МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему «Формування системи забезпечення фінансово-економічної безпеки на ПАТ «Запоріжсталь»»

Виконав: студент 2 курсу
групи 8.0732-уфеб-дн
спеціальності 073 Менеджмент, освітня програма
Управління фінансово-економічною безпекою
Зайцев Є.А
Керівник д.е.н, професор Огренич Ю.О.
Рецензент д.е.н, професор Череп А.В

Запоріжжя – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економічний
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування
Освітній рівень магістр
Спеціальність 073 Менеджмент
Освітня програма Управління фінансово-економічною безпекою

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____А.П. Кущик

«____»_____2023 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТА

Зайцеву Євгену Антоновичу

1. Тема роботи: «Формування системи забезпечення фінансово-економічної безпеки на ПАТ «Запоріжсталь»»

керівник роботи: Огренич Юлія Олександрівна, д.е.н., професор
затверджені наказом ЗНУ від 01 травня 2023 р. № 650-с, №1446-с від 18.09.2023 р.
2. Строк подання студентом роботи: 12 лютого 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи: дані фінансової звітності ПАТ «Запоріжсталь», дані бухгалтерського, оперативного та статистичного обліку і звітності, дані величини активів, власного капіталу, основних засобів, необоротних та оборотних активів.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): визначити економічну сутність, завдання та функції, визначити методичні підходи до оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства, провести аналіз ефективності підприємства, сформувати напрямки та розробити шляхи з удосконалення підходу до оцінки фінансово-економічної безпеки.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): кваліфікаційна робота містить 35 рис., 28 табл., 14 формул.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Огренич Ю.О., професор	14.08.2023 р.	14.08.2023 р.
2	Огренич Ю.О., професор	18.09.2023 р.	18.09.2023 р.
3	Огренич Ю.О., професор	30.10.2023 р.	30.10.2023 р.

7. Дата видачі завдання: 20 червня 2022 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Складання бібліографії та вивчення літературних джерел	20.06.2023 р. – 31.07.2023 р.	виконано
2.	Виконання вступу	1.08.2023 р. – 13.08.2023 р.	виконано
3.	Виконання розділу 1	14.08.2023 р. – 17.09.2023 р.	виконано
4.	Виконання розділу 2	18.09.2023 р. – 29.10.2023 р.	виконано
5.	Виконання розділу 3	30.10.2023 р. – 26.11.2023 р.	виконано
6.	Формулювання висновків	27.11.2023 р. – 26.12.2023 р.	виконано
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	27.12.2023 р. – 11.02.2024 р.	виконано
8.	Подання роботи на кафедру	12.02.2024 р.	виконано

Студент _____ Є.А.Зайцев
(підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____ Ю.О. Огренич
(підпис) (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.В. Лепьохін
(підпис) (ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 148 с., 35 рис., 28 табл., 88 джерел, 4 додатки.

Об’єктом дослідження є процес забезпечення фінансово–економічної безпеки.

Предметом дослідження є сукупність теоретико–методичних, практичних підходів й методів формування системи забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства.

Метою кваліфікаційної роботи магістра є вивчення теоретико–методичних та практичних основ забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємств, а також вивчення систем його функціонування, обґрунтувати концептуальні засади побудови та функціонування гнучкого механізму управління економічною безпекою підприємств з урахуванням змін зовнішнього та внутрішнього середовища.

Методи дослідження: аналіз, синтез, дедукція, індукція, наукова абстракція, економіко–статистичний метод, абстрактно–логічний, науково–методичний підхід.

Одержані результати: удосконалено систему забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства із виділенням основних її елементів, сформовано заходи забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства, що дозволяє підвищити ефективність забезпечення фінансово–економічної безпеки за рахунок урахування невизначеності на етапах ідентифікації та аналізу загроз, вироблення запобіжних впливів щодо їх локалізації, удосконалено науково–методичний підхід до оцінки фінансово–економічної безпеки підприємства шляхом розробки механізму інтегральної оцінки.

Результати дослідження можуть бути застосовані підприємствами, зокрема, методика інтегральної оцінки фінансово–економічної безпеки підприємства, алгоритм забезпечення фінансово–економічної безпеки.

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ, ФІНАНСОВИЙ СТАН, ФІНАНСОВО–ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКИ, ІНТЕГРАЛЬНИЙ ПОКАЗНИК, ДІАГНОСТИКА БАНКРУТСТВА, РИЗИКИ, РІВНОВАГА

SUMMARY

Master's thesis: 148 pages, 35 figures, 28 tables, 88 sources, 4 appendices.

The object of the study is the process of ensuring financial and economic security.

The subject of the study is a set of theoretical and methodological, practical approaches and methods of forming a system for ensuring the financial and economic security of the enterprise.

The purpose of the master's qualification work is to study the theoretical, methodological and practical foundations of ensuring the financial and economic security of enterprises, as well as to study the systems of its functioning, to substantiate the conceptual foundations of the construction and operation of a flexible mechanism for managing the economic security of enterprises, taking into account changes in the external and internal environment.

Research methods: analysis, synthesis, deduction, induction, scientific abstraction, economic–statistical method, abstract–logical, scientific–methodical approach.

The results obtained: the system for ensuring the financial and economic security of the enterprise has been improved with the selection of its main elements, measures for ensuring the financial and economic security of the enterprise have been formed, which allows to increase the effectiveness of ensuring financial and economic security by taking into account uncertainty at the stages of identification and analysis of threats, the development of preventive effects on their localization, the scientific–methodical approach to the assessment of the financial and economic security of the enterprise has been improved through the development of an integrated assessment mechanism.

In order to assess the financial and economic security of an industrial enterprise, an integrated assessment mechanism was developed (a purposeful process of optimal selection of continuous control methods), which allows the enterprise to function effectively and develop sustainably over a long period. According to the developed methodology, an integral indicator was calculated and it was determined that the

financial and economic security of the enterprise corresponds to a high level, but it nevertheless characterizes the need to implement the development of directions for increasing the level of production and organizational–management security of the enterprise.

Also, a group of indicators of financial and economic security was determined, which allows the enterprise to function effectively and develop sustainably over a long period.

The results of the study can be applied by enterprises, in particular, the method of integral assessment of the financial and economic security of the enterprise, the algorithm for ensuring financial and economic security.

SECURITY SERVICE, FINANCIAL CONDITION, FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY, INTEGRAL INDICATOR, BANKRUPTCY DIAGNOSTICS, RISKS, BALANCE

ЗМІСТ

ВСТУП……..…..……..... 8
1 ТЕОРЕТИКО–МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО–ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА…… 12
1.1 Економічна сутність, завдання та функції фінансово–економічної безпеки підприємства..…..... 12
1.2 Поняття та складові елементи системи забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства …….. 32
1.3 Методичні підходи до оцінки фінансово–економічної безпеки підприємства……. 45
2 АНАЛІЗ ФІНАНСОВО–ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПАТ «ЗАПОРІЖСТАЛЬ»……. 57
2.1 Організаційно–економічна характеристика ПАТ «Запоріжсталь»…….... 57
2.2. Аналіз ефективності фінансово–економічної діяльності ПАТ «Запоріжсталь»……..... 67
2.3 Оцінка фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»……..... 88
3 ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО–ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПАТ «ЗАПОРІЖСТАЛЬ»……. 100
3.1 Формування системи забезпечення фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»…..... 100
3.2 Удосконалення підходу до оцінки фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь» …….. ... 114
3.3 Напрямки забезпечення фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь» …….. 127
ВИСНОВКИ……..... 135
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ……..…… 139
ДОДАТКИ…….. ……..……... 149

ВСТУП

Актуальність теми. Фінансово–економічна безпека стає ідеологією сучасного управління економікою на всіх рівнях. В умовах технологічного та кадрового голоду, а також протистояння на вищих рівнях (погіршення економічного стану фінансової системи та суб'єктів господарювання внаслідок агресії росії) для українських підприємств стає дедалі більше актуальним освоєння нової логіки управління та поведінки на ринку.

Інтенсивність зміни економічної складової зовнішнього середовища підприємств за наявності кризових явищ виводить на перший план проблеми управління фінансово–економічною безпекою підприємств. Реформування більшості галузей економіки підвищує рівень фінансових ризиків для суб'єктів господарювання. Фактором виникнення та постійного посилення уваги до цієї проблеми є процеси, що протікають в українській економіці, які охопили всі сфери та призвели до необхідності постійного та детального моніторингу рівня безпеки.

Питання формування системи забезпечення фінансово–економічної безпеки розглядали М.Ю. Барна, Ю.В. Біляк, Г.Б. Веретенникова, Н.С. Краснокутська, І.В. Кривов'язюк, І.П. Потапюк, І.І. Свидрук І.І. та ін.

Теоретичні та прикладні аспекти діагностування системи забезпечення фінансово–економічної безпеки досліджували О.Ю. Біленький, Л.В. Боровік, Г.Б. Веретенникова, В.Л. Дикань, І.В. Токмакова, В.О. Овчиннікова, Д.А. Заверуха, М.І. Копитко, І.Г. Манцуров, О.В. Нусінова, І.Б. Медведєва, М.Ю. Погосова, Л.В. Ширяєва, Л.П. Чиж, Н.В. Хотєєва та ін.

Проте питання забезпечення фінансово–економічної безпеки та удосконалення підходів до оцінки фінансово–економічної безпеки промислових підприємств за сучасних умов потребує подальшого дослідження.

Метою кваліфікаційної роботи виступає розвиток теоретичних основ та вивчення методологічних і практичних основ для обґрунтування напрямків

забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства в сучасних умовах економічної нестабільності, її сучасною характеристикою, оцінкою та напрямами забезпечення її належного рівня.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення наступних дослідницьких завдань:

– визначити економічне сутність, завдання та функції фінансово–економічної безпеки підприємства;

– дослідити поняття та складові елементи системи забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства;

– визначити методичні підходи до оцінки фінансово–економічної безпеки підприємства;

– провести аналіз ефективності фінансово–економічної діяльності ПАТ «Запоріжсталь»;

– здійснити оцінку фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»;

– удосконалити систему забезпечення фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»;

– розробити шляхи з удосконалення підходу до оцінки фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»;

– сформувати напрямки забезпечення фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь».

Об'єкт дослідження – процес забезпечення фінансово–економічної безпеки.

Предмет дослідження – теоретико–методичні, практичні підходи й методи формування системи забезпечення фінансово–економічної безпеки.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано наступні методи: у першому розділі застосовано методи аналізу, синтезу, дедукції, індукції, наукової абстракції при дослідженні теоретичних засад забезпечення фінансово–економічної безпеки; у другому розділі – економіко–статистичний метод для дослідження динаміки показників діяльності ПАТ «Запоріжсталь», метод аналізу й синтезу для оцінки ефективності фінансово–економічної

діяльності та оцінки фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь» та визначення напрямів її вдосконалення; у третьому розділі використано методи економіко–математичного моделювання, абстрактно–логічний метод для удосконалення науково–методичний підхід до оцінки фінансово–економічної безпеки підприємства, для узагальнень результатів і формування висновків та рекомендацій.

Використані законодавчо–нормативні та теоретичні джерела (інформаційна база). В роботі використано праці зарубіжних і українських авторів, які зробили найбільший внесок у розробку досліджуваної проблеми виявлення та діагностики загроз фінансовій безпеці, визначення структурних елементів системи забезпечення фінансової безпеки підприємства. Використано річну звітність підприємства ПАТ «Запоріжсталь» за 2020–2022 рр.

Наукова новизна одержаних результатів:

– *удосконалено* систему забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства із виділенням основних її елементів, сформовано напрямки підвищення фінансово–економічної безпеки, які дозволять збільшити ефективність забезпечення фінансово–економічної безпеки за рахунок врахування невизначеності на етапах ідентифікації та аналізу загроз, вироблення запобіжних впливів щодо їх локалізації, розробки, впровадження та супроводу проектів із забезпечення економічної безпеки.

– *удосконалено* науково–методичний підхід до оцінки фінансово–економічної безпеки підприємства шляхом розробки механізму інтегральної оцінки та визначено групу індикаторів фінансово–економічної безпеки, що дозволяє підприємству ефективно функціонувати та стійко розвиватися протягом тривалого періоду.

– *дістало подальшого розвитку* формування заходів забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства шляхом врахування завдань, умов конкурентної боротьби, специфіки діяльності підприємства; відповідно до сформованих функціональних цілей та завдань фінансово–економічної безпеки підприємства виділено її функціональні складові, що створює умови стабільності

функціонування, підвищує ефективність фінансово–господарської діяльності, сприяє підвищенню економічного потенціалу галузей економіки та економіки країни загалом.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені рекомендації дозволяють дирекції з безпеки підприємства підвищити своєчасність та обґрунтованість управлінських рішень за рахунок використання комплексу моделей для різних рівнів управління фінансово–економічною безпекою; визначено проблеми досягнення фінансово–економічної безпеки підприємства ПАТ «Запоріжсталь» та встановлено заходи та напрями щодо забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства на майбутнє. Отримані результати можуть бути використані в практиці підприємств щодо управління фінансово–економічною безпекою в умовах невизначеності.

Апробація результатів дослідження. Висновки та результати дослідження були представлені й обговорені під час науково-практичної конференції: IV Міжнародна науково-практична конференція «Інформаційні технології та цифрова економіка» (м. Київ, 4-5 трав. 2023 р.).

Публікації: За матеріалами дослідження опубліковано 2 друковані праці, у тому числі: 1 стаття та 1 тези за матеріалами наукової конференції.

1 ТЕОРЕТИКО–МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО–ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

1.1 Економічна сутність, завдання та функції фінансово–економічної безпеки підприємства

У процесі господарювання суб’єкти підприємницької діяльності можуть відчувати вплив різних фізичних та юридичних осіб, які несуть негативні наслідки, насамперед, для економічного стану підприємства. І тут виникає поняття загрози безпеці підприємництва. Причому найважливіше значення для суб’єкта підприємницької діяльності набувають загрози економічній безпеці, оскільки всі втрати (організаційні, інформаційні, матеріальні, іміджу фірми) зрештою виражаються саме в економічних втратах, тобто втратах фінансових коштів (і всі інші загрози в основі мають, як правило, економічні мотиви) [30, с. 140].

Категорія «фінансово–економічна безпека підприємства» складається з двох понять – «економічна безпека» та «фінансово безпека» – сутність яких спочатку треба розглянути окремо.

Аналіз наукової літератури показує наявність великої кількості тлумачення категорії «економічна безпека». Так, усіх учених, які розглядають сутність економічної безпеки, можна розділити на тих, що розглядають це поняття з позицій: цільового, процесного, структурного та функціонального підходів.

Цільовий підхід передбачає розгляд економічної безпеки як стану захищеності підприємства, яке є пріоритетною метою господарювання [5, с. 95; 74, с. 3]. Процесний підхід передбачає розуміння економічної безпеки, як явища не статичного, а динамічного [3, с.2; 64, с. 78]. А саме, як процесу запобігання негативним впливам на безпеку. Структурний похід передбачає розгляд

економічної безпеки як важливого та визначального структурного елемента загальної безпеки суб’єкта господарювання [18, с.3; 63, с.8; 86, с.9].

Функціональний підхід полягає в розгляді економічної безпеки як виду діяльності, сукупності заходів щодо боротьби з загрозами та небезпеками, які полягають у плануванні, організації, контролі, мотивації, координації управлінських впливів [27, с. 69; 64, с. 208]. Визначення економічної безпеки українських та зарубіжних авторів згруповані залежно від підходу до їх трактування та представлені в (табл. 1.1).

Зокрема, виділено наступні підходи науковців до визначення сутності «економічна безпека» (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Підходи до сутності категорії «економічна безпека»

Підхід	Визначення	Автор
Цільовий	Стан захищеності від небезпек та загроз, що є метою підприємства. Стан найбільш ефективного використання ресурсів для подолання загроз та забезпечення стабільного функціонування підприємства сьогодні та в майбутньому	Л.В. Боровік [5, с. 95] І.А. Штангерт [75, с. 3]
Процесний	Процес запобігання негативним впливам на безпеку; найбільш ефективне використання ресурсів, що перебувають у його розпорядженні, в умовах макроекономічних та інших зовнішньо господарських умов, які визначають наявність, склад та інтенсивність використання цих ресурсів.	Є.М. Білоусов [3, с. 2] А.А. Сотник [65, с. 78] Wang P., Bu H. [87, с. 14]
Структурний	Важлива складова (структурний елемент) загальної безпеки суб’єкта господарювання; стан, за якого при найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів досягається попередження, ослаблення чи захисту від існуючих небезпек, загроз та інших непередбачених обставин і в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарського ризику.	Дячков Д.В., Потапюк І.П., Капран І.В. [18, с. 3] О.О. Солодовнік [63, с. 8] Song M., Zhang H., Heng J. [86, с. 9]
Функціональний	Вид діяльності, сукупність заходів щодо боротьби з загрозами та небезпеками; комплекс заходів, які сприяють підвищенню фінансової стійкості суб'єктів господарювання в умовах ринкової економіки, а також захищають їх комерційні інтереси від впливу негативних ринкових процесів.	Ковальчук А.М. [27, с. 69] В.М. Сорокіна [64, с. 208] Merton R.K. [84, с. 26]

Найменш чисельною є група визначень, що заснована на процесному підході. Решта всіх груп включає однакову кількість визначень. Отже, економічна безпека є станом, комплексним поняттям, яке характеризує об'єкт (підприємство) в результаті обставин, що склалися навколо нього та здійснених на нього управлінських впливів. Дотримуючись цієї логіки можна виділити два аспекти економічної безпеки підприємства: загальний, що характеризує системне управління, і специфічний, що визначає можливості виявляти і протидіяти негативним явищам. Оптимальним є синтез зазначених аспектів у загальній системі розуміння економічної безпеки підприємства:

– *загальне розуміння:* комплексно характеризує стан підприємства, його можливості виживати в конкурентних умовах, існувати та розвиватися, правильно ставити перед собою цілі та реалізовувати їх;

– *специфічне розуміння*: характеризує окрему складову підприємства, спрямовану на виявлення та протидію загрозам.

Визначивши рівні поняття, можна синтезувати існуючі підходи та визначення. У загальному розумінні «економічна безпека» – це стан суб'єкта, який характеризує можливості до існування та розвитку в конкурентному середовищі, а саме: фінансова, інформаційна, організаційна, технологічна (інноваційна), людська (кадрова) стійкість та мобільність; захищеність життєва важливих інтересів, потенціалу; високий рівень керованості організації; організаційна гнучкість, наявність внутрішніх оптимізаційних механізмів та ін.

У специфічному розумінні «економічна безпека» – це стан економічного суб'єкта, що характеризує його можливості передбачення, виявлення, оцінки загроз успішному існуванню та розвитку у конкурентних умовах, а також можливості протидіяти даним загрозам на різних етапах їх розвитку.

Економічна безпека суб'єктів господарювання та інших економічних об'єктів ринкової економіки має складну структуру видів. Різними авторами надаються власні класифікації видів економічної безпеки. На рис. 1.1 представлено структуру видів економічної безпеки, яку систематизовано за

даними різних джерел (Є.М. Білоусов [3], І.Н. Манцуров, О.В. Нусінова [42], О.Є. Користін, О.Т. Барановський, Л.В. Герасименко [31]).

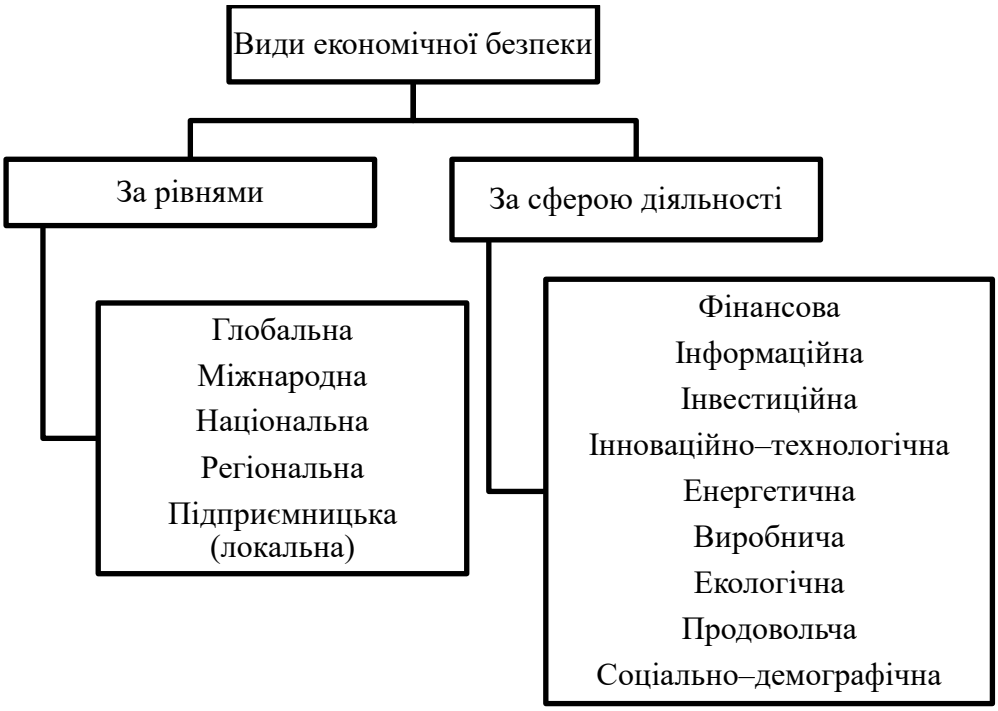

Рисунок 1.1 – Види економічної безпеки

Джерело: складено за опрацюванням [3; 31; 42]

Далі охарактеризовано визначені на рис. 1.1 види економічної безпеки.

Процес розвитку теорії економічної безпеки дозволив вибудувати її ієрархію, що створюється із декількох взаємопов'язаних її елементів – глобальної, міжнародної, національної, регіональної та локальної (підприємницької) безпеки. Глобальна економічна безпека представлена сукупністю заходів, спрямованих на забезпечення сталого світового економічного розвитку, що забезпечується розробкою та впровадженням наднаціональних заходів з нейтралізації економічного відставання країн, екологічних катастроф, у тому числі в наслідок пандемії COVID–19, радіаційного забруднення, залежності деяких країн від імпорту традиційних енергоносіїв, спрямування значних фінансових ресурсів на запобігання війни, боротьбу з тероризмом та поширення зброї масового знищення.

Міжнародна економічна безпека є комплексом міжнародних умов існування домовленостей та інституційних структур, при якому кожній державі–члену світової спільноти надається можливість вільно обирати і здійснювати свою стратегію соціального та економічного розвитку. міжнародна економічна безпека досягається шляхом розробки і впровадження заходів забезпечення стабільності міжнародної торгівлі, підвищення мобільності факторів виробництва (праця, капітал) та нових технологій, деофшоризація підприємницької діяльності [5, с. 96].

Національна економічна безпека представлена комплексом дієвих заходів офіційних державних органів, які забезпечують стійкість до зовнішніх та внутрішніх загроз, характеризують здатність національної економіки до розширеного самовідтворення та задоволення потреб громадян, суспільства і держави на певному визначеному рівні та часовому проміжку [9, с. 114]. На рівні національної економічної безпеки вживають заходи з забезпечення сталого розвитку національної економічної системи, спроможної нейтралізувати зовнішні виклики, що виникають в результаті глобальних та регіональних фінансово–економічних та політичних криз на основі лібералізації курсової політики, посилення контролю за рухом капіталу, удосконалення інформаційного обміну між органами державного регулювання інших країн [24, с.135], підвищення інвестиційної привабливості, розбудови конкурентоспроможної бюджетно–податкової системи. Як вважають Лук’яненко І.Н та Віт Д.М , складовими економічної безпеки країни є: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно–інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпеки [40, с. 271].

Регіональна економічна безпека означає здатність регіональної економіки функціонувати в режимі розширеного відтворення, тобто стійкого зростання, забезпечувати прийнятні умови життя та розвитку особистості для більшості населення [24, с. 135]. Регіональна економічна безпека забезпечується шляхом запобігання виснаженню виробничо–технічного потенціалу, погіршення

екологічної обстановки, зростання безробіття та дефіциту товарів першої необхідності, несправедливого розподілу фінансових ресурсів держави в системі міжбюджетного регулювання, закріплення оптимального переліку власних доходів.

Підприємницька (локальна) економічна безпека спрямована на запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам) у процесі ефективного і стабільного функціонування та динамічного соціально–економічного розвитку підприємства або групи підприємств (бізнесу) та забезпечується удосконаленням організаційно–правових умов здійснення господарської діяльності для всіх без винятку суб'єктів господарювання на основі захисту діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього середовища, посиленням спроможності підприємств оперативно та ефективно реагувати на різноманітні виклики, загрози зовнішнього та внутрішнього середовища на основі раціонального використання ресурсів [14, с. 118].

За сферою діяльності, Гринюк Н.М. та Докієнко Л.О. виділяють фінансову безпеку, яка у свою чергу складається з бюджетної, банківської, валютної, фондової, страхової, грошово–кредитної [12, с. 80]. Фінансова безпека виражається в незалежності та стабільності фінансової системи та її окремих складових, спроможності забезпечувати країну фінансовими коштами, необхідними для соціально–економічної стабільності, розвитку суспільства, протистояння внутрішнім та зовнішнім загрозам.

Інформаційна безпека характеризує захищеність інформаційних систем та ресурсів економічних суб'єктів від впливу загроз, які перешкоджають ефективному використанню інформації на макро– та мікрорівнях [25, с. 84].

Інвестиційна безпека є станом, що характеризується стабільним інвестиційним розвитком, незалежністю від впливу залучених інвестицій, відсутністю бар'єрів для інвестування та сприятливим кліматом для припливу прямих іноземних інвестицій в економіку країни.

Інноваційно–технологічна безпека характеризується достатнім рівнем інноваційно–технологічного потенціалу, за допомогою якого країна може бути

конкурентною на зовнішніх та внутрішніх ринках, яка створюється на рівні окремих суб'єктів господарювання [41, с. 96], які є інноваційно– та інвестиційно–активними та запроваджують новітні технології у своїй діяльності [25, с. 86].

Енергетична безпека опосередковується стабільністю та здатністю енергетичної системи забезпечувати потреби країни та окремих суб'єктів господарювання; вживання технологічних рішень для забезпечення енергоживлення об'єктів критичної інфраструктури в період кризи тощо [14, с. 121].

Виробнича безпека характеризується наявністю в країні відтвореного виробництва, що є концепцією, яка пов'язана з можливістю відновлення та розширення виробничих процесів, та передбачає створення системи, у якій всі етапи та операції виробництва документовані та стандартизовані, їх можна було б спростити та відтворити зі збереженням змін. Відтворюване виробництво є важливим аспектом у галузі промислового виробництва та масового виробництва товарів, адже забезпечує ефективність та надійність процесів, дозволяє знизити собівартість виробництва та підвищити якість продукції тощо [14, с. 121].

Екологічна безпека визначається дотриманням країною умов стійкого екологічного розвитку та стабільністю екосистеми; вона реалізується через розроблено концепцію, яка, пов'язана із захистом та збереженням навколишнього середовища від шкідливих впливів та загроз, що викликаються потенційною небезпекою; вона спрямована на забезпечення сталого розвитку та збереження екологічного балансу, ощадливе використання природних ресурсів, таких як вода, повітря, ґрунт, ліси і мінеральні ресурси тощо з метою запобігання їх надмірного використання [27, с. 69].

Продовольча безпека встановлюється рівнем забезпеченості країни продовольством; спрямована на забезпечення безпеки та якості продуктів харчування, які споживає населення та які спрямовуються на експорт.

Продовольча безпека охоплює всі аспекти виробництва, переробки, зберігання, транспортування та споживання продовольчих товарів.

Мета продовольчої безпеки полягає в тому, щоб забезпечити здоров'я та благополуччя споживачів, запобігти захворюванням, харчовим отруєнням, покращити якість продуктів харчування, а також забезпечити доступність корисних продуктів для населення [44, с. 137].

Соціальна та демографічна складається з демографічної й безпеки життєвого рівня та соціального захисту населення, виявляється в загальній захищеності демографічно–соціальної сфери від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз. Демографічна безпека визначається стійким та стабільним демографічним розвитком країни. Безпека життєвого рівня та соціального захисту населення включає підтримання гідного рівня життя населення, всієї соціальної сфери, забезпечення низького рівня безробіття за умов впливу внутрішніх та зовнішніх загроз [70, с. 96].

Представлена структура видів економічної безпеки в цілому відповідає загальноприйнятим вимогам до забезпечення економічної безпеки на рівні держави, регіону та окремих суб'єктів ринкової економіки та дозволяє в подальшому провести більш глибоке дослідження особливостей видів економічної безпеки та визначити шляхи вирішення проблем, пов'язаних із їх належним правовим та економічним забезпеченням.

Визначивши сутність економічної безпеки, слід звернути увагу та зміст поняття «фінансова безпека». Так, на сьогоднішній день, як показав аналіз наукової та спеціальної літератури, існує декілька підходів до трактування фінансової безпеки.

З точки зору процесного підходу, фінансова безпека є процесом запобігання загрозам економічній безпеці державі (окремим суб'єктам господарювання), пов'язаних з формуванням та використанням фінансових ресурсів, досягненням цільових показників фінансових результатів та фінансового стану [11, с. 148]. Процесний підхід до визначення фінансової безпеки передбачає управління та збереження фінансових потоків, планування,

бюджетування, облік і звітність, контроль фінансових операцій тощо, що також може бути здійснено шляхом аудиту та перевірок, щоб запобігти порушенням та помилкам.

Системний підхід до визначення фінансової безпеки передбачає розгляд господарської діяльності організації як багаторівневої структурної системи.

Фінансова безпека організації є, з одного боку, системою, елементами якої є такі складові, як ліквідність, рентабельність, фінансова стійкість тощо, а з іншого боку, фінансова безпека організації є елементом системи фінансової безпеки держави. З точки зору системного підходу фінансова безпека розуміється як система, спрямована на виявлення небезпечних внутрішніх та зовнішніх факторів, запобігання загрозам фінансової незалежності та запобігання ситуаціям ризику [6, с. 321]; це така умова найбільш ефективного використання фінансових ресурсів для запобігання загрозам та забезпечення стабільного функціонування в даний час та в майбутньому [4, с. 79]].

Ресурсний підхід передбачає забезпечення стабільного функціонування підприємства на короткостроковій основі та на перспективу шляхом раціонального використання всього майна підприємства. Авторами, які дотримуються цього підходу, є Л.В. Ширяєва, Л.П. Чиж, .В. Хотєєва [74].

Розгляд фінансової безпеки як характеристики національної безпеки іноді позначається у літературі як ресурсно–функціональний підхід, з погляду якого фінансова безпека передбачає забезпеченість всіх суб’єктів економіки фінансовими ресурсами. З погляду ресурсного підходу, поняття фінансової безпеки підприємства має схожість із фінансовою стійкістю, але назвати ці поняття тотожними не можна. Відповідно до визначення В.О. Заросило, під фінансовою стійкістю розуміється наявність у достатній кількості фінансових ресурсів (власних чи запозичених), необхідних організації для здійснення безперервної діяльності зі створення продукції та надання послуг і сформованих в такій пропорції, щоб забезпечувати стабільний фінансовий стан суб’єкта господарювання [22, с. 18]. Можливості виявлення та запобігання існуючим і потенційним загрозам підприємства є наслідком фінансової безпеки.

Якщо розглядати фінансову стабільність як елемент фінансової безпеки, то в цьому випадку фінансова стабільність буде засобом її забезпечення.

Справедливою умовою є те, що за наявності фінансової безпеки підприємство фінансово стійке, проте у зворотному напрямку це твердження стає невірним. Виходячи з цього, фінансова безпека повинна забезпечуватися за рахунок створення умов стабільного функціонування підприємства, які повинні відповідати змінам внутрішнього та зовнішнього середовища. Розглядаючи питання під таким кутом, необхідно пам'ятати, що фінансові ресурси не лише споживаються, а й створюються у процесі виробництва, а забезпечення продуктивної зайнятості населення збільшує фінансовий потенціал для накопичення та інвестицій. Таким чином, простежується нерозривний зв'язок сектора фінансового та реального та, відповідно, безпеки фінансової та економічної.

Авторами комплексного підходу, до яких належать М.М. Шакарді, М.М. Маляр, Г.В. Мазютинець, фінансова безпека визначається як комплекс заходів, спрямованих на нейтралізацію загроз на користь підтримки стабільного фінансового стану підприємства та його сталого розвитку [73]. Комплексний підхід систематично та послідовно підходити до забезпечення безпеки фінансових процесів та вживати заходів щодо зниження ризиків та забезпечення фінансової стабільності держави чи окремого суб’єкта господарювання.

Фінансова безпека трактується з точки зору процесного, системного, комплексного та ресурсного під’їздів (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Підходи до сутності категорії «фінансова безпека»

Підхід	Визначення	Автор
1	2	3
Процесний	Запобігання загрозам економічній безпеці державі (окремим суб’єктам господарювання), пов’язаних з формуванням та використанням фінансових ресурсів, досягненням цільових показників фінансових результатів та фінансового стану	З.С. Варналій [6, с. 88] Н.С. Краснокутська [33, с. 15]

Продовження таблиці. 1.2

1	2	3
Системний	Фінансова безпека організації є, з одного боку, системою, елементами якої є такі складові, як ліквідність, рентабельність, фінансова стійкість тощо, а з іншого боку, фінансова безпека організації є елементом системи фінансової безпеки держави.	О.В. Корецька [30, с. 141] Ю.В. Лавров [37, с. 131]
Ресурсний	Фінансова безпека забезпечується за рахунок створення умов стабільного функціонування держави (підприємства), які повинні відповідати змінам внутрішнього та зовнішнього середовища.	А.С. Зєніна–Біліченко [23, с. 190]
Комплексний	Комплекс заходів, спрямованих на нейтралізацію загроз на користь підтримки стабільного фінансового стану підприємства та його сталого розвитку	О.В. Ілляшенко [25, с. 272]

Виходячи з наведених у (табл. 1.2) трактувань фінансову безпеку можна визначити, як такий стан, при якому забезпечено фінансову рівновагу, стійкість, платоспроможність і ліквідність, а також здатність протистояти існуючим і потенційним загрозам. Виходячи з даного визначення, умовами забезпечення фінансової безпеки виступають ефективність використання фінансових ресурсів і гнучкість системи управління, здатної оперативно реагувати на загрози фінансової діяльності, що виникають.

Фінансова безпека тісно пов’язана з безпекою державної системи загалом.

Національна, економічна та фінансова безпека надають взаємний вплив один на одного. Проблеми у сфері розкривають «хворі» місця у інший [6, с. 19]. Фінансовий сектор є свого роду лакмусом для процесів, що відбуваються в економіці країни, оскільки фінансовий сектор найбільш швидко і гостро реагує на будь–які зміни.

У роботах низки науковців [4; 6; 12; 19] простежується логіка виділення наступної ієрархії: національна безпека – економічна безпека – фінансова безпека. З позиції даного підходу фінансову безпеку трактують як складову частину економічної безпеки країни, засновану на незалежності, ефективності та конкурентоспроможності фінансової сфер, вираженої через систему критеріїв та показників її стану, що характеризують збалансований стан самостійних ланок та елементів фінансової системи держави.

У літературі [15; 30; 60] зазначається, що фінансова безпека постає як видове поняття стосовно родового поняття «економічна безпека» та субвидове поняття стосовно категорії «національна безпека». Фахівці [26; 43] також наділяють фінансову безпеку якістю дифузності (у зв'язку з проникненням у всі сфери національної економіки) і називають її інтегрально–наскрізною категорією, що «характеризує як актуальні, так і потенційні якості всіх видових та субвидових складових національної безпеки країни» [2]. Іншими словами, фінансова безпека пов'язана з кожним сектором і галуззю економіки, схильна до загальноекономічних, кон'юнктурних впливів і, у свою чергу, впливає на них.

Фінансова безпека може бути розглянута не тільки як підсистема другого порядку щодо національної безпеки, але і як система сфер і ланок, що входять до неї. Виходячи з наведеного, складові елементи фінансової безпеки (бюджетно–податкова, боргова, інвестиційна, банківська та інші підвиди фінансової безпеки) можна розглядати на таких рівнях (рис. 1.2).

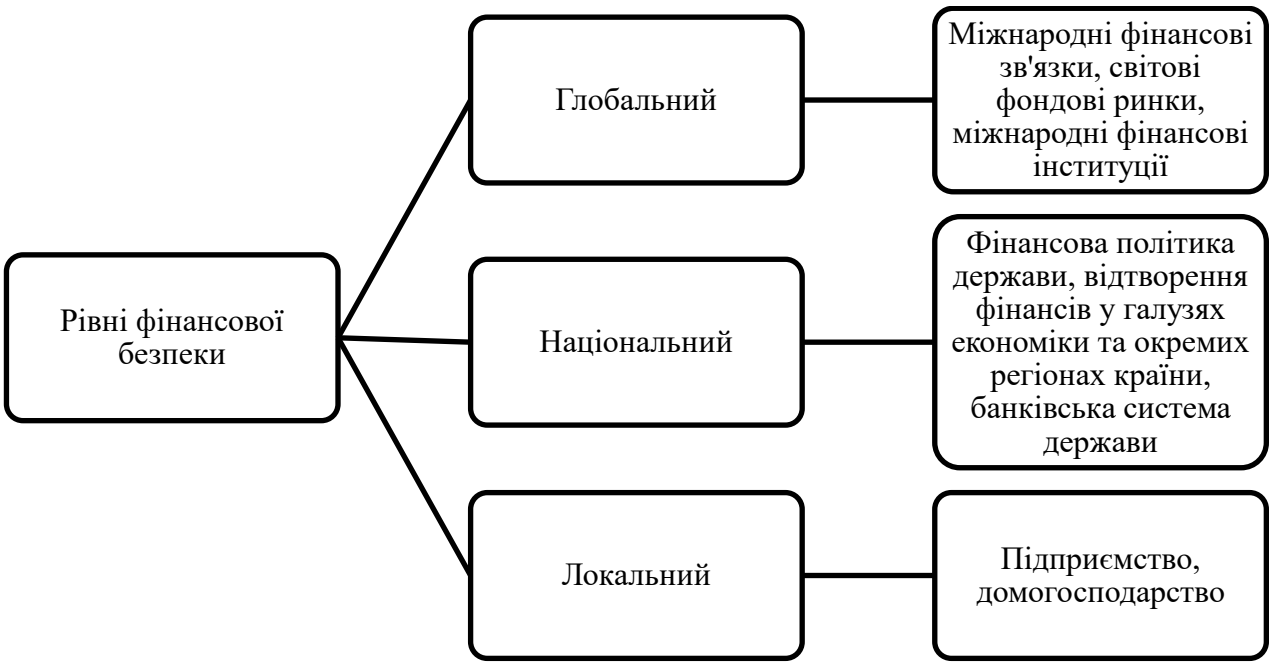

Рисунок 1.2 – Рівні фінансової безпеки

Джерело: складено за опрацюванням [7; 25]

Фінансова безпека забезпечується на глобальному рівні, національному та локальному. Сутність фінансової безпеки вирішується відносно фінансової стійкості, захисту фінансових інтересів та мінімізації ризиків для держави, організацій чи приватних осіб. Вона включає низку аспектів та заходів, спрямованих на забезпечення стабільності та надійності фінансових позицій та операцій.

Ґрунтуючись на характеристиках таких понять, як «економічна безпека» і «фінансова безпека», відображених у визначеннях різних авторів, можна зробити висновок про те, що економічна безпека ширша і включає інші її складові, в тому числі і фінансову, наслідком якої є фінансова стійкість (рис. 1.3).

Рисунок 1.3 – Місце фінансової стійкості в структурі економічної безпеки

Джерело: складено за опрацюванням [43; 45]

Єдність фінансової стійкості, фінансової безпеки та економічної безпеки створює систему управління фінансово–економічною безпекою. Дані взаємозв’язки виникають у процесі прийняття основних управлінських рішень, проте слід зазначити, що зміст, способи забезпечення та механізми реалізації тієї чи іншої функціональної складової мають свої особливості внаслідок наявності різних загроз, на нейтралізацію яких вони спрямовані, що буде розглянуто далі.

Як вважають Марусяк Н.Л. та Бак Н.А., фінансово–економічна безпека підприємства – це стан найбільш ефективного використання ресурсів

запобігання загрозам та забезпечення стабільного функціонування підприємства [43, с. 111]. Не всі фахівці погоджуються з таким визначенням, вважаючи, що проблема безпеки виникає лише за умови виходу за раніше встановлені межі критеріїв ефективності діяльності підприємства.

Слід зазначити, що індикатором привернення уваги до проблеми фінансово–економічної безпеки є показники, що характеризують стан зовнішнього середовища. Підприємство може показувати високий рівень ефективності своєї діяльності, але стан довкілля будь–якої миті може змінити ситуацію. Результатом впливу факторів довкілля для будь–якого підприємства може стати погіршення його фінансового стану, його банкрутство та, ймовірно, його ліквідація.

Економічна небезпека розглядається у цьому випадку як прояв загроз фінансовій (економічній) безпеці підприємства за відсутності керівного впливу на ці загрози або застосування неадекватних заходів щодо нейтралізації дії цих загроз [12, с. 80]. Низька інтенсивність змін у довкіллі дозволяє ставити умови, за яких проблема фінансово–економічної безпеки підприємства не включається до переліку актуальних поточних завдань для підприємства, але побудова довгострокових планів має виключати оцінку рівня безпеки.

Визначення сутності фінансово–економічна безпека різними науковцями представлено в (табл. 1.3).

На нашу думку, фінансово–економічна безпека є станом суб’єкта господарювання, що характеризується його можливістю протистояти існуючим та таким, що з’являються, загрозам, що підтримується безперервним моніторингом та діагностикою небезпек, а також формуванням комплексу превентивних та контрольних заходів.

Рівень фінансово–економічної безпеки підприємства залежить від здатності керівництва запобігти можливим загрозам та ліквідувати негативні наслідки окремих складових зовнішнього та внутрішнього середовища.

Таблиця 1.3 – Визначення поняття «фінансово–економічна безпека»

Автор	Визначення
Чеберяко О.В., Кривовяз М.А. [72, с. 3]	Сукупність взаємопов'язаних елементів, підсистем, фінансових інструментів, важелів, методів та заходів, що спрямовані на своєчасне виявлення та нейтралізацію кризових явищ, забезпечення стабільної і ефективної діяльності.
Некрасенко Л.А., Рибалка Ю.М. [47, с. 163]	Сукупність заходів, методів та інструментів, що забезпечує захист підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз, та спрямована на забезпечення сталого зростання підприємства та формування позитивних результатів його фінансової діяльності
Тытенко З [69, с. 3]	Комплекс заходів, методів, а також різних засобів захисту економічних інтересів держави на макрорівні, корпоративних структур, фінансової діяльності суб'єктів господарювання на мікрорівні.
Шакарді М.М. та ін. [73, с. 179]	Комплекс заходів, які спрямовані на зниження ризиків зовнішнього та внутрішнього середовища для забезпечення фінансової стабільності та економічного розвитку.
Сіменко І.В., Косова Т.Д. [59, с. 214]	Діяльність, спрямована на стабільне функціонування економічної та фінансової сфери, на захист цінностей та інтересів суб'єкта господарювання в ринковій економіці.

Головна мета фінансово–економічної безпеки підприємства полягає в тому, щоб гарантувати його стабільне та максимально ефективне функціонування на даний момент часу, а також забезпечення достатнього потенціалу для розвитку в майбутньому. Досягнення такої мети можливе при [7, с. 26]:

- забезпеченні високої фінансової ефективності роботи підприємства;
- підтримці фінансової стійкості підприємства та його незалежності;
- досягненні високої конкурентоспроможності;
- забезпечення ліквідності активів;
- підтримки належного рівня ділової активності;
- забезпечення захисту інформаційного поля та комерційної таємниці;
- ефективної організації безпеки капіталу та майна підприємства, а також його комерційних інтересів.

Слід також зазначити, що виступає об'єктом та суб'єктом фінансово–економічної безпеки. Так, об'єкт та суб'єкт фінансово–економічної безпеки тісно взаємопов'язані. Об'єктом системи є стабільний фінансово–економічний стан

підприємства у поточній та довгостроковій перспективі. Конкретні об’єкти захисту наочно відображені на (рис. 1.4).

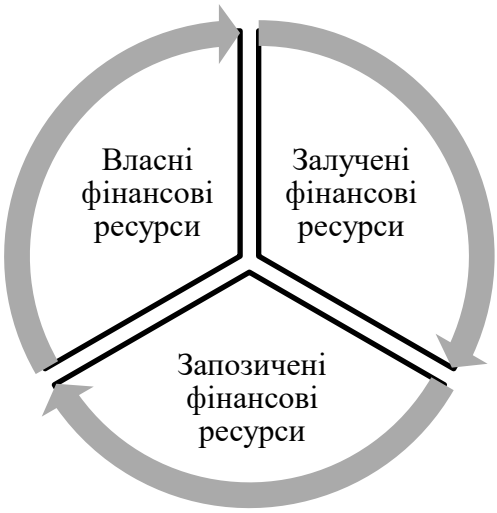

Рисунок 1.4 – Конкретні об’єкти захисту у системі забезпечення фінансово–економічної безпеки суб’єкта господарювання

Джерело: складено за опрацюванням [9; 10; 28]

Суб’єкт системи фінансової безпеки має складніший характер і поділяються на 2 групи (рис. 1.5).

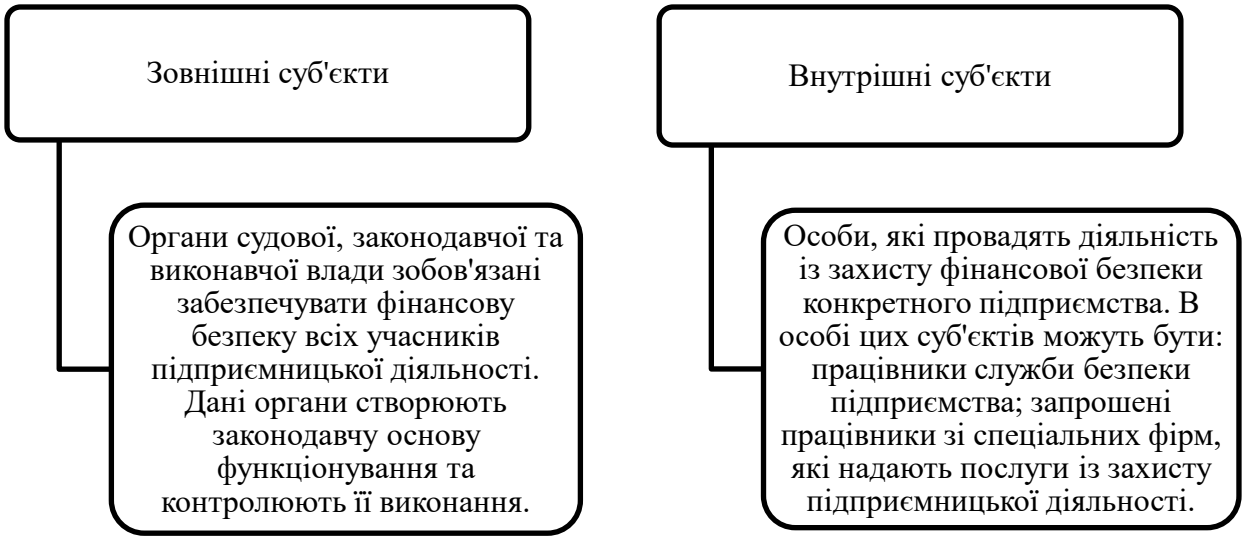

Рисунок 1.5 – Суб’єкти забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства

Джерело: складено за опрацюванням [1; 8; 58; 60]

У сучасних умовах для успішної діяльності підприємству необхідно створювати відділ фінансово–економічної безпеки. Цей відділ зобов'язаний захищати та підтримувати фінансово–економічну діяльність підприємства, щоб уникнути різних загроз від зовнішнього та внутрішнього середовища. Даним відділом мають вирішуватися такі завдання, як [7, с. 46; 70, с. 96]:

– діагностика зовнішніх та внутрішніх загроз та нейтралізація цих загроз;

– захист підприємства в умовах кризи;

– захист інформації та збереження комерційної таємниці;

– пошук ефективних методів найму, контролю діяльності та звільнення персоналу;

– створення системи управління та мінімізації економічних ризиків;

– перевірка благонадійності компанії–контрагента тощо.

На макрорівні фінансово–економічна безпека базується на ефективності, конкурентності банківсько–кредитної системи, збалансованості зовнішнього та внутрішнього боргу країни, рівні захищеності фінансових інтересів на мегарівні та макрорівні, збалансованості та ефективності механізмів регулювання фінансових потоків.

Рівень фінансової безпеки держави визначається сукупністю стану безпеки валютно–грошової системи, бюджетно–податкової системи, фондового ринку, кредитно–банківської системи, позабюджетних фондів. Високий рівень стану компонентів фінансової безпеки дозволяє державі здійснювати незалежну фінансово–економічну політику на світовій арені з огляду на національні інтереси країни [6, с. 72]. Пріоритетними цілями держави у забезпеченні фінансової безпеки держави є: забезпечення стійкості економічного розвитку країни; мінімізація впливу світових фінансових криз на національну економіку країни; запобігання витоку капіталу із сектора економіки; забезпечення конкурентоспроможності економіки; забезпечення суверенітету держави та протистояння зовнішнім загрозам; забезпечення прийнятного рівня стану фінансових потоків.

Виходячи з вищевикладеного, фінансова безпека є невід'ємною частиною економічної безпеки країни, а забезпечення фінансово–економічної безпеки необхідне для стабільності та планомірного розвитку економіки, а також забезпечення суверенітету держави та високого рівня добробуту населення.

Сутність фінансово–економічної безпеки полягає у можливості економіки держави протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам на мегарівні, макрорівні та мезорівні [45, с. 4].

Основний принцип функціонування системи управління будь–якої складності полягає у створенні кількох рівнів, де для кожного визначається суб'єкт та об'єкт управління. Згідно з цим принципом, система управління фінансово–економічною безпекою на верхньому рівні повинна складатися з невеликої кількості відносно незалежних компонентів з чітко визначеними функціями та взаємозв'язками. Потім формуються аналогічні підсистеми наступних рівнях до заданого рівня деталізації. Таким чином, система управління представляється ієрархією з кількома рівнями абстракції, тобто з виділенням головних рис кожного елемента необхідні визначення загальних та особливих умов її функціонування. Загальнометодологічні принципи, сформульовані на основі законів управління, представлені в (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 – Принципи фінансово–економічної безпеки підприємства

Принцип	Характеристика
Цілепокладання	визначення мети розвитку – пріоритет політики, що визначає цілеспрямованість та інтеграційні процеси
Об'єктивності	вимагає достовірного відображення стану та динаміки
Економії ентропії	характеризує впорядкованість та стабільність системи
Найменшої дії	вимагає формування управлінських впливів відповідно до принципу ентропії
Раціональне використання часу та ситуаційний підхід	означає вибір часу та моменту – сукупності обставин, що сприяють прийняттю та реалізації рішень
Принцип обмеженої раціональності	фіксує межі керуючого на саморегулюючі системи, зокрема і соціально–економічну систему
Зворотний зв'язок	вимагає постійного контролю над об'єктом управління та ярмо змінами

Джерело: складено за опрацюванням [8; 68]

Для забезпечення фінансово–економічної безпеки має бути створена така система управління, яка б дозволяла загалом реалізовувати загальні принципи, зазначені в табл. 1.3, та вносити корективи у реалізацію інтересів власників підприємства. У зв’язку з цим для створення оптимально функціонуючої системи управління фінансово–економічною безпекою необхідно включити в механізм її реалізації як правові та економічні методи, так і елементи, що забезпечують можливість коригування управлінських впливів. У зв’язку із цим доцільно визначити фактори, що мають вплив на фінансово–економічну безпеку підприємств (рис. 1.6).

Рисунок 1.6 – Фактори впливу на фінансово–економічну безпеку підприємства

Джерело: складено за опрацюванням [71; 74]

Значним є вплив на фінансово–економічну безпеку підприємства факторів його внутрішнього середовища, що є сукупністю підсистем та елементів. Аналіз

внутрішнього середовища передбачає оцінку стану її підсистем та елементів, їх взаємодії та системного впливу на рівень та ефективність виробництва, конкурентоспроможність та фінансовий стан підприємства. Підприємство, за своєю структурою, це складна система, яка, своєю чергою, є єдністю складових (підсистем та елементів) [74, с. 36]. Як система підприємство складається з підсистем маркетингу, постачання, виробництва та науково–технічного розвитку, збуту, фінансового господарства та обліку, управління персоналом та ін.

Проведення аналізу внутрішніх факторів, які безпосередньо впливають на фінансово–економічну безпеку підприємства є важливим, адже за негативного впливу кожен із них може призвести підприємство до збиткової діяльності і навіть банкрутства. Крім того, підприємство знаходиться під впливом низки інших елементів мікросередовища: місцевих органів влади, партій, громадських організацій, фінансових та податкових органів тощо), якщо вони є його стейкхолдерами [2, с. 27]. Елементи зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на стан фінансово–економічної безпеки підприємства представлено в табл. А.1 Додатку А.

Процес успішного функціонування та економічного розвитку підприємств багато в чому залежить від удосконалення їх діяльності в галузі забезпечення фінансово–економічної безпеки та все актуальніше постає питання про необхідність професійного підходу та зважених рішень у механізмі забезпечення фінансово–економічної безпеки бізнесу [39, с. 59].

Фінансово–економічною безпекою підприємства є станом суб’єкта господарювання, що характеризується його можливістю протистояти існуючим та таким, що з’являються, загрозам, що підтримується безперервним моніторингом та діагностикою небезпек, а також формуванням комплексу превентивних та контрольних заходів. Рівень фінансово–економічної безпеки підприємства залежить від здатності керівництва запобігти можливим загрозам та ліквідувати негативні наслідки окремих складових зовнішнього та внутрішнього середовища.

Головною метою фінансово–економічної безпеки суб’єкта господарювання є управління сукупністю фінансових ризиків з метою їхньої ліквідації та згладжування несприятливих результатів їх здійснення. Досягнення цієї мети забезпечується за допомогою вирішення безлічі завдань щодо створення умов для: цілеспрямованого розвитку підприємства, підтримання темпи зростання операційної діяльності, підтримка стабільної конкурентоспроможності підприємства, впровадження інноваційних оновлень основних виробничих фондів, підтримка платоспроможності та фінансової стійкості, ведення ефективної діяльності.

Процес забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства, побудований на основі аналізу негативних факторів та загроз, заходів щодо керованості існуючих об’єктивних ризиків, розглядається як процес реалізації комплексу заходів щодо їх запобігання, або мінімізації втрат від їх впливу, з різних аспектів фінансово–господарської діяльності підприємства. Саме мінімізація втрат, або повне запобігання збиткам, в першу чергу прогнозованих і потенційно ймовірних, які очевидно загрожують фінансовому добробуту, становить ефективність заходів щодо забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства.

1.2 Поняття та складові елементи системи забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства

У сучасних умовах функціонування підприємства та організації, які отримали повну фінансову та господарську самостійність, можуть зіткнулися з гострою необхідністю у забезпеченні своєї фінансово–економічної безпеки, що у свою чергу пов’язано насамперед зі складними умовами у зовнішньому середовищі, що характеризується нестабільністю та постійною динамікою. Дані умови змушують менеджерів підприємства швидко адаптуватися до нових мінливих умов функціонування, що потребує необхідних знань економічних

законів розвитку та пошуку шляхів виживання у нестійкому та невизначеному економічному середовищі господарювання.

Для цього на підприємствах створюється система забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства. Під системою розуміють упорядковану сукупність елементів, що виокремлюються з їх нескінченної множини, між якими існують певні взаємозв'язки [47, с. 163].

В (табл. 1.4) представлено деякі підходи до визначення сутності системи фінансово–економічної безпеки.

Таблиця 1.4 – Визначення поняття «система фінансово–економічної безпеки»

Автор	Визначення
Чеберяко О.В., Кривовяз М.А. [71, с. 3]	Сукупність взаємопов'язаних елементів, підсистем, фінансових інструментів, важелів, методів та заходів, що спрямовані на своєчасне виявлення та нейтралізацію кризових явищ, забезпечення стабільної і ефективної діяльності.
Некрасенко Л.А., Рибалка Ю.М. [47, с. 163]	Сукупність заходів, методів та інструментів, що забезпечує захист підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз, та спрямована на забезпечення сталого зростання підприємства та формування позитивних результатів його фінансової діяльності
Тытенко З [69, с. 3]	Комплекс заходів, методів, а також різних засобів захисту економічних інтересів держави на макрорівні, корпоративних структур, фінансової діяльності суб'єктів господарювання на мікрорівні.
Шакарді М.М. та ін. [73, с. 179]	Комплекс заходів, які спрямовані на зниження ризиків зовнішнього та внутрішнього середовища для забезпечення фінансової стабільності та економічного розвитку.
Сіменко І.В., Косова Т.Д. [59, с. 214]	Діяльність, спрямована на стабільне функціонування економічної та фінансової сфери, на захист цінностей та інтересів суб'єкта господарювання в ринковій економіці.

Проаналізувавши різні підходи до визначення сутності поняття «система забезпечення фінансово–економічної безпеки» сформульовано наступне визначення даної категорії: комплекс заходів, що формується з низки пов'язаних елементів, методів, важелів та інструментів, які спрямовані на зниження економічних, фінансових, підприємницьких та інших ризиків, що створюються зовнішнім та внутрішнім середовищем з метою забезпечення фінансової стабільності та економічного розвитку.

Дослідивши сутність системи забезпечення фінансово–економічної безпеки, доцільно визначити її складові, що представлено в (табл. 1.5).

Таблиця 1.5 – Складові системи забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства

Складовий елемент	Характеристика та функції
1. Інформаційна система	Показники та параметри, необхідні для аналізу та планування фінансово–економічної безпеки економічної системи.
2. Система контрольованих параметрів діяльності підприємства	Спеціальні показники фінансово–економічної безпеки розвитку підприємства, за динамікою яких за певний час можна провести діагностику стану підприємства: нормальний, передкризовий, кризовий.
3. Кадри	Формування кадрового потенціалу, здатного управляти фінансово–економічною безпекою підприємства
4. Нормативно–правове забезпечення	Законодавчі та нормативні акти державного регулювання, норми, накази, інструкції щодо забезпечення фінансово–економічної безпеки на рівні суб'єкта господарювання
5. Аналітична складова	Проведення періодичного аналізу та оцінки стану фінансово–економічної безпеки, оцінки основних індикаторів
6. Планування	Планування ресурсів, фінансових потоків, які забезпечують фінансово–економічну безпеку підприємства на теперішній час та на перспективу; складання оперативних, тактичних та стратегічних планів з урахуванням всіх можливих ризиків та наслідків
7. Контроль	Здійснення постійного контролю та моніторингу індикаторів фінансово–економічної безпеки
8. Організаційно–методичне забезпечення	Створення відповідної організаційної структури, що включає підрозділи, сукупність взаємозв'язків між ними, керівників та персонал, відповідальних за рівень фінансово–економічної безпеки, а також наявності використовуваних у своїй методів управління
9. Технічне забезпечення	Забезпечення інформаційною технікою та технологіями, а також відповідними програмами для аналізу, планування, виявлення загроз тощо

Джерело: складено за опрацюванням [24; 25; 69; 71; 72; 74]

Такий складовий елемент, як інформаційна система, складається з показників та параметрів, що застосовуються для аналізу системи забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства, та забезпечує обґрунтування альтернативних управлінських рішень, які спрямовані на забезпечення фінансово–економічної системи.

Система контрольованих параметрів діяльності підприємства використовується для виявлення перспектив розвитку підприємства здійснюється прогнозування банкрутства підприємства.

Кадри, як складові системи забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства, мають мати такого рівня кваліфікацію, який необхідний для управління підприємством та забезпечення ефективного його функціонування, що впливатиме на загальний рівень фінансово–економічної безпеки підприємства.

Аналітична складова необхідна для проведення періодичного аналізу та оцінки стану фінансово–економічної безпеки, оцінки основних індикаторів, що здійснюється кваліфікованими кадрами із застосування перших двох складових елементів – інформаційної системи та системи контрольованих параметрів діяльності підприємства. Результати аналізу використовуються для корегувальних дія в менеджменті для забезпечення високого рівня фінансово–економічної безпеки підприємства на поточний момент та у перспективі.

Планування та контроль, як складові системи забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства, доповнюють аналітичну складову та спрямовані на планування ресурсів підприємства, його показників тощо та контроль їх досягнення, виявлення загрозливих факторів.

Важливими складовими системи забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства є організаційно–методичне забезпечення та технічне забезпечення, без яких сформована система не буде дієвою, адже належна організаційна та технічна складова значно впливають на рівень фінансово–економічної безпеки підприємства: чим коректніше та раціональніше вони будуть побудовані, тим скоріше підприємство досягне бажаного рівня фінансово–економічної безпеки.

Основними завданнями системи забезпечення фінансово–економічної безпеки є: моніторинг та прогнозування загроз економічній безпеці підприємства; оцінка ризиків та загроз кількісними та якісними методами; розробка інструментів та механізму нівелювання загроз та підтримки стабільного розвитку підприємства; постійне вдосконалення механізму забезпечення економічної безпеки.

Однією з найважливіших умов забезпечення сталого зростання підприємства та формування позитивних результатів його фінансової діяльності є існування ефективної системи фінансово–економічної безпеки, що забезпечить захист підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз. Щоб подібна система була ефективною та дієвою, вона має опиратись на спеціально сформований механізм. Досліджено сутність поняття «механізм забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства» (табл. 1.6).

Таблиця 1.6 – Визначення поняття «механізм забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства»

Автор	Визначення
Н.С. Краснокутська [33, с. 15]	Система заходів, що забезпечують підтримку досягнутої фінансової рівноваги підприємства у тривалому періоді та його економічний розвиток у перспективі.
Ю.В. Лавров [37, с. 131]	Сукупність законодавчих актів, правових норм, спонукальних мотивів і стимулів, методів, заходів, сил і засобів, за допомогою яких забезпечується досягнення цілей безпеки та вирішення завдань.
З.С. Варанлій [6, с. 88]	Чітко окреслені елементи, схему їхньої дії та взаємодії для забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства
О.В. Корецька [30, с. 141]	послідовність дій, сукупність суб'єктів та комплекс використовуваних ними функцій, принципів, методів та інструментів з метою реалізації концепції, стратегії та цільових програм із забезпечення економічної безпеки.
О.В. Ілляшенко [25, с. 272]	Сукупність методів (економічних, соціально–економічних, організаційних тощо) та інструментів (цільові програми, діагностика) для забезпечення реалізації стратегії фінансово–економічної безпеки

Проаналізувавши різні визначення досліджуваного поняття, сформульовано наступне визначення: механізм забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства сукупністю методів (організаційно–технологічних, економічних, соціальних, адміністративних, правових, інформаційних тощо), принципів, форм, способів, важелів, заходів, пов'язаних з процесом їх взаємодії, які мають реалізовуватись через певні управлінські функції (планування, організація, регулювання, стимулювання та контроль і моніторинг). При цьому організаційну систему механізму забезпечення фінансово–економічної безпеки утворюють органи законодавчої, виконавчої та

судової влади, економічні агенти, громадські організації та об'єднання, а також законодавство, що регламентує відносини у сфері безпеки. Виходячи із зазначеного, на рис. 1.7 представлено схему механізму забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства.

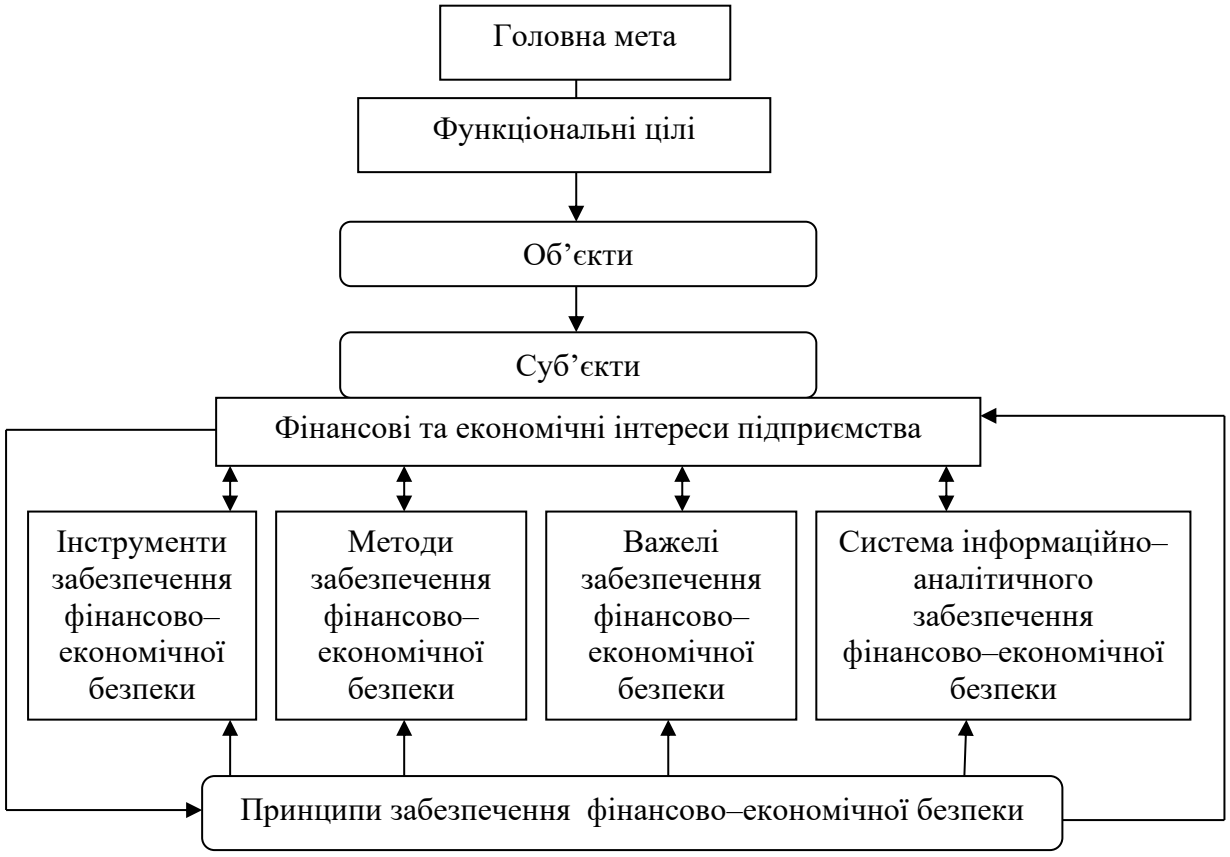

Рисунок 1.7 – Механізм забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства

Складено за опрацюванням [25; 33]

Механізм забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства складається з певних елементів, як це показано на рис. 1.7, та охарактеризовано далі. До головної мети відноситься забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства в поточним момент та в майбутньому. До основних функціональних цілей фінансово–економічної безпеки відносять:

– забезпечення високої фінансової ефективності роботи та незалежності підприємства;

– забезпечення підприємства достатнім обсягом фінансових ресурсів та ефективного їх використання (розподілу);

– забезпечення постійної платоспроможності підприємства;

– забезпечення достатньої ліквідності та фінансової стійкості підприємства;

– нейтралізація можливих негативних наслідків фінансових ризиків підприємства;

– забезпечення збалансованості грошових потоків;

– забезпечення високого рівня кваліфікації персоналу;

– формування достатньої інформаційної бази розробки альтернативних рішень щодо розвитку підприємства; здійснення необхідних заходів фінансової санації підприємства за умов його кризового розвитку [25, с. 426].

Головна та функціональні цілі визначають формування необхідних системоутворюючих елементів та загального алгоритму процесу організації забезпечення фінансової безпеки.

Функціонування механізму забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства відбувається шляхом здійснення певних дій над її об’єктами. Так, об’єктами забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства, відповідальність за оптимізацію параметрів якого повинна має закріплюватись за конкретним суб’єктом фінансово–економічної безпеки підприємства, можуть бути наступні: прибуток, джерела та обсяги фінансових ресурсів, структура капіталу, структура грошових потоків, структура активів, інвестиції, фінансові ризики, система фінансових інновацій, тощо. До об’єктів системи забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства деякі науковці [47; 72] додають напрями діяльності суб’єкта господарювання (постачальна, виробнича, управлінська, комерційна); майно та ресурси (матеріально–технічні, фінансові, інтелектуальні, інформаційні); персонал, різні структурні підрозділи, служби тощо.

Суб’єктами забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства є спеціальні органи, передбачені організаційною структурою підприємства, які

оперативному режимі проводять моніторинг фінансової безпеки, оперативно реагують на зміну ситуації, регулярно готують документи для ухвалення рішень по тих або інших проблемах і контролюють їх виконання. Таким органом може бути служба фінансово–економічної безпеки підприємства. Отже, суб'єктами забезпечення економічної безпеки підприємства є особи, служби та підрозділи, які займаються забезпеченням безпеки. Функції суб'єкта фінансової безпеки підприємства в залежності від розміру об'єкта можуть бути покладені як на певний структурний підрозділ, так і на окремого менеджера.

Інструментами забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства, що визначають його фінансові та економічні відносини, є: платіжні інструменти (доручення, акредитив і ін.), кредитні інструменти (угоди про кредитування), депозитні інструменти (депозитні сертифікати, угоди), інвестиційні інструменти (акції, паї), інструменти страхування (страхова угода).

Методологічний апарат забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства може включати такі методи, як: техніко–економічні розрахунки, балансовий, економіко–статистичний, економіко–математичний, експертних оцінок, дисконтованої вартості, амортизації активів, реінжинірингу, логістики, аудиту, оптимізації оподаткування, імітаційної гри [40, с. 274].

Важелями забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства є система стимулів та заохочень для менеджерів за ухвалення ефективних управлінських рішень і система санкцій за негативні наслідки їх дій у сфері фінансової безпеки, а також загальний внутрішній механізм управління підприємством, заснований на його власній фінансовій філософії.

Важливим елементом забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства є інформаційно–аналітична підсистема, яка містить наступні дані [42, с. 7]:

- якісні і кількісні значення індикаторів фінансово–економічної безпеки;
- наявність або потенційність ризиків і загроз;
- формалізовані економічні і фінансові інтереси і стан їхньої реалізації;
- стратегічний план (стратегія) забезпечення безпеки підприємства;

– якісні і кількісні параметри використання фінансових та економічних ресурсів, їх обсяг останніх, джерела надходження, фінансовий план (бюджет).

Базою формування системи інформаційно–аналітичного забезпечення фінансово–економічної безпеки є:

– дані бухгалтерського, оперативного та статистичного обліку і звітності; галузеві показники діяльності підприємств–аналогів;

– звіти та плани і прогнози, отримані у процесах стратегічного, тактичного і оперативного планування, аналізу, контролю і бюджетування;

– оцінка загроз фінансово–економічній безпеці підприємницької діяльності за джерелом, за рівнем тяжкості наслідків, за рівнем вірогідності, за сферою і джерелом виникнення, за тривалістю впливу, за ступенем розвитку, за ступенем напруженості тощо.

Принципами механізму забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства є [37, с. 128]:

– первинність господарського законодавства;

– застосування програмно–цільового управління;

– обов’язкове визначення сукупності власних фінансових інтересів підприємства у складі його місії;

– інтегрованість підсистеми управління безпекою підприємства із загальною системою менеджменту;

– необхідність постійного моніторингу реальних і потенційних загроз;

– координація реалізації заходів щодо забезпечення безпеки;

– необхідність і своєчасність удосконалення в разі потреби системи фінансово–економічної безпеки підприємства;

– наявність зворотного зв’язку;

– необхідність організаційного і методичного оформлення підсистеми фінансово–економічної безпеки;

– мінімізація витрат на забезпечення фінансової безпеки підприємства.

В основі механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства знаходиться системне поєднання певних інструментів, методів, важелів та

інформаційно–аналітичного забезпечення, створюваних на базі принципів забезпечення фінансової безпеки, що об’єктивно існують як економічні закономірності, а також виробляються суб’єктами управління фінансової безпеки підприємства для досягнення і захисту фінансових інтересів останнього.

Механізм забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства може бути реалізований тільки в рамках системи управління, яка забезпечує вирішення проблем, що виникають. З погляду управління, механізм економічної безпеки підприємства – це такий стан підприємства, у якому всі його основні елементи перебувають у стані підтримувати свої параметри у певному діапазоні.

Основою побудови системи фінансово–економічної безпеки підприємства є системно–функціональний підхід.

Його сутність полягає у виділенні елементів взаємодій різноманітних суб'єктів чи елементів та визначенні їх місця та значення (функції). У тому чи іншому вигляді функціональний метод був у всіх концепціях, де суспільство розглядалося системно. Мертон [84] сформулював основи функціонального підходу, при якому виділяється три головні постулати: постулат функціональної єдності цілого (узгоджене функціонування всіх його частин), постулат універсального функціоналізму (функціональність відображає корисність усіх явищ); постулат функціональної потреби.

Використання системного підходу до формування системи фінансово–економічної безпеки підприємства передбачає врахування всіх реальних умов його функціонування, а в механізмі слід чітко визначити складові елементи, принципи їхньої дії та взаємодії.

Досліджено різні підходи вчених до формування системи забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства. На рис. 1.8 показано основні етапи формування даної системи на промисловому підприємстві, яка запропонована авторами (Котковський В.С., Дробчак А.Л., Лескова–Годлевська Ю.К. [32]).

Рисунок 1.8 – Етапи формування системи забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства

Складено за [32]

Представлені на (рис. 1.8) етапи формування системи забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства дозволяє поетапно розробляти управлінські рішення у сфері сталого розвитку. Перелічені на рис. 1.6. елементи конкретизуються таким чином, щоб забезпечувати фінансову стабільність та економічний ефект.

На думку О.В. Чеберяко та М.А. Кривов'яз [72], для побудови системи забезпечення фінансово–економічної безпеки суб'єкта господарювання, необхідно визначити основні її завдання, до яких, варто віднести: вчасне

виявлення та ідентифікація ризиків та розробка заходів, щодо їх запобігання; нівелювання реальних внутрішніх і зовнішніх загроз фінансово–економічній безпеці підприємства; забезпечення фінансової стабільності та економічної ефективності діяльності суб'єкта господарювання; аналіз поточного стану, моніторинг показників щодо наявності залишкових посткризових явищ і проблемних ситуацій та адаптація системи задля найкращого забезпечення фінансово–економічної безпеки суб'єкта господарювання. У рамках реалізації даних завдань, автори запропонували етапи формування системи забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства, що показано на (рис. 1.9).

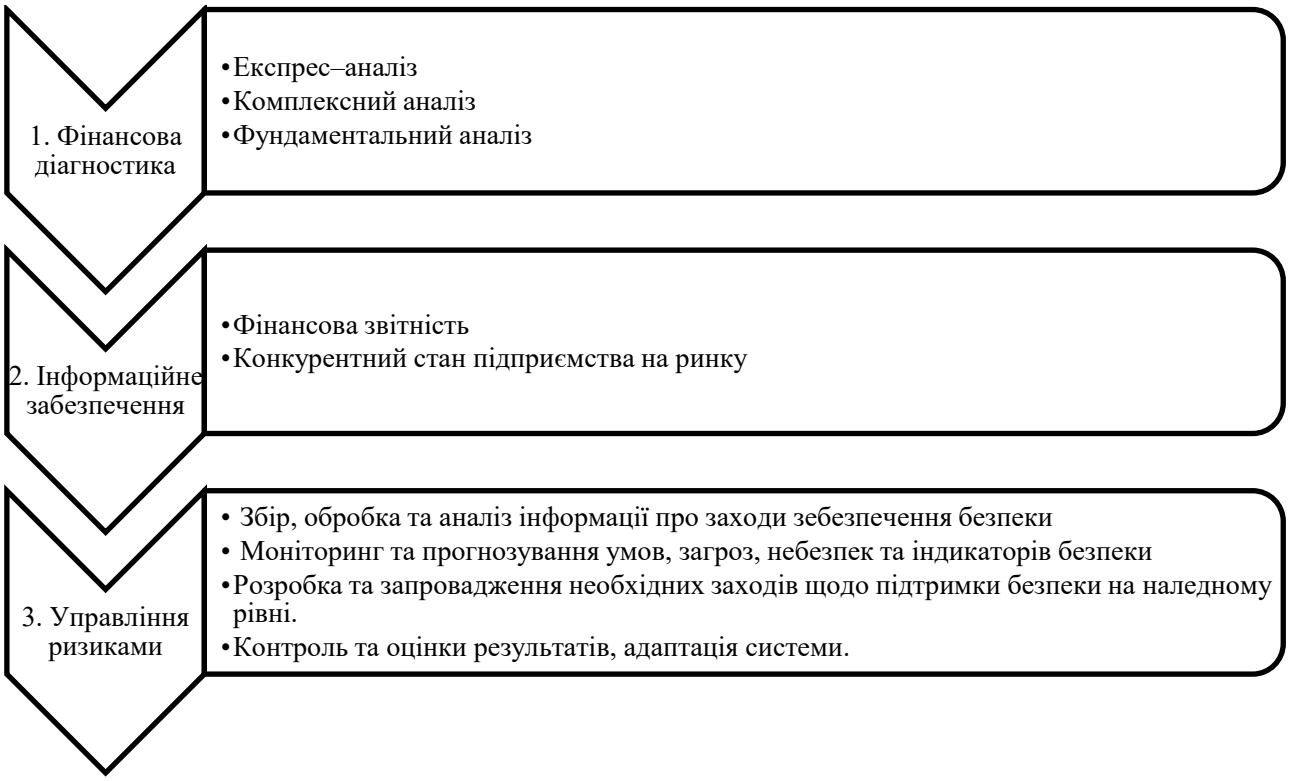

Рисунок 1.9 – Етапи формування системи забезпечення фінансово–економічної безпеки суб'єктів господарювання

Складено за [71]

За даними (рис. 1.9) можна встановити, що запропоновані авторами [72] етапи формування системи забезпечення фінансово–економічної безпеки суб'єктів господарювання, мають такі основні структурні елементи, як фінансово–економічна діагностика, інформаційне забезпечення, управління

фінансовими, економічними та підприємницькими ризиками, підсистема методів і важелів забезпечення фінансово–економічної безпеки, контроль та оцінка результатів.

На (рис. 1.10) показано третій варіант етапів формування системи забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства, яку запропоновано авторами [34].

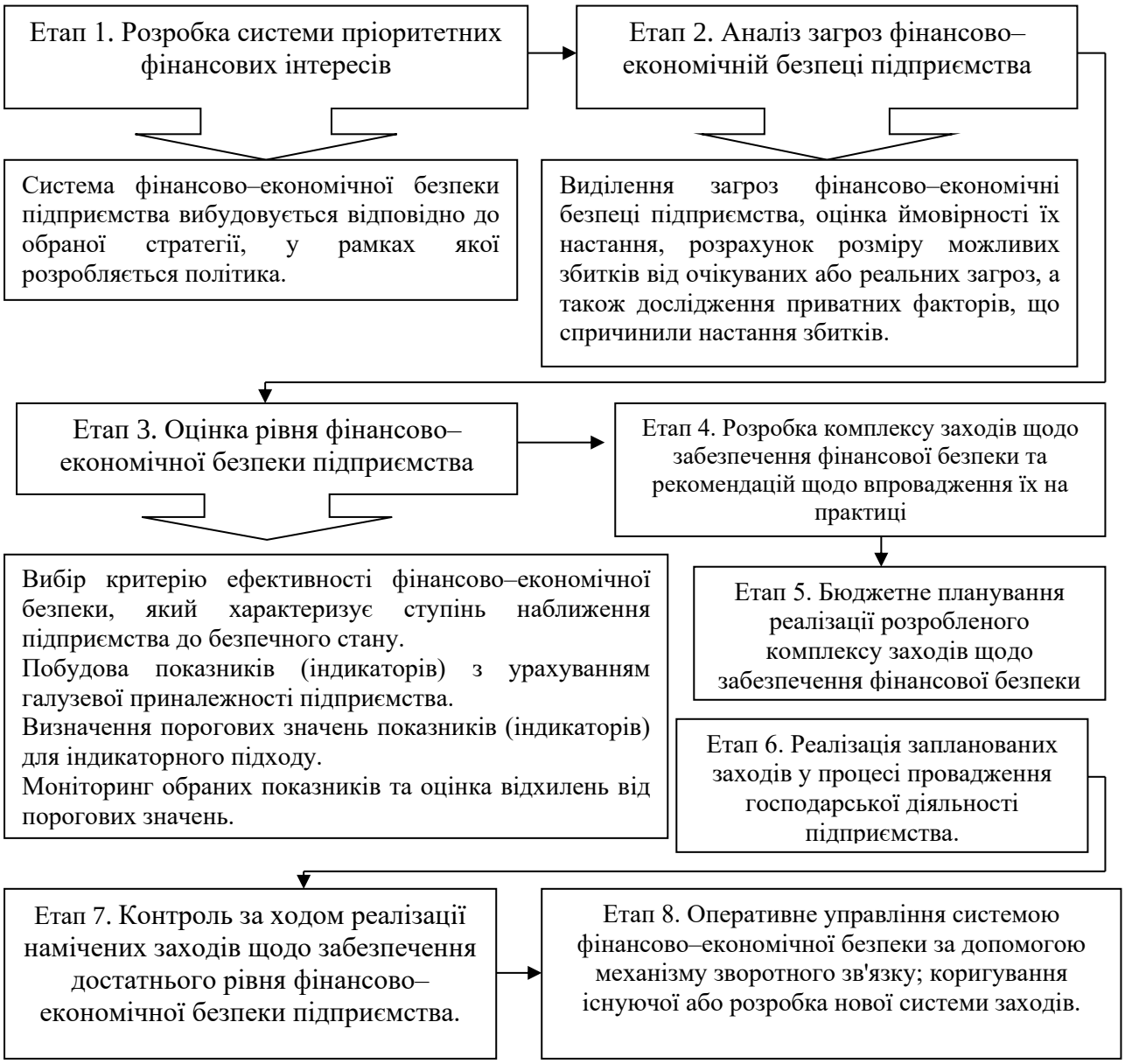

Рисунок 1.10 – Етапи формування системи забезпечення фінансово–економічної безпеки промислових підприємств

Складено за [34]

Перелік завдань, які потребують вирішення при побудові системи забезпечення фінансово–економічної безпеки промислових підприємств, є досить широким. Постійний моніторинг рівня фінансово–економічної безпеки має здійснюватися за умов зміни параметрів довкілля, навіть якщо рівень ефективності діяльності підприємства дуже високий. Уніфікація концептуальних основ дозволяє встановити параметри системи загалом, окремі складові системи управління безпекою, на наш погляд, унікальні і формуються кожним підприємством, наприклад розробка сфери фінансових інтересів. Однак низка аспектів має бути розроблена з урахуванням специфіки підприємств транспортної сфери.

Однією з найважливіших умов ефективного функціонування та подальшого розвитку підприємства є формування унікальної системи фінансово–економічної безпеки. Загалом модель фінансово–економічної безпеки підприємства повинна бути представлена основними принципами та напрямами реалізації заходів на різних рівнях господарської діяльності підприємства. Реалізація завдань можлива за умови організованої діяльності не тільки адміністрації, а й усього персоналу, залучених експертів та фахівців, заснованої на принципах законності, дотримання балансу інтересів особистості та роботодавця взаємної відповідальності персоналу та керівництва.

Найбільша ефективність діючої системи забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства та, насамперед, безпеки фінансових та економічних ресурсів може бути досягнута за умови об’єднання в єдиний, цілісний механізм засобів, методів, які в сукупності спроможні забезпечити безпеку, зберегти та ефективно використовувати фінансові, матеріальні та інформаційні ресурси.

1.3 Методичні підходи до оцінки фінансово–економічної безпеки підприємства

Методи оцінки фінансово–економічної безпеки підприємства залежать від конкретного змісту, що вкладається в саме поняття фінансово–економічної безпеки підприємства. Зміст фінансової безпеки підприємства полягає у здатності підприємства самостійно розробляти та здійснювати фінансову стратегію відповідно до цілей загальної стратегії в умовах невизначеного та конкурентного середовища.

В процесі оцінки фінансово–економічної безпеки підприємства застосовується низка спеціальних способів та прийомів. Методичні підходи до оцінки фінансово–економічної безпеки підприємства можна умовно поділити на дві групи: традиційні та математичні (табл. 1.6).

Таблиця 1.6 – Підходи до оцінки фінансово–економічної безпеки підприємства

Назва підходу	Зміст
1. Традиційний	1.1. Абсолютні, відносні та середні величини. 1.2. Прийом порівняння, зведення та угруповання, прийом ланцюгових підстановок.
2. Математичний	2.1. Формалізовані методи: опис аналітичних процедур на логічному рівні. 2.2. Неформалізовані методи: класичні методи аналізу, традиційні методи економічної статистики, математико–статистичні методи вивчення зв'язків, економетричні методи, методи економічної кібернетики та оптимального програмування. 2.3. Дескриптивні, предикативні та нормативні.

Складено за [34]

До першої групи належать: використання абсолютних, відносних та середніх величин; прийом порівняння, зведення та угруповання, прийом ланцюгових підстановок.

Прийом порівняння полягає у складанні фінансових показників звітного періоду з їх плановими значеннями та з показниками попереднього періоду.

Прийом зведення та угруповання полягає в об'єднанні інформаційних матеріалів у аналітичні таблиці.

Прийом ланцюгових підстановок застосовується для розрахунків величини впливу факторів у загальному комплексі їхнього впливу на рівень сукупного

фінансового показника. Сутність прийомів ланцюгових підстановок у тому, що послідовно замінюючи кожен звітний показник базисним, й інші показники розглядаються у своїй як незмінні. Така заміна дозволяє визначити рівень впливу кожного чинника на сукупний показник.

Також існують різні класифікації математичних підходів, які можуть бути застосовні у процесі оцінки фінансово–економічної безпеки підприємства: неформалізовані та формалізовані методи. Перші ґрунтуються на описі аналітичних процедур на логічному рівні, а не на суворих аналітичних залежностях [45, с. 18]. До них належать методи: експертних оцінок, сценаріїв, психологічні, морфологічні, порівняння, побудови систем показників, побудови систем аналітичних таблиць тощо. Застосування цих методів характеризується певним суб'єктивізмом, оскільки велике значення мають інтуїція, досвід та знання аналітика.

До другої групи належать методи, основу яких лежать досить суворі формалізовані аналітичні залежності. Відомі десятки цих методів. Перелічимо деякі з них. Класичні методи аналізу: ланцюгових підстановок, арифметичних різниць, балансовий, виділення ізольованого впливу факторів, процентних чисел, диференціальний, логарифмічний, інтегральний, простих та складних відсотків, дисконтування. Традиційні методи економічної статистики: середніх та відносних величин, угруповання, графічний, індексний, елементарні методи обробки рядів динаміки [36, с. 12]. Математико–статистичні методи вивчення зв'язків: кореляційний аналіз, регресійний аналіз, дисперсійний аналіз, факторний аналіз, метод основних компонентів, коваріаційний аналіз, метод об'єкто–періодів, кластерний аналіз та інші. Економетричні методи: матричні методи, гармонійний аналіз, спектральний аналіз, методи теорії виробничих функцій, методи теорії міжгалузевого балансу. Методи економічної кібернетики та оптимального програмування: методи системного аналізу, методи машинної імітації, лінійне програмування, нелінійне програмування, динамічне програмування, опукле програмування (оптимізація) та ін.

Безумовно, не всі з перерахованих методів можуть знайти безпосереднє застосування в рамках оцінки фінансово–економічної безпеки підприємства, оскільки основні результати економічного аналізу та управління фінансами досягаються за допомогою спеціальних фінансових інструментів, проте деякі їх елементи використовуються. Зокрема, це стосується методів дисконтування, машинної імітації, кореляційно–регресійного аналізу, факторного аналізу, обробки рядів динаміки та ін. [60, с. 252].

До того ж оцінка фінансово–економічної безпеки підприємства може проводитись за допомогою різного типу моделей, що дозволяють структурувати та ідентифікувати взаємозв'язки між основними показниками. Можна виділити три основні типи моделей: дескриптивні, предикативні та нормативні.

Дескриптивні моделі, відомі також як моделі описового характеру, є основними для оцінки фінансово–економічної безпеки підприємства. До них відносяться: побудова системи звітних балансів, подання фінансової звітності у різних аналітичних розрізах, вертикальний та горизонтальний аналіз звітності, система аналітичних коефіцієнтів, аналітичні записки до звітності [57, с. 56]. Всі ці моделі ґрунтуються на використанні інформації бухгалтерської звітності.

Предикативні моделі – це моделі передбачуваного, прогностичного характеру. Вони використовуються для прогнозування доходів підприємства та його майбутнього фінансового стану [57, с. 55]. Найбільш поширеними з них є: розрахунок точки критичного обсягу продажу, побудова прогностичних фінансових звітів, моделі динамічного аналізу (жорстко детерміновані факторні моделі та регресійні моделі), моделі ситуаційного аналізу.

Нормативні моделі. Моделі цього типу дозволяють порівняти фактичні результати діяльності підприємств із очікуваними, розрахованими за бюджетом.

Ці моделі використовуються переважно у внутрішньому аналізі. Їхня сутність зводиться до встановлення нормативів за кожною статті витрат за технологічними процесами, видами виробів, центрами відповідальності тощо. та до аналізу відхилень фактичних даних від цих нормативів [56, с. 4]. Аналіз

значною мірою базується на застосуванні жорстко детермінованих факторних моделей.

В даний час практично неможливо відокремити прийоми та методи будь–якої науки як притаманні виключно їй. Так і при оцінці фінансово–економічної безпеки підприємства застосовуються різні методи та прийоми, що раніше не використовуються для таких цілей.

Слід також наголосити на тому, що до основних напрямів, що досліджують проблеми фінансово–економічної безпеки підприємства, як свідчить аналіз літературних джерел, належать:

– оцінка фінансово–економічної безпеки підприємства, що базується на методах прогнозування стабільної діяльності підприємства та оцінки загрози банкрутства;

– оцінка фінансово–економічної безпеки підприємства у межах системи економічної безпеки підприємства. При цьому існують підходи, у яких фінансову безпеку розглядають як складову економічної безпеки, а також підходи, що розглядають економічну безпеку як сукупність певних функціональних рівнів та фінансовий рівень як основний та вирішальний функціональний рівень.

Існують різні погляди на визначення множини показників (індикаторів) фінансово–економічної безпеки [52, с. 26]. Основним критерієм включення показника до безлічі індикаторів фінансово–економічної безпеки є забезпечення реалізації пріоритетних фінансових та економічних інтересів підприємства (як і господарських загалом). Ці інтереси визначаються станом функціонування підприємства.

Використання системи індикаторів для оцінки фінансово–економічної безпека підприємства прийнята і у світовій практиці. Відповідно до світової практики, вимоги до значень індикаторів немає обов’язкового характеру, а мають лише рекомендаційний у разі оцінки стану фінансово–економічної безпеки підприємства. В умовах антикризового управління підприємством та

відповідно до його потреб необхідно встановлювати нормативні значення безлічі фінансово–економічних показників.

Використання нормативних значень показників у разі оцінки фінансової безпеки підприємства дає можливість вирішити ще одну важливу проблему, а саме: не лише оцінити стан фінансово–економічної безпеки, а й виявити та оцінити можливі негативні тенденції у діяльності підприємства. Визначення рівнів безпеки дозволяє охарактеризувати ступінь розвитку цих негативних тенденцій. Підтвердженням цьому є наукові дослідження, які, розглядаючи фінансову складову як найвагомішу у гарантуванні економічної безпеки підприємства, вказують на необхідність використання критичних порогових (бар'єрних) значень показників щодо рівнів безпеки, які свідчать про передкризовий, кризовий та критичний стан підприємства.

Питання методів оцінки фінансово–економічної безпеки підприємства є дискусійним. Це насамперед стосується вибору критеріїв оцінки фінансової безпеки підприємства, системи показників (індикаторів), що її характеризують, та самих методичних підходів до визначення рівня фінансової безпеки.

Проведений аналіз методів оцінки рівня фінансово–економічної безпеки підприємства, наведених у науковій літературі, дав змогу виявити кілька основних підходів.

На думку Некрасенко Л.А прийнятним є індикаторний підхід, що полягає у порівнянні фактичних значень показників фінансово–економічної безпеки з пороговими значеннями індикаторів її рівня. При такому підході високий рівень фінансово–економічної безпеки підприємства досягається за умови, якщо вся сукупність індикаторів знаходиться в межах граничних значень, а граничне значення кожного з індикаторів досягається не за рахунок інших [47, с. 163]. Ми можемо погодитися з висновками які розробили Ткаченко А.М. та Пажуєвою Т.О., що цей підхід є правильним, виправданим, але водночас використання цього підходу залежить переважно від визначення порогових значень, які є поточними залежно від стану зовнішнього середовища, отже будуть різними для кожного окремого підприємства [69, с. 97].

Слід зазначити, що порогові значення будуть різними не для кожного конкретного підприємства, а залежатимуть від галузі функціонування підприємства. Для оцінки фінансово–економічної безпеки підприємства слід використати такі показники (табл. 1.7).

Таблиця 1.7 – Показники оцінки фінансово–економічної безпеки підприємства

Найменування показника	Оцінка показника	
	норматив	динаміка
1. Показники майнового стану		
Коефіцієнт сталості активу	0,5	збільшення
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,5	збільшення
Частка дебіторської заборгованості у майні 0,2	0,2	зменшення
Коефіцієнт мобільності активів	1,0	збільшення
2. Показники ліквідності		
Коефіцієнт поточної ліквідності чи коефіцієнт загальної ліквідності	1,25	збільшення
Коефіцієнт швидкої (проміжної, уточненої) ліквідності	1,0	збільшення
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,275	збільшення
3. Показники фінансової незалежності		
Коефіцієнт концентрації власного капіталу	0,5	збільшення
Коефіцієнт фінансової стабільності	1,0	збільшення
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,85	збільшення
4. Показники ділової активності		
Оборотність коштів у розрахунках (у днях)	30 днів	зменшення
Оборотність запасів (у днях)	15 днів	зменшення
Оборотність кредиторської заборгованості (у днях)	30 днів	зменшення
Оборотність власного капіталу (в оборотах)	1,5	збільшення
Оборотність мобільних активів (в оборотах)	1,5	збільшення
Оборотність сукупного капіталу (в оборотах)	1,0	збільшення
5. Показники ефективності діяльності		
Рентабельність сукупного капіталу (ROA)	2,5%	збільшення
Рентабельність власного капіталу (ROE)	5,0%	збільшення
Рентабельність основних засобів	6,0%	збільшення
Валова рентабельність реалізованої продукції	20,0%	збільшення
Чиста рентабельність реалізованої продукції	5,0%	збільшення

Складено за [62; 69; 73; 74]

Для визначення інтегрального значення фінансово–економічної безпеки доцільно використовувати методику, за допомогою якої можна отримати узагальнюючу оцінку фінансово–економічної безпеки підприємства.

Послідовність її застосування наступна:

– для кожного показника визначається його нормативне значення, наведене у стовпці 2 табл. 1.7;

– обчислюється рівень відхилення показника конкретного показника підприємства від нормативу. Для цього використовуються такі формули:

$$x_i = \frac{a_i}{a_i^н}, \text{якщо напрямок оптимізації показника} \Rightarrow \max, \quad (1.1)$$

де аі – фактичне значення показника;

де ні – нормативне значення показника.

$$x_i = \frac{a_i^н}{a_i}, \text{якщо напрямок оптимізації показника} \Rightarrow \min. \quad (1.2)$$

– визначається інтегральна оцінка фінансово–економічної безпеки кожного періоду функціонування підприємства. Для цього використовується формула [34, с. 403]:

$$R_{ФЕБ} = x_1 \pm x_2 \pm x_3 \pm \ldots \pm x_n. \quad (1.3)$$

де х – інтегральна оцінка.

При визначенні оцінки фінансово–економічної безпеки за цим показником ранжування походить від меншої до більшої оцінки. У формулі знак «–» використовується для показників, що мають негативне значення.

Оскільки для оцінки рівня фінансово–економічної безпеки використовується 21 показник, граничне значення, тобто мінімально необхідний рівень фінансово–економічної безпеки, що дорівнює 21. Отримане значення визначається наступним чином: при розрахунку ступеня відхилення у формулах

(1.1) та (1.2), всі значення виявляться рівними 1, так як обидві складові дорівнюватимуть нормативам конкретного показника.

Визначення рівня фінансово–економічної безпеки доцільно здійснити через розрахунок сукупного інтегрального показника, до складу якого входить 6 груп показників. За даними груп визначається інтегральний показник конкретної групи (інтегральний показник майнового стану, інтегральний показник ліквідності, інтегральний показник фінансової незалежності, інтегральний показник ділової активності, інтегральний показник ефективності діяльності).

Для аналізу було обрано 21 показник, відповідно граничне значення рівня фінансової безпеки дорівнює 21. Для визначення економічної безпеки підприємства із застосуванням фінансових показників Смоквіна Г.А. та Лубеле Ш.М. пропонують використовувати модель рейтингової оцінки підприємства [61]. В основу цієї моделі покладено відповідність показників фінансового стану підприємства рейтинговому числу, яке визначають за формулою (1.4):

$$R = 2K_m + 0,1K_{пл} + 0,08K_{ок} + 0,45\ K_{рп} + K_{рск}, \quad (1.4)$$

де Км – коефіцієнт маневреності власного капіталу (коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами);

Кпл – коефіцієнт поточної ліквідності (загальний коефіцієнт покриття);

Кок – коефіцієнт загальної оборотності капіталу (ресурсоотдача);

Крп – рентабельність продажів (норма операційного прибутку);

Крвк – рентабельність власного капіталу.

При повній відповідності значень зазначених коефіцієнтів їх нормативному рівню, рейтинг підприємства дорівнюватиме. Фінансовий стан підприємства з рейтинговою оцінкою нижче 1 вважатиметься економічно небезпечним. Таким чином, чим вище буде рейтингове число, тим вище буде і економічна безпека підприємства.

Іншим найбільш поширеним підходом до оцінки фінансово–економічної безпеки підприємств є програмно–цільовий підхід, що ґрунтується на інтегральному показнику, який визначається на підставі адитивної згортки приватних показників, що характеризують різні складові безпеки. З метою підвищення об'єктивності оцінки може бути визначена залежність між інтегрованими показником та його складовими за допомогою множинного кореляційно–регресійного аналізу за аналогією з методом Альтмана. При цьому можуть бути визначені лінійні регресійні моделі окремо для великих та малих підприємств, а також критерії розташування підприємств у зоні безпеки та небезпеки [74]. Деякими авторами пропонується не проводити нормалізацію приватних показників, а визначати їх у балах за експертними оцінками [60; 66].

На наш погляд, це збільшує рівень суб'єктивізму отриманого показника.

Загальним недоліком використання методу адитивної згортки є необхідність визначення нормативів та коефіцієнтів вагомості для кожного часткового показника. При цьому обґрунтування як самого переліку приватних показників, так і відповідних коефіцієнтів вагомості значною мірою є суб'єктивним. Крім того, не завжди є можливість визначити ці нормативи, а також для певних підприємств та показників існують індивідуальні особливості, що залежить від галузі підприємства, його розмірів, які потрібно враховувати у відповідних нормативах.

Проведений аналіз оціночних методик дозволяє визначити основні вимоги до оцінки фінансово–економічної безпеки підприємства, а саме:

– наявність обґрунтованих рекомендацій вибору показників, що відображають стан обраних функціональних складових;

– наявність єдиної тональності діапазону для аналізу стану обраних оціночних складових рівня фінансово–економічної безпеки підприємства;

– об'єктивний характер визначення вагових коефіцієнтів;

– врахування якісних показників діагностики функціональних складових фінансово–економічної безпеки підприємства чи складність визначення їхнього впливу.

Так, для сучасних підприємств важлива роль належить високій кредитній репутації, але водночас він не є важливим при самофінансуванні діяльності; через високу плинність кадрів, пов'язану з сезонністю виробництва, важко оцінити рівень відданості персоналу, тому є високий ризик небезпекою десятки кадрової складової. Тоді як рівень довіри до суб'єкта господарської діяльності його контрагентів безпосередньо пов'язаний одночасно із прибутковістю підприємств, дотриманням договірних умов, репутації та іншого; наявність алгоритму оцінки фінансово–економічної безпеки і можливість його у практичному застосуванні, легкість практичного розрахунку.

Враховуючи наведені в роботі недоліки існуючих методик оцінки фінансово–економічної безпеки, необхідно наголосити на тому, що підприємство може самостійно сформувати перелік показників, які нададуть можливість достовірно та всебічно оцінити як рівень кожної складової фінансово–економічної безпеки, так і загальний її рівень, враховуючи особливості діяльності підприємства, та порівняти його із рівнем фінансово–економічної безпеки по галузі або найближчого конкурента чи лідера галузі. Значення обраних показників мають бути порівнянними між собою щодо рівня фінансово–економічної безпеки підприємства за кожною складовою і при розрахунку комплексного показника. Для спрощення процесу збирання та обробки інформації, необхідної для оцінки рівня фінансово–економічної безпеки, потрібно визначити джерела та чіткий механізм їх отримання.

Висновки до розділу 1

Дослідивши питання сутності завдання та функції фінансово–економічної безпеки підприємства можна зробити 3 основних висновки:

1. Економічна сутність фінансово–економічної безпеки підприємства полягає у такому стані суб'єкта господарювання, що характеризується його можливістю протистояти існуючим та таким, що з'являються, загрозам, який підтримується безперервним моніторингом та діагностикою небезпек, а також

формуванням комплексу превентивних та контрольних заходів. Рівень фінансово–економічної безпеки підприємства залежить від здатності керівництва запобігти можливим загрозам та ліквідувати негативні наслідки окремих складових зовнішнього та внутрішнього середовища. Завдання та функції фінансово–економічної безпеки підприємства полягають у діагностиці зовнішніх та внутрішніх загроз та нейтралізація цих загроз, захисті підприємства в умовах кризи, захисті інформації та збереження комерційної таємниці, пошуку ефективних методів найму, контролю діяльності та звільнення персоналу, створенні системи управління та мінімізації фінансово–економічних ризиків, перевірці благонадійності компанії–контрагента тощо.

2. Складовими елементами системи забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства є інформаційна система, система контрольованих параметрів діяльності підприємства, кадри, нормативно–правове забезпечення, аналітична складова, планування, контроль, організаційно–методичне забезпечення, технічне забезпечення. Механізм забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства сукупністю методів, принципів, форм, способів, важелів, заходів, пов’язаних з процесом їх взаємодії, які мають реалізовуватись через певні управлінські функції. Принципами фінансово–економічної безпеки підприємства є цілепокладання, об'єктивність, економія ентропії, найменшої дії, раціональне використання часу та ситуаційний підхід, принцип обмеженої раціональності та зворотний зв'язок.

3. Досліджено різні методичні підходи до оцінки фінансово–економічної безпеки підприємства. Оцінку рівня фінансово–економічної безпеки доцільно провести за індикаторним підходом, який полягає у порівнянні фактичних значень показників фінансової безпеки з граничними значеннями індикаторів її рівня. Визначення рівня фінансово–економічної безпеки доцільно здійснити через розрахунок сукупного інтегрального показника, до складу якого входить певна група показників, за даними яких визначається інтегральний показник конкретної групи, зокрема інтегральний показник майнового стану, інтегральний показник ліквідності, інтегральний показник фінансової незалежності.

2 АНАЛІЗ ФІНАНСОВО–ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПАТ «ЗАПОРІЖСТАЛЬ»

2.1 Організаційно–економічна характеристика ПАТ «Запоріжсталь»

Об’єктом дослідження є публічне акціонерне товариство «Запоріжсталь» (далі за текстом ПАТ «Запоріжсталь»). С початку війни підприємство працює на 70% своєї потужності, але з кожним разом незважаючи на всі обставини в країні ПАТ «Запоріжсталь» намагається покращити свою роботу та налагодити всі процеси на 100%. В даний час ПАТ «Запоріжсталь» , є одним з найважливіших підприємств металургійного комплексу України та вважається третім за масштабами виробництва металопродукції в Україні. ПАТ «Запоріжсталь», як підприємство, розпочало свою діяльність 1933 році, коли підприємство видало першу плаву чавуну. У 1935 році запрацювала перша мартенівська піч, а у 1937 році – слябінг. 16 листопада 2022 року підприємство відсвяткувала 89 років свого існування. За роки свого існування металургійне підприємство вдруге переживає кризу, викликаною війною (мається на увазі Друга світова війна та війна росії проти України, розпочата у 2022 році). Проте окрім військових дій підприємство також було на грані збанкрутіння. У 2010 році власники підприємства на той час майже не продали його російським інвесторам.

Місцезнаходження підприємства: Південне шосе, 72, м. Запоріжжя, 69008.

Станом на 31.12.2021р. статутний капітал підприємства складає 660920444,75 грн.

Основні види економічної діяльності підприємства наступні:

– 24.10 виробництво чавуну, сталі та феросплавів;

– 46.72 оптова торгівля металами та металевими рудами;

– 49.20 вантажний залізничний транспорт.

ПАТ «Запоріжсталь» здійснює свою діяльність у відповідності до наступних нормативних актів:

– Конституція України;

– Господарський Кодекс України;

– Цивільний Кодекс України;

– Податковий Кодекс України;

– Кодекс законів про працю в Україні;

– інші акти – Закони України, що регулюють діяльність підприємств – небанківських установ, які надають фінансові послуги населенню.

ПАТ «Запоріжсталь» є одним з найбільших промислових підприємств України. Комбінат виробляє високоякісні сталеві гарячекатані рулони, гарячекатані листи, холоднокатані листи, холоднокатані рулони з вуглецевих і низьколегованих сталей, сталеву стрічку, чорну жерсть, гнутий профіль.

Складено загальну характеристику підприємства та його паспорт (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Паспорт суб'єкта господарювання ПАТ «Запоріжсталь»

Повне найменування	Публічне акціонерне товариство «Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь»
Скорочена назва	ПАТ «Запоріжсталь»
Дата створення	18.04.2000
Організаційно–правова форма	Акціонерне товариство
Форма власності	Недержавна
ЄДРПОУ	00191230
Місцезнаходження	Запорізька обл., місто Запоріжжя, вулиця Кияшка, буд. 16–а
Галузь	Металургійна
Види діяльності із зазначенням найменування виду діяльності та коду за КВЕД	24.10 Виробництво чавуну, сталі та феросплавів 46.72 Оптова торгівля металами та металевими рудами 49.20 Вантажний залізничний транспорт
Інформація про основні види продукції або послуг	Виробництво холоднокатаного і гарячекатаного прокату, металовироби, товарні сляби, чавун.
Середня кількість працівників	10 435 осіб
Статутний капітал	660 920 444 грн.

Метою діяльності підприємства є одержання прибутку на основі здійснення виробничої, комерційної, посередницької та іншої діяльності, в порядку та за умов, визначених чинним законодавством і Статутом, та наступний його розподіл між акціонерами.

ПАТ «Запоріжсталь» є самостійним суб'єктом господарювання заснованим на праві господарського відання. Підприємство є юридичною особою, правове становище якого визначається законодавством України. Підприємство має самостійний баланс, вправі відкривати рахунки (розрахункові, валютні) в Україні та за її межами. Підприємство має рахунок в банківській організації (АТ «ПУМБ») для здійснення безготівкових операцій. Підприємство вправі від імені набувати і здійснювати майнові і особисті не майнові права, нести обов'язки, бути позивачем і відповідачем у суді.

Публічне акціонерне товариство «Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь» – одне з найбільш великих промислових підприємств України, продукція якого широко відома і користується попитом у споживачів на внутрішньому ринку і більш ніж в 50 країнах світу.

ПАТ «Запоріжсталь» виробляє продукцію, що відноситься до галузі «чорна металургія». Основний вид продукції – гарячекатані та холоднокатані рулони і листи.

Місія ПАТ «Запоріжсталь» – виробляти продукцію, яка є основою споруд по всьому світу та нести соціальну відповідальність у сталому розвитку Запорізького регіону. Цілями діяльності підприємства є отримання прибутку.

Органами управління ПАТ «Запоріжсталь» є:

- вищий орган – Загальні збори акціонерів товариства;
- наглядова рада Товариства (станом на 31.12.2021 року Наглядова рада у Товаристві не обрана);
- виконавчий орган (одноосібний) – Генеральний директор;
- ревізійна комісія.

Органи Товариства діють в межах своїх повноважень та компетенції, що визначається цим Статутом Товариства.

Організаційна структура відображає ланки управління суб'єкта господарювання, а її графічне зображення дозволяє встановити кількість підрозділів основної та додаткової діяльності підприємства.

Поточною діяльністю Товариства керує Генеральний директор за допомогою 11 дирекцій за напрямками діяльності, 2–х самостійних управлінь: юридичного управління і управління справами адміністрації. Організаційна структура управління підприємства у стислому вигляді показана на (рис. 2.1).

Рисунок 2.1 – Організаційна структура управління ПАТ «Запоріжсталь»

В 2021 році в організаційній структурі емітенту відбувалися зміни в структурі та діяльності у відповідності з попереднім звітним періодом, у тому числі:

а) скасовано:

1) підрозділи: дирекція з капітального будівництва та інвестицій; комерційна дирекція;

2) відділи: супутньої продукції, кон'юнктурно–технологічного системного аналізу

3) дирекції зі збуту; дирекція з охорони праці, промислової та техногенної безпеки; контрольно–ревізійна служба залізничного транспорту; юридичне управління.

б) створено:

а) підрозділи: управління капітального будівництва та інвестицій у складі: інвестиційний відділ, відділ комплектації проектної документації, кошторисно–договірний відділ, відділ підготовки виробництва, відділ технічного нагляду, відділ бюджетування та планово–економічного аналізу;

б) дирекція із закупівель.

Наразі підприємство працює в тісній кооперації з виробником коксу АТ «Запоріжкокс» і виробником вогнетривів АТ «Запоріжвогнетрив», які контролюються «Метінвест Холдингом».

Виробничі потужності «Запоріжсталь» складають:

– агломераційний цех (6 агломашин);

– доменний цех (4 доменні печі);

– мартенівський цех (7 мартенівських печей і 1 двохванний сталеплавильний агрегат);

– цех підготовки складів;

– обжимний цех;

– цех гарячої прокатки тонкого листа;

– цех холодної прокатки № 1;

– цех холодної прокатки № 3.

Основні види продукції, які виробляє підприємство, та їх є обсяг виробництва у 2020–2022 рр. показано в (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Динаміка виробництва основної продукції металургійного підприємства ПАТ «Запоріжсталь» за 2020–2022 рр., тис. тон

Найменування	2020	2021	2022	Відхилення (2022 р. від. 2020 р.)	
				тис. тон	у %
Гарячекатаний рулон	2197,4	1947	1913	–284,4	–12,94
Гарячекатаний лист	383,9	476,5	376,4	–7,5	–1,95
Холоднокатаний рулон	679,2	621,8	640,3	–38,9	–5,73
Холоднокатаний лист	180,9	205	0	–180,9	–100,00
Чавун	822,7	870,4	1171,1	348,4	42,35
Разом	4264,1	4120,7	4100,8	–163,3	–3,83

Щорічно обсяг виробництва скоротився – у сукупності на 163,3 тис. тон або на 3,83% порівняно до 2020 року. Для наочності обсяг виробництва за основними видами продукції показано на (рис. 2.2).

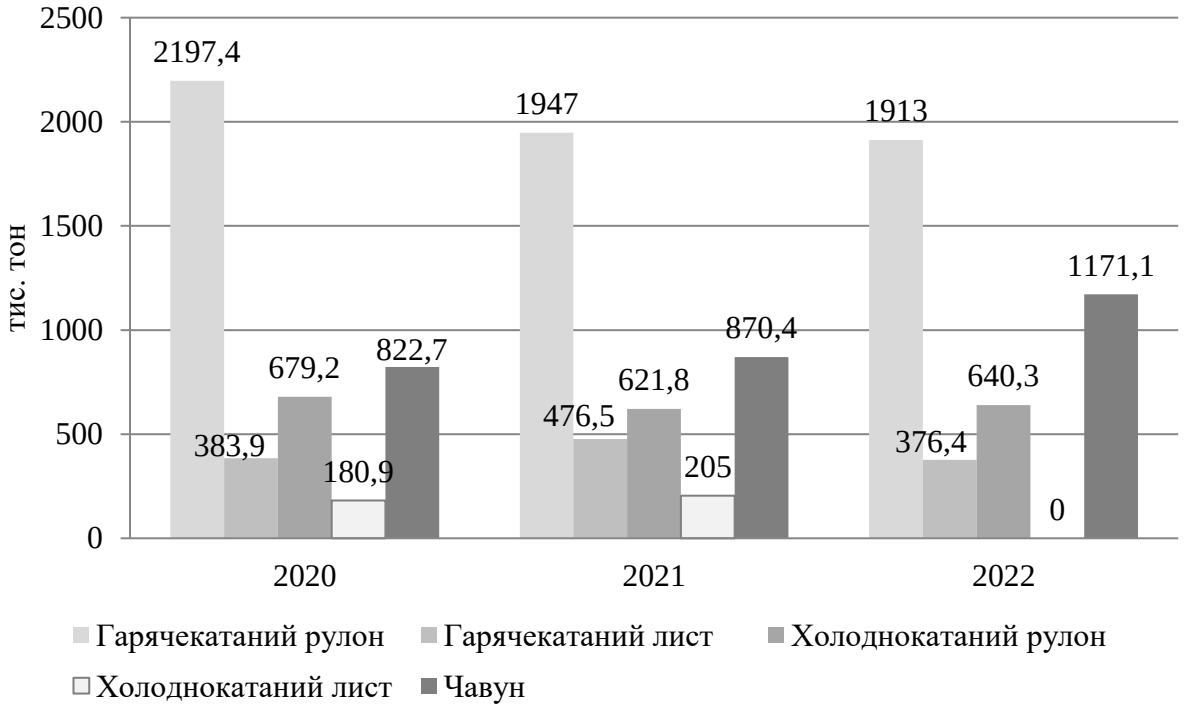

Рисунок 2.2 – Обсяги виробництва основної продукції в натуральній величині ПАТ «Запоріжсталь» у 2020–2021 рр., тис. тон

Дані (рис. 2.2) наочно ілюструють скорочення у 2022 р. виробництва гарячекатаного рулона (на 284,4 тис. т) у порівнянні до 2020 р.; не значне скорочення показує виробництво гарячекатаного листа (на 7,5 тис.т); виробництво холоднокатаного рулону скоротилось на 38,9 тис.т., холоднокатаного листа – на 180,9 тис. т. Холоднокатаний лист у 2022 році знято з виробництва. Виробництво чавуну зросло на 348,4 тис. т. за підсумками 2020 року.

За 2020–2022 рр. змінилась структура виробництва, що показано на рис. 2.3.

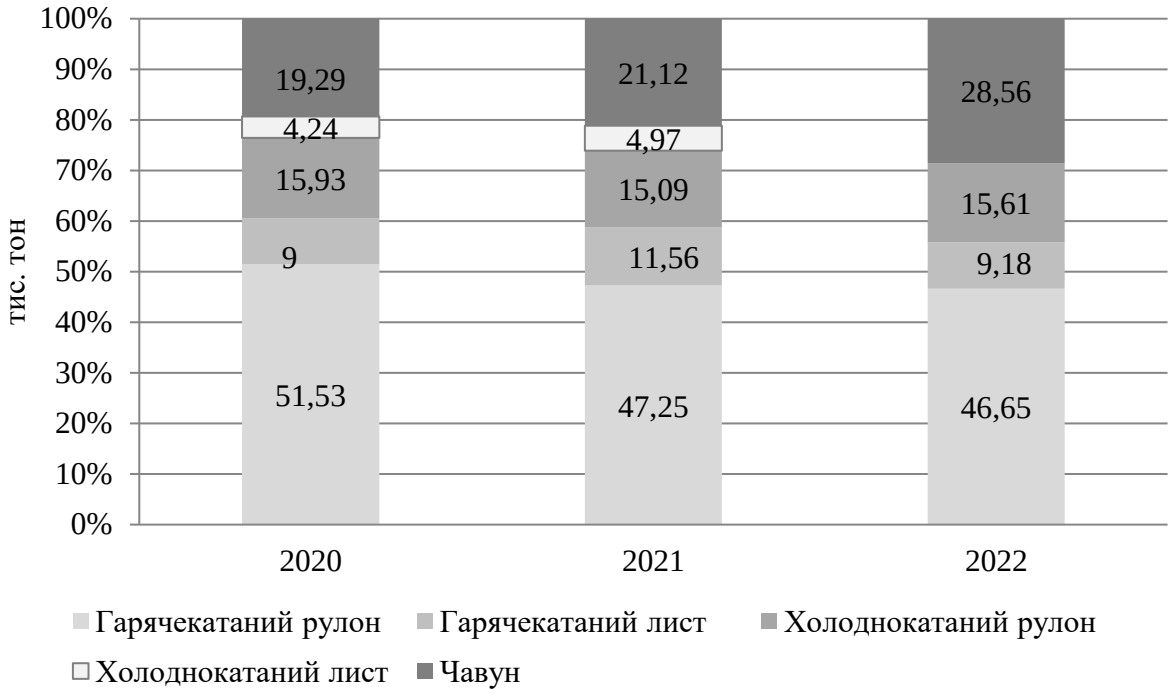

Рисунок 2.3 – Структура виробництва за основною продукцією в натуральній величині ПАТ «Запоріжсталь» у 2020–2022 рр., %

Протягом досліджуваного періоду частка гарячекатаного рулону у складі виробництва основної продукції є найбільшою і складає 51,53%, 47,25% та 46,65% із тенденцією до зменшення. Зростає частка чавуну – з 19,29% у 2020 р. до 28,56% у 2022 році. За іншими видами продукції частка протягом 2020–2022 рр. зберігається приблизно на одному рівні.

Аналіз показав, що склад та структура виробництва основної продукції не є сталою, вона змінюється у зв’язку із потребами замовників та попитом на ринку.

ПАТ «Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь» постійно ведуться роботи, направлені на покращення якості та розширення сортаменту продукції, яку він виробляє. ПАТ «Запоріжсталь» чітко тримає курс на підвищення ефективності виробництва, модернізацію обладнання, а також створення і поліпшення безпечних умов праці для співробітників.

Охарактеризовано ризики діяльності підприємства за останні роки. Досліджуване підприємство ПАТ «Запоріжсталь» здійснює свою діяльність в секторі виробництва чавуну, сталі та прокату, на який не мало істотного впливу швидке поширення коронавірусної інфекції, обсяг продажів зберігався на стабільному рівні, і її діяльність, включаючи поставки, не переривалась.

З лютого 2021 року економіка країни почала відновлюватися після пандемії за рахунок зростання ділової активності. Цьому також сприяли відновлення світової економіки і високі ціни на світових товарних ринках. Існуючий дисбаланс між попитом і пропозицією в світі зумовив висхідну динаміку цін на металопродукцію та основні сировинні ресурси.

Сприятлива кон’юнктура на світових ринках позитивно вплинула на показники ПАТ «Запоріжсталь» у 2021 році. При цьому в листопаді 2021 року Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила початок четвертої хвилі пандемії COVID–19 з новим домінуючим штамом вірусу (штам «Omicron»). На початку 2022 року на території Україні російська федерація розпочала спеціальну військову операцію. В поточних умовах продовжує зберігатися невизначеність щодо подальшого розвитку ситуації і потенційного впливу на ділову активність і ринкову кон’юнктуру до кінця 2022 року й надалі.

Гірничо–металургійна група «Метінвест» отримала значні збитки внаслідок повномасштабного вторгнення в Україну.

В (табл. 2.3) наведено показники діяльності підприємства у відповідності до оприлюдненої звітності за 2020–2022 рр. (Додаток А).

Таблиця 2.3 – Динаміка основних показників діяльності металургійного підприємства ПАТ «Запоріжсталь» за 2020–2022 рр., тис. грн.

Показники	2020	2021	2022	Відхилення (2022 р. від. 2020 р.)	
				тис. грн.	у %
Обсяг реалізації продукції	45630637	86968733	46916321	1285684	2,82
Собівартість реалізованої продукції	43852136	64536759	46801073	2948937	6,72
Валовий прибуток (збиток)	1778501	22431974	115248	–1663253	–93,52
Чистий прибуток (збиток)	–3678076	16809158	–5390772	–1712696	46,56
Середньорічна чисельність персоналу	10452	10947	10440	–12	–0,11
Продуктивність праці	4370,75	7944,53	4488,74	117,99	2,70
Річний фонд оплати праці	2919914	2933056	2272345	–647569	–22,18

Обсяг реалізації виготовленої продукції скоротився протягом 2020–2022 рр. на 2,82%. На рис. 2.4 показано зміни фінансових результатів підприємства ПАТ «Запоріжсталь» за 2020–2022 рр.

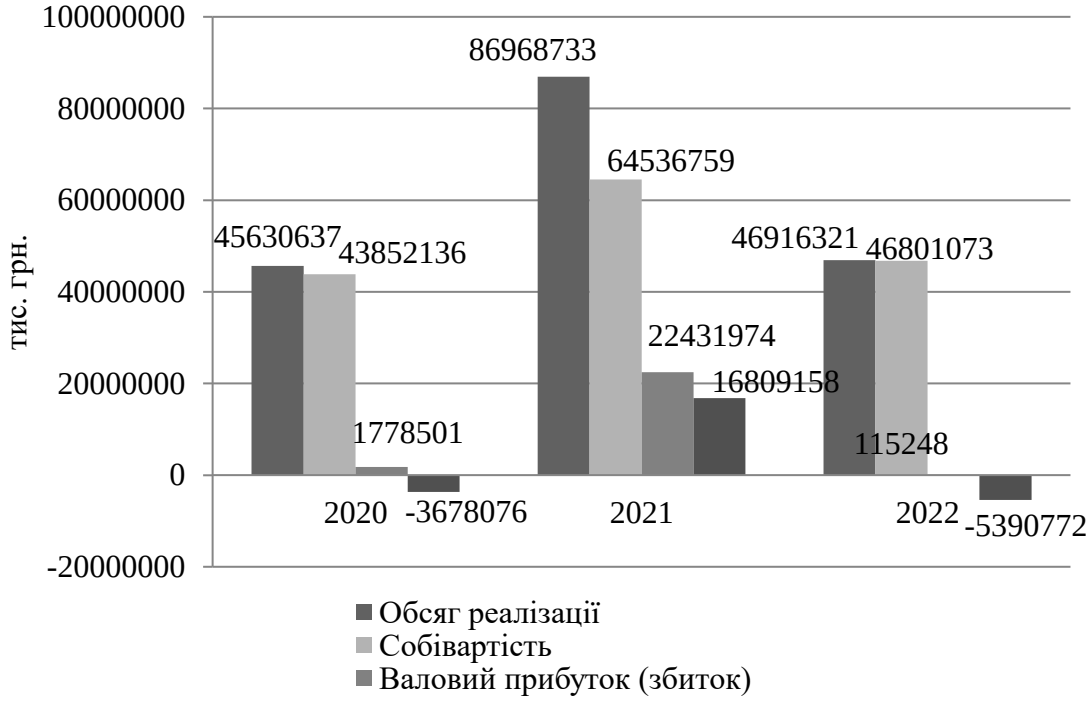

Рисунок 2.4 – Динаміка фінансових результатів ПАТ «Запоріжсталь» за 2020–2022 рр., тис. грн.

Причинами збиткової діяльності ПАТ «Запоріжсталь» є:

– збитковість гірничо–металургійна група «Метінвест», до якої належить досліджуване підприємство, внаслідок повномасштабного вторгнення в Україну;

– висока собівартість виробництва реалізованої продукції;

– збиткові операційної діяльності через високі адміністративні витрати та витрати на збут;

– збитковість іншої діяльності підприємства.

Середньорічна чисельність персоналу скоротилась на 12 осіб.

Продуктивність праці у 2022 році складає 4488,74 тис. грн., що на 117,99 тис. грн. або на 2,7% більше за показник 2020 року. Динаміку показника зображено на (рис. 2.5)

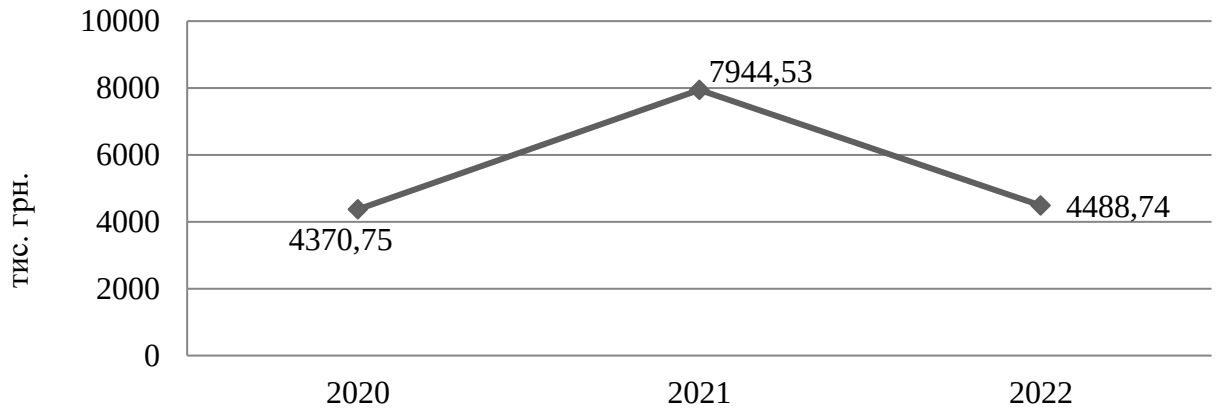

Рисунок 2.5 – Продуктивність праці ПАТ «Запоріжсталь» у 2020–2022 рр., тис. грн.

У зв’язку із скорочення виробництва та реалізації скоротилась продуктивність праці на 1 працівника.

Річний фонд оплати праці зменшується у 2022 році на 22,18% та складає 2272345 тис. грн. Підприємство під час війни виконувало всі зобов’язання перед найманими персоналом та учасниками підприємства.

Порівнюючи темп змін продуктивності, який складає 2,7%, із темпом річного фонду оплату праці, який зменшується на 22,18%, слід зазначити, що підприємство досить ефективно управляє персоналом останніми роками, адже

витрати на оплату праці зменшуються, а основний результативний показник роботи персоналу (продуктивність праці на 1 працівника) зростає.

За оцінкою основних показників ПАТ «Запоріжсталь» встановлено, що через військову агресію та повномасштабне вторгнення у підприємства погіршилась фінансово–господарська діяльність.

2.2. Аналіз ефективності фінансово–економічної діяльності ПАТ «Запоріжсталь»

Аналіз ефективності фінансово–економічної діяльності металургійного підприємства ПАТ «Запоріжсталь» передбачає динамічний аналіз 6 показників:

1. Горизонтальний і вертикальний аналіз майна та джерел його формування;
2. Ліквідності та платоспроможності;
3. Фінансової стійкості;
4. Прибутковості та рентабельності;
5. Ділової активності;
6. Оцінка ймовірності банкрутства (модель Матвійчука, Терещенко).

Джерелами формування майна підприємства є: майно, що передається йому власником при створенні підприємства; майно, отримане у процесі ведення виробничо–господарської діяльність; доходи, отримані від реалізації продукції; доходи, одержані від інших видів виробничо–господарської діяльності, які не заборонені законодавством.

В (табл. 2.4) представлено аналіз складу та структури майна підприємства ПАТ «Запоріжсталь» у 2020–2022 рр. за даними оприлюдненої звітності підприємства (Додаток Б, В).

Таблиця 2.4 – Аналіз складу та структури майна ПАТ «Запоріжсталь» у 2020–2022 рр.

Стаття балансу	на 31.12.2020		на 31.12.2021		на 31.12.2022		Відхилення 2022 р. від 2020 р.		
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	у структурі, %	темп приросту, %
I. Необоротні активи усього	**26481978**	**42,51**	**25201278**	**32,89**	**22600343**	**42,51**	**–3881635**	**0,00**	**–14,66**
Нематеріальні активи	42508	0,07	28761	0,04	3671	0,07	–38837	0,00	–91,36
Незавершені капітальні інвестиції	1262847	2,03	1475494	1,93	1196159	2,03	–66688	0,00	–5,28
Основні засоби	24129630	38,73	22649742	29,56	21042229	38,73	–3087401	0,00	–12,80
Інвестиційна нерухомість	6741	0,01	6741	0,01	6741	0,01	0	0,00	0,00
Довгострокові фінансові інвестиції: інші фінансові інвестиції	1038382	1,67	1038362	1,36	350788	1,67	–687594	0,00	–66,22
Інші необоротні активи	1870	0,00	2178	0,00	755	0,00	–1115	0,00	–59,63
II. Оборотні активи усього	**35818166**	**57,49**	**51425691**	**67,11**	**46796743**	**57,49**	**10978577**	**0,00**	**30,65**
Запаси	4814500	7,73	7688087	10,03	4193781	7,73	–620719	0,00	–12,89
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	8603858	13,81	19508885	25,46	19642455	13,81	11038597	0,00	128,30
дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	982826	1,58	957321	1,25	59696	1,58	–923130	0,00	–93,93
з бюджетом	1164853	1,87	1728573	2,26	1397199	1,87	232346	0,00	19,95
Дебіторська заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів	42680	0,07	2301581	3,00	1725044	0,07	1682364	0,00	3941,81
Інша поточна дебіторська заборгованість	18757533	30,11	17476930	22,81	17258933	30,11	–1498600	0,00	–7,99
Гроші та їх еквіваленти	157594	0,25	129290	0,17	121209	0,25	–36385	0,00	–23,09
Витрати майбутніх періодів	526780	0,85	576521	0,75	531324	0,85	4544	0,00	0,86
Інші оборотні активи	767542	1,23	1058503	1,38	1867102	1,23	1099560	0,00	143,26
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	**265**	**0,00**	**265**	**0,00**	**267**	**0,0004**	**2**	**0,00**	**0,75**
Баланс за активами	**62300409**	**100,00**	**76627234**	**100,00**	**69397353**	**100,00**	**7096944**	**0,00**	**11,39**

Вартість майна ПАТ «Запоріжсталь» на кінець періоду, що вивчається, склала 69397353 тис. грн. Зміна валюти балансу мала чітку тенденцію до зростання в даному часовому проміжку. Активи підприємства збільшились на 7096944 тис. грн. або на 11,39% порівняно до 2020 року. Оборотні активи збільшились на 10978577 тис. грн. (або на 30,65%) за рахунок зростання різних видів та інших оборотних активів. Зменшились необоротні активи (на 3881635 тис. грн. або на 14,66%), що відбулось за рахунок зменшення основних засобів.

За даними табл. 2.4 проаналізовано склад та структуру активів у динаміці за останні три роки. У складі активів необоротні активи займають меншу частку порівняно до оборотних активів, що для наочності представлено на (рис. 2.5)

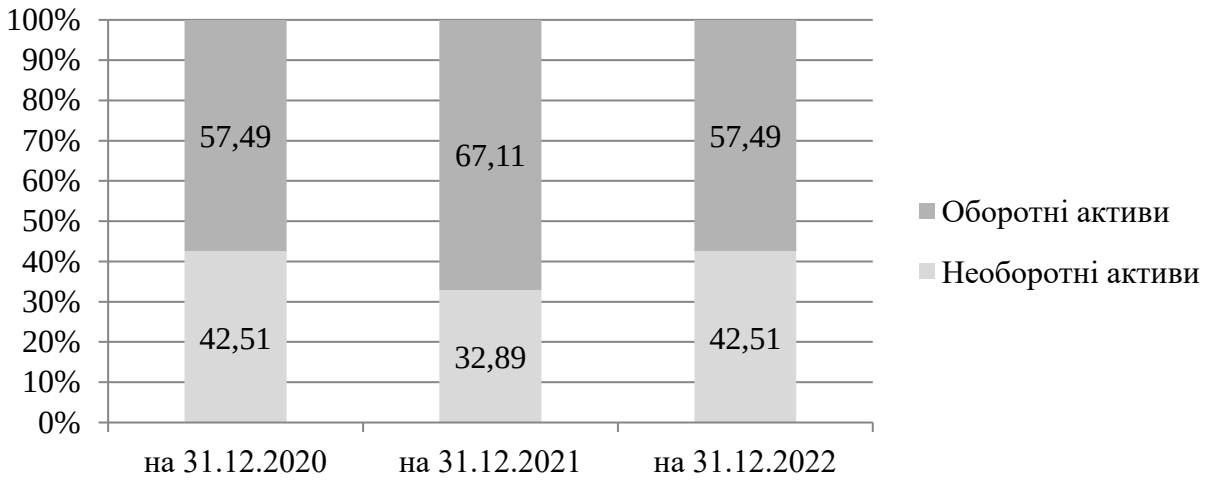

Рисунок 2.5 – Динаміка структури активів підприємства ПАТ «Запоріжсталь» у 2018–2020 рр., %

Структура активу бухгалтерського балансу має такий вигляд: >40% – необоротні активи та >50% оборотні активи, що свідчить про «легку» структуру майна, тобто його більшість є мобільним та перебуває у господарському обороту.

Вертикальний і горизонтальний аналіз пасиву балансу підприємства за 2018–2020 рр. представлено в (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Аналіз складу та структури джерел формування майна ПАТ «Запоріжсталь» у 2020–2022 рр.

Стаття балансу	на 31.12.2020		на 31.12.2021		на 31.12.2022		Відхилення 2022 р. від 2020 р.		
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	у структурі, %	темп приросту, %
I. Власний капітал усього	**27181476**	**39,71**	**44215015**	**72,02**	**39845700**	**63,96**	**12664224**	**24,25**	**46,59**
Зареєстрований (пайовий) капітал	660920	0,97	660920	1,08	660920	1,06	0	0,10	0,00
Капітал у дооцінках	12941174	18,91	11776656	19,18	10732785	17,23	–2208389	–1,68	–17,06
Резервний капітал	506200	0,74	506200	0,82	506200	0,81	0	0,07	0,00
Нерозподілений прибуток	13073182	19,10	31271239	50,94	27945795	44,86	14872613	25,76	113,76
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення усього	**3329124**	**4,86**	**3762533**	**6,13**	**1875095**	**3,01**	**–1454029**	**–1,85**	**–43,68**
Відстрочені податкові зобов'язання	432875	0,63	1383298	2,25	579966	0,93	147091	0,30	33,98
Довгострокові кредити банків	363470	0,53		0,00		0,00	–363470	–0,53	–100,00
Інші довгострокові зобов'язання	28328	0,04	16101	0,03		0,00	–28328	–0,04	–100,00
Довгострокове забезпечення	2504142	3,66	2362859	3,85	1294887	2,08	–1209255	–1,58	–48,29
Цільове фінансування	309	0,00	275	0,00	242	0,00	–67	0,00	–21,68
III. Поточні зобов'язання і забезпечення	**31789809**	**46,44**	**28649686**	**46,67**	**27676548**	**44,42**	**–4113261**	**–2,02**	**–12,94**
Короткострокові кредити банків	3482251	5,59	2673291	3,49	1959213	2,82	–1523038	–2,77	–43,74
Поточна кредиторська заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	4505	0,01	0	0,00	0	0,00	–4505	–0,01	–100,00
за товари, роботи, послуги	27106196	43,51	24525234	32,01	24627846	35,49	–2478350	–8,02	–9,14
за розрахунками з бюджетом	90038	0,14	422935	0,55	123799	0,18	33761	0,03	37,50
за розрахунками зі страхування	19136	0,03	18232	0,02	10002	0,01	–9134	–0,02	–47,73
за розрахунками з оплати праці	89340	0,14	91958	0,12	58755	0,08	–30585	–0,06	–34,23
за одержаними авансами	9264	0,01	6317	0,01	5955	0,01	–3309	–0,01	–35,72
за розрахунками з учасниками	13974	0,02	13974	0,02	13974	0,02	0	0,00	0,00
Поточні забезпечення	269189	0,43	215732	0,28	239392	0,34	–29797	–0,09	–11,07
Доходи майбутніх періодів	410	0,00	454	0,00		0,00	–410	0,00	–100,00
Інші поточні зобов'язання	705506	1,13	681559	0,89	637612	0,92	–67894	–0,21	–9,62
Баланс за пасивами	**62300409**	**100,00**	**76627234**	**100,00**	**69397343**	**100,0**	**7096934**	**0,00**	**11,39**

За даними (табл. 2.5) проаналізовано склад та структуру пасивів у динаміці за останні три роки.

Зростання джерел фінансування майна підприємства відбулось на 11,39% або на 7096934 тис. грн., зокрема за рахунок збільшення власного капіталу – на 12664224 тис. грн.. або на 46,59% за рахунок зростання нерозподіленого прибутку (на 14872613 тис. грн. або на 113,76%). Зменшення торкнулись поточних зобов'язань і забезпечень (на 4113261 тис. грн. або на 12,94%). Поточні зобов'язання та забезпечення зменшились на за рахунок значного скорочення товарної кредиторської заборгованості та інших поточних зобов'язань. Зменшення відбулось і довгострокових зобов'язань та забезпеченнях – переважно за рахунок довгострокових забезпечень (на 1209255 тис. грн.), довгострокових кредитів (на 363470 тис. грн.). У складі пасивів залучений та позиковий капітал займає більшу частку порівняно до власного капіталу (рис. 2.6).

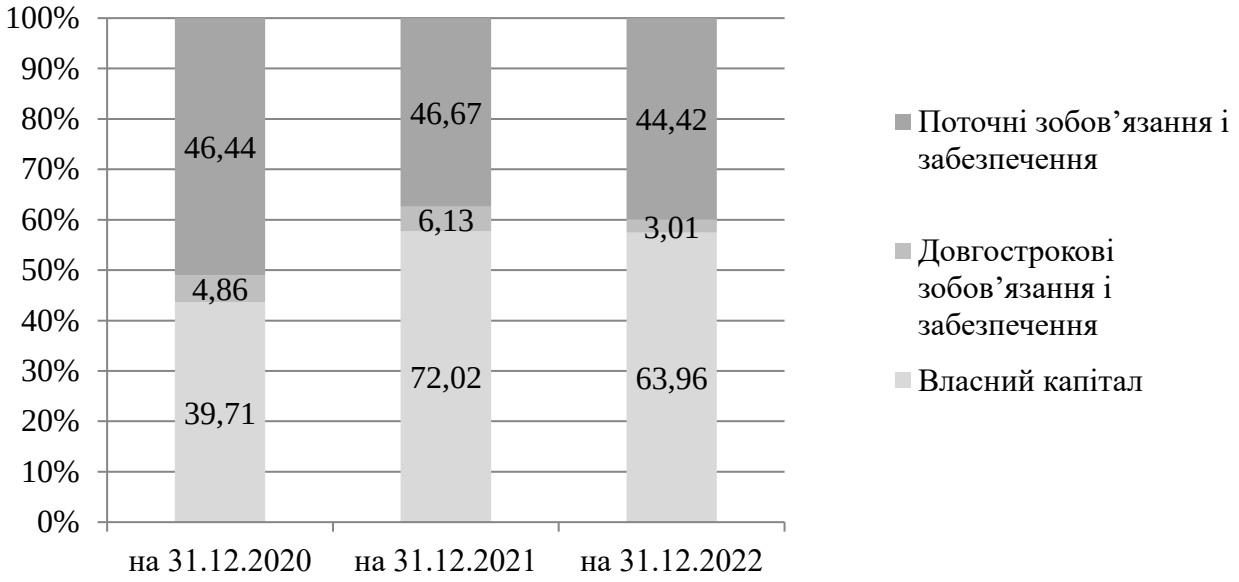

Рисунок 2.6 – Динаміка структури пасивів підприємства ПАТ «Запоріжсталь» у 2018–2020 рр., %

Найбільшу питому вагу у капіталі підприємства займає власний капітал – 39,71%, 72,02% і 63,96% % за роками аналізу.

Частка поточних зобов’язань та забезпечень майже не зменшується та складає за роками 46,44%, 46,67% та 44,42%. У складі поточних зобов’язань та забезпечень найбільшу частку має поточна кредиторська заборгованість за товари (роботи, послуги): на кінець 2022 року вона складала 35,49%.

У складі пасивів частка довгострокових зобов’язань та забезпечень скорочується з 4,86% до 3,01%.).

В структурі джерел фінансування переважає частка власного капіталу та високою також є частка позикових та залучених коштів. Цю структуру пасивів можна охарактеризувати як задовільну, що свідчить про не залежність підприємства від позикових коштів. Теорія фінансового менеджменту наголошує на тому, що частка власного капіталу має бути більшою за 50% у складі всіх пасивів. Проте позитивним є те, що підприємство залучає кошти на довгостроковій основі, адже фінансування за рахунок довгострокових джерел фінансування є ознакою добре розробленої стратегії підприємства.

В умовах сучасного поширення конкуренції для підтримки стійкого фінансового стану підприємств виникає необхідність у проведенні аналізу показників ліквідності балансу. Ліквідність визначають як спроможність окремих видів майна швидко перетворюватися в грошові кошти без втрати своєї поточної вартості в умовах сучасної кон’юнктури ринку [65, с. 78]. Без оцінювання рівня ліквідності підприємства аналіз його фінансового стану буде неповним, що не дозволить зробити обґрунтовані висновки про існуючий стан та перспективи розвитку такого суб'єкта господарювання. Показники ліквідності дають можливість діагностувати фінансовий стан підприємства, оцінити його платоспроможність, усунути наявні недоліки для того, щоб в подальшому стабільно здійснювати діяльність та бути привабливим для інвесторів.

Для оцінки ліквідності бухгалтерського балансу ПАТ «Запоріжсталь» за 2018–2020 рр. побудовано аналітичну (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Аналіз ліквідності бухгалтерського балансу ПАТ «Запоріжсталь» за 2020–2022 рр., тис. грн.

Актив	на 31.12.2020	на 31.12.2021	на 31.12.2022	Пасив	на 31.12.2020	на 31.12.2021	на 31.12.2022	Недолік (–), надлишки (+) активи – пасиви		
								на 31.12.2020	на 31.12.2021	на 31.12.2022
А1	157594	129290	121209	П1	27106196	24525234	24627846	–26948602	–24395944	–24506637
А2	29551750	41973290	40083327	П2	4683613	4124452	3048712	24868137	37848838	37034615
А3	6109087	9323376	2710839	П3	3329124	3762533	1875095	2779963	5560843	835744
А4	26481978	25201278	26481978	П4	27181476	44215015	39845700	–699498	–19013737	–13363722
Баланс	62300409	76627234	69397353	**Баланс**	62300409	76627234	69397353	х	х	х

Проведено оцінку ліквідності балансу, за допомогою порівняння класифікованих активів за швидкістю їх реалізації та пасивів за швидкістю їх погашення. Зроблено висновок щодо дотримання виразу (2.1):

$$А1 \geq П1;\ А2 \geq П2;\ А3 \geq П3;\ А4 \leq\ П4. \qquad (2.1)$$

де А1, А2, А3. А4 – групи активів за ступенем ліквідності – від найбільш ліквідних до найбільш сталих;

П1, П2, П3, П4 – групи пасивів за терміновістю погашення – від найбільш термінових до найбільш сталих.

Для визначення покриття груп пасивів групами активів у табл. 2.6 визначено недолік або надлишок перекриття зобов'язань статтями активів і встановлено наступне: протягом 2020–2022 р. співвідношення груп активів до груп пасивів мало наступний вираз:

$$А1 < П1;\ А2 > П3;\ А3 > П3;\ А4 < П4. \qquad (2.2)$$

Протягом аналізованого періоду у підприємства ПАТ «Запоріжсталь» не вистачає найбільш ліквідних коштів (грошових коштів та їх еквівалентів) для погашення найбільш термінових активів (кредиторська заборгованість за товари, роботи. послуги). Надлишок активів групи А2 (короткострокова дебіторська заборгованість і продукція для реалізації) спостерігався протягом аналізованого періоду. Надлишок групи активів А3 (виробничі запаси, незавершене виробництво, інші оборотні активи та ін.) спостерігався протягом аналізованого періоду. Не виконується вимога за А4 щодо покриття П4, проте є надлишок групи активів А2, А3. Проте така структура активів ще не надає однозначної відповіді щодо ліквідності та платоспроможності підприємстві.

За даними табл. 2.6 розраховано основні показники ліквідності та платоспроможності підприємства ПАТ «Запоріжсталь» (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 – Коефіцієнти ліквідності ПАТ «Запоріжсталь» у 2020–2022 рр.

Показники	на 31.12.2020	на 31.12.2021	на 31.12.2022	Відхилення		
				2021 від 2020	2022 від 2021	2022 від 2020
Коефіцієнт поточної ліквідності (1–1,5)	1,13	1,79	1,55	0,67	–0,24	0,42
Коефіцієнт швидкої ліквідності (0,7–0,8)	0,93	1,47	1,45	0,54	–0,02	0,52
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (0,2–0,35)	0,00	0,005	0,004	–0,0004	–0,0001	–0,0006
Узагальнюючий показник (коефіцієнт) ліквідності	0,55	0,86	0,79	0,31	–0,08	0,23

Ліквідність організації є здатністю організації погашати зобов'язання у стислі терміни. На рис. 2.7 показана динаміка показників з (табл. 2.7).

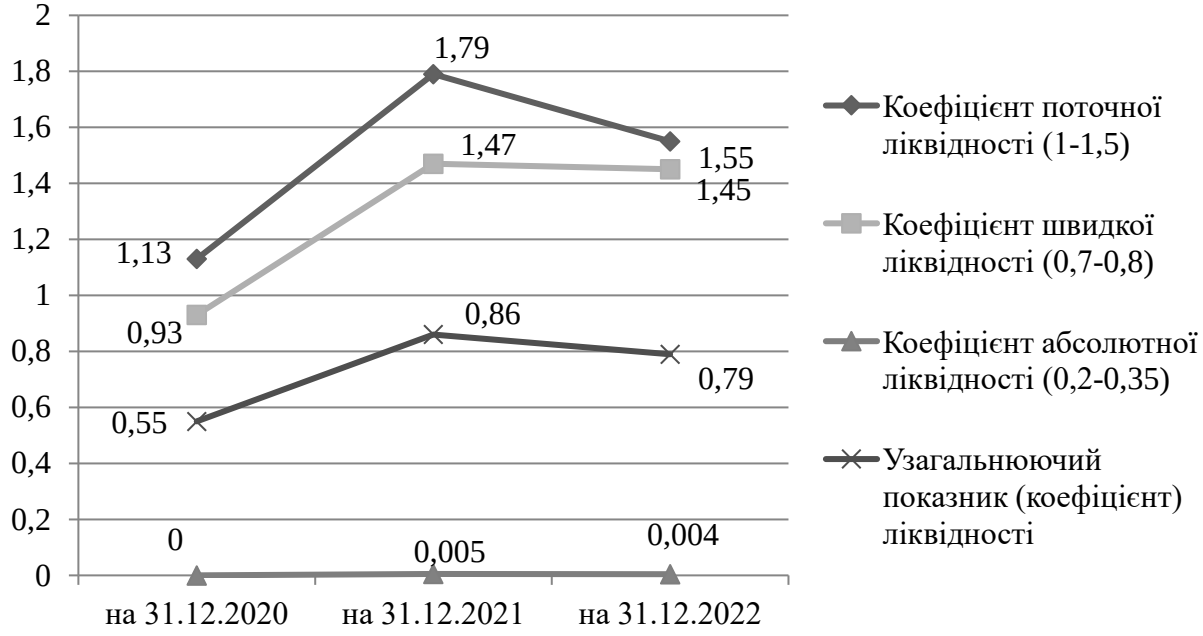

Рисунок 2.7 – Динаміка коефіцієнтів ліквідності ПАТ «Запоріжсталь» у 2020–2022 рр.

Значення коефіцієнту поточної ліквідності перебуває у рекомендованих межах (1–1,5) та складає 1,13; 1,79 та 1,55. Має тенденцію до збільшення, що свідчить про збільшення можливості розрахуватись за терміновими зобов'язаннями за рахунок оборотних активів.

Значення коефіцієнту швидкої ліквідності відповідає рекомендованим, це свідчить, що за рахунок найбільш ліквідних та швидко реалізованих активів підприємство може погасити всі зобов'язання.

Значення коефіцієнта абсолютної ліквідності не відповідають рекомендованим значенням. Це свідчить, що підприємство не може майже всі зобов'язання погасити за рахунок грошових коштів та їх еквівалентів. Отже, у підприємства не достатньо грошових коштів на покриття невідкладних зобов'язань. Проте вірогідність того, що всі кредитори в один момент звернуться до підприємства з вимогою розрахуватися з ними дуже невелика.

Узагальнюючий показник ліквідності має тенденцію до зростання – з 0,55 до 0,79.

Показники ліквідності підприємства ПАТ «Запоріжсталь» на кінець 2020 року покращились, всі вони здебільшого відповідають нормативному значенню.

В динаміці коефіцієнти ліквідності показують тенденцію до зростання.

Капітал підприємства, або джерела фінансування його господарської діяльності, дає інформацію про фінансово–економічну безпеку підприємства та його загальний фінансовий стан за допомогою аналізу взаємозв'язку між активом і пасивом балансу.

Стабільне фінансове становище є результатом ефективної роботи підприємства в контексті управління всіма факторами виробництва з урахуванням змін екзогенного й ендогенного середовищ. Фінансова стійкість підприємства аналізується за допомогою системи відносних фінансових коефіцієнтів. Розглянуто коефіцієнти, які можна використати для аналізу довгострокової платоспроможності підприємства: коефіцієнт фінансової автономії, коефіцієнт фінансової залежності, коефіцієнт фінансового ризику,

коефіцієнт маневрування власного капіталу, коефіцієнт структури покриття довгострокових вкладень.

Отримані розраховані коефіцієнти зводимо в (табл. 2.8).

Таблиця 2.8 – Оцінка фінансової стійкості та стабільності підприємства ПАТ «Запоріжсталь» у 2020–2022 рр.

Показники	на 31.12.2020	на 31.12.2021	на 31.12.2022	Відхилення		
				2021 від 2020	2022 від 2021	2022 від 2020
Коефіцієнт фінансової автономії, $К_{авт}$	0,44	0,58	0,57	0,14	0,00	0,14
Коефіцієнт фінансової залежності, $К_{зал}$	2,29	1,73	1,74	–0,56	0,01	–0,55
Коефіцієнт фінансового ризику, $К_{ф.р.}$	1,29	0,73	0,74	–0,56	0,01	–0,55
Коефіцієнт маневрування власного капіталу, Кман.	0,03	0,43	0,34	0,40	–0,09	0,31
Коефіцієнт структури покриття довгострокових вкладень, Кп.д.в.	0,13	0,15	0,07	0,02	–0,08	–0,05

Згідно з (табл. 2.8) можна зробити наступні висновки:

– коефіцієнт автономії зростає і відповідає нормативному значенню (>0,5), що говорить про не залежність підприємства від позикових коштів. У структурі капіталу власний капітал складає 44%, 58% та 57% відповідно за аналізованими роками;

– коефіцієнт фінансової залежності показує, що підприємство переважно фінансується за рахунок власних коштів. Цей показник знижується, отже фінансова стабільність покращується. Крім того, перший показник має тенденцію до зростання, а другий – до зменшення, що свідчить про покращення фінансового стану підприємства;

– підприємство не підвержено фінансовому ризику, оскільки на 1 грн. власних коштів зменшується величина залучених коштів і складає 1,29 грн., 0,73 грн. та 1,74 грн. відповідно по рокам.

Коефіцієнт маневрування власного капіталу зростає з 0,03 до 00,34 у 2022 році. Це свідчить про значну частину капіталу підприємства, яка капіталізована та є не мобільною.

Коефіцієнт структури покриття довгострокових вкладень показує, яка частина необоротних активів підприємства профінансована зовнішніми інвесторами, і ця частка складає 13%, 15% та 7% відповідно за аналізованими роками. Отже, здебільшого необоротні активи фінансуються за рахунок коштів власного капіталу. На рис. 2.8 показана динаміка показників з (табл. 2.8).

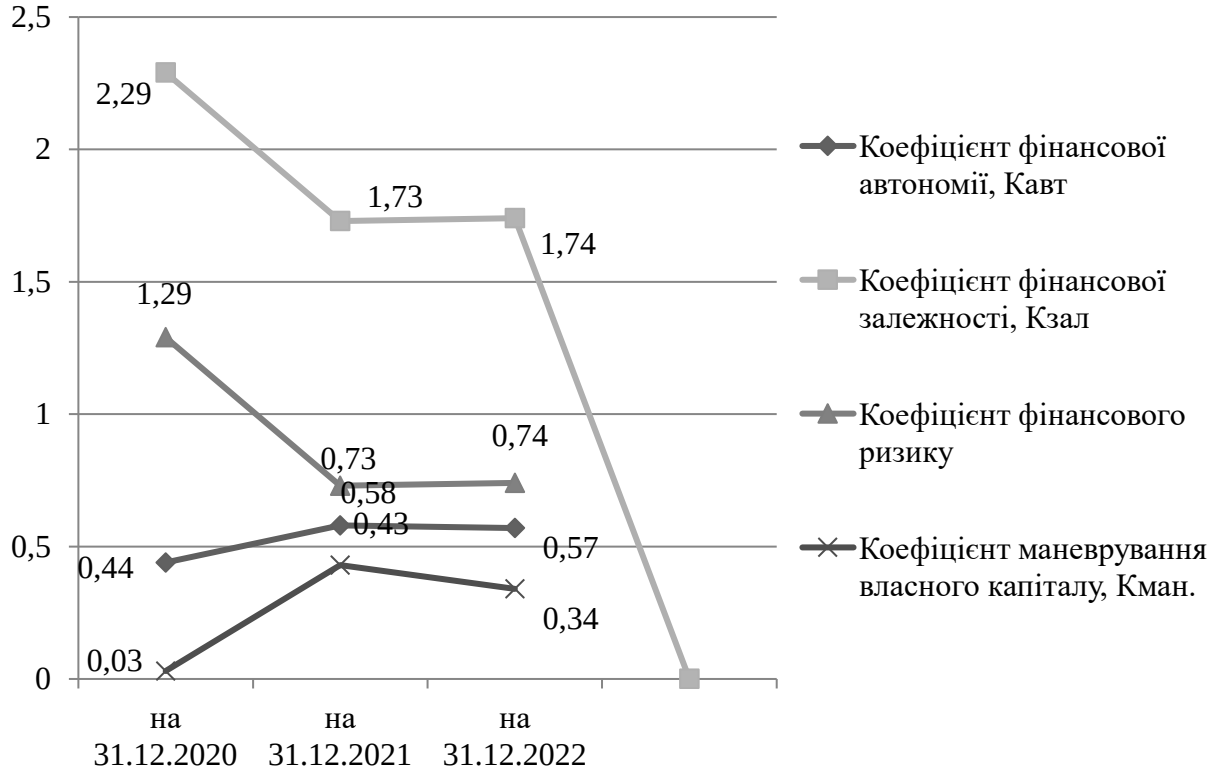

Рисунок 2.8 – Динаміка показників фінансової стійкості ПАТ «Запоріжсталь» у 2020–2022 рр.

За наведеними показниками фінансової стійкості, маємо зробити висновок, що підприємство на протязі аналізованих років є фінансово стійким, проте дещо

знижуються рівень фінансової стійкості, адже в капіталі перевищують позикові кошти, а найбільша частка власного капіталу не є мобільною, в господарському обороті здебільшого обертають кошти, які залучені від позичальників та кредиторів.

Фінансова стійкість підприємства – це фінансовий стан, який забезпечується високою питомою вагою власного капіталу в загальній сумі фінансових ресурсів. Залежно від співвідношення величин показників запасів (З), власного обігового капіталу (ВОК) та інших джерел їх формування, можна з певним ступенем умовності виділити такі типи фінансової стійкості підприємства: абсолютна, нормальна, не стійкий фінансовий стан та кризовий фінансовий стан.

Важливим показником, який характеризує фінансову стійкість підприємства, є вид джерел фінансування матеріальних оборотних засобів.

Зробимо відповідні розрахунки для ПАТ «Запоріжсталь» з метою встановлення типу фінансової стійкості. Показники забезпеченості запасів джерелами фінансування розраховано в (табл. 2.9).

Таблиця 2.9 – Визначення типу фінансового стану підприємства та показників джерел фінансування оборотних засобів у 2020–2022 рр., тис. грн.

Показник	Ум. позн.	на 31.12.2020	на 31.12.2021	на 31.12.2022
1. Загальна величина запасів (З)	З	4814500	7688087	4814500
2. Власні оборотні засоби	Кс.об.	699498	19013737	13363722
3. Функціонуючих капітал	Кс.дз.	4028622	22776270	15238817
4. Величина основних джерел формування запасів	Ко	35818431	51425956	42915375
Показники забезпеченості запасів джерелами фінансування				
$Ф^{с}$ = Кс.об – З	ряд. 2 – ряд. 1	–4115002	11325650	8549222
$Ф^{т}$ = Кс.дз – З	ряд. 3 – ряд. 1	–785878	15088183	10424317
$Ф^{о}$ = Ко – З	ряд. 4 – ряд. 1	31003931	43737869	38100875
Показник типу фінансової стійкості S		(0;0;1)	(1;1;1)	(1;1;1)

Як показують розраховані дані (табл. 2.9), ПАТ «Запоріжсталь» у 2020 р. має нестійке фінансове становище (показник типу фінансової стійкості має вигляд: S = {0,0,1}). Така ситуація характеризується недоліком підприємства власних оборотних коштів та довгострокових джерел для фінансування запасів.

Власних та довгострокових позикових джерел формування капіталу не вистачає для забезпечення запасами організації, але отримання короткострокових позикових коштів дозволяє покращити ситуацію. У цій ситуації існує можливість відновлення рівноваги з допомогою поповнення джерел власні кошти, скорочення дебіторської заборгованості та прискорення оборотності запасів.

Протягом 2021–2022 рр. підприємство ПАТ «Запоріжсталь» мало абсолютну фінансову стійкість (трикомпонентний показник типу фінансової стійкості має такий вигляд: S = {1,1,1}), такий тип фінансової стійкості характеризується тим, що всі запаси підприємства покриваються власними оборотними коштами, тобто організація не залежить від зовнішніх кредиторів. Така ситуація трапляється вкрай рідко. Більше того, вона навряд чи може розглядатися як ідеальна, оскільки означає, що керівництво компанії не вміє, не бажає чи не має змоги використати зовнішні джерела коштів для основної діяльності.

За проведеним аналізом фінансової стійкості визначено покращення фінансового стану підприємства наприкінці 2022 року, що позитивно відображається на фінансово–економічній безпеці підприємства.

У 2022 році підприємство має стійке фінансове становища. Фактор зовнішнього середовища, зокрема, військова агресія, значно вплинули на діяльність всіх українських підприємств, будь–якої форми власності та сфери економічної діяльності. Проте, ПАТ «Запоріжсталь» вдалось зберегти на більш–менш задовільному рівні показник фінансової автономії та фінансової залежності.

Далі проведено аналіз рентабельності підприємства ПАТ «Запоріжсталь» за 2020–2022 роки за допомогою аналітичної (табл. 2.10).

За даними Звіту про фінансові результати (Додаток Б) встановлено, що чистий дохід від реалізації за останні три роки зріс на 1285684 тис. грн. або на 2,82%.

Таблиця 2.10 – Аналіз прибутковості та рентабельності підприємства ПАТ «Запоріжсталь» у 2020–2022 рр., тис. грн.

Показник	2020	2021	2022	Відхилення 2022 від 2020	
				Абсол. відх.	Темпи змін, %
Чистий дохід від реалізації	45630637	86968733	46916321	1285684	2,82
Собівартість реалізації	48834211	64536759	46801073	–2033138	–4,16
Валовий прибуток	–3203574	22431974	115248	3318822	–103,60
Фінансовий результат від операційної діяльності	–3464171	21772188	4197949	7662120	–221,18
Прибуток до оподаткування	–4499666	20191442	–6418326	–1918660	42,64
Чистий прибуток	–3678076	16809158	–5390772	–1712696	46,56
Активи	62300409	76627234	69397343	7096934	11,39
Власний капітал	27181476	44215015	39845700	12664224	46,59
Основні засоби	24129630	22649742	21042229	–3087401	–12,80
Необоротні активи	26481978	25201278	22600343	–3881635	–14,66
Оборотні активи	35818166	51425691	46796743	10978577	30,65
Валова рентабельність реалізованої продукції, % (R_{GPM})	–7,02	25,79	0,25	7,26	х
Рентабельність операційної діяльності, % (R_{OIM})	–7,59	25,03	8,95	16,54	х
Чиста рентабельність виробництва, % ($R_{ПЧ}$)	–7,53	26,05	–11,52	–3,98	х
Рентабельність сукупного капіталу, % (ROA)	–7,22	26,35	–9,25	–2,02	х
Рентабельність власного капіталу, % (ROE)	–13,53	38,02	–13,53	0,002	х
Рентабельність основних засобів, % ($R_{O.З.}$)	–13,28	99,04	0,55	13,82	х
Рентабельність необоротних активів	–13,89	66,70	–23,85	–9,96	х
Рентабельність оборотних активів	–9,67	42,34	8,97	18,64	х

Знижується собівартість реалізованої продукції (на 2033138 тис. грн. або на 4,16%). Дещо зростає валовий прибуток – на 3318822 тис. грн. порівняно до 2020 року.

Фінансовий результат до оподаткування мав додатне значення наприкінці 2022 року і складав 4197949 тис. грн. Станом на кінець 2020 року показник має від'ємне значення. Фінансовий результат до оподаткування має від'ємне значення у 2022 році. У 2021–2022 рр. підприємство мало збиток.

Прибутковість підприємства знижується у 2022 р. через перевищення витрат операційної діяльності та іншої діяльності (фінансова, інвестиційна), що не пов'язана з виробництвом продукції підприємства.

Для розрахунку показників рентабельності використано звітні дані величини активів, власного капіталу, основних засобів, необоротних та оборотних активів. Так, активи підприємства ПАТ «Запоріжсталь» зросли на 7096934 тис. грн. (на 11,39%); власний капітал – на 12664224 тис. грн. (на 46,59%). Основні засоби скоротились на 3087401 тис. грн. або на 12,80% порівняно до 2020 року; необоротні активи зменшились на 3881635 тис. грн.. або на 14,66%. Натомість величина основних засобів зросла на 10978577тис. грн.. або на 30,65%.

За наведеними даними зі звітності підприємства розраховано показники рентабельності продажу підприємства, які для наочності представлено на (рис. 2.9).

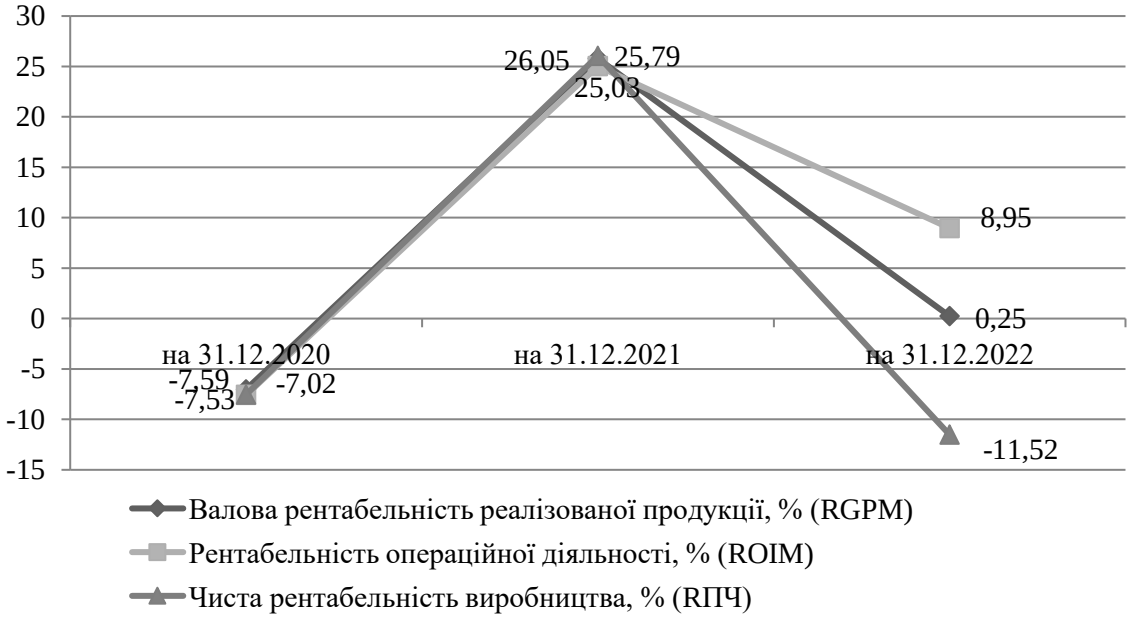

Рисунок 2.9 – Динаміка показників рентабельності продажу ПАТ «Запоріжсталь» у 2020–2022 рр.

Валова рентабельність реалізованої продукції (R_{GPM}) складає за аналізованими роками (–7,02)%, 25,79% та 0,25% та знижується у 2022 році через зменшення як чистого доходу від реалізації, так і валового прибутку, тобто знижується ефективність виробничої діяльності, а також ефективність політики ціноутворення.

Рентабельність операційної діяльності скорочується з 25,03% у 2021 році до 8,95% у 2022 році через зниження фінансового результату від операційної діяльності.

Чиста рентабельність виробництва ($R_{ПЧ}$) складає у 2021 р. 26,05%. У наступному році показник має від'ємне значення. Зниження рентабельності виробництва обумовлено зниженням чистого прибутку та свідчить, що підприємство у 2020 р. та 2022 р. не отримує чистого прибутку на 1 гривню реалізованої продукції.

За даними звітності підприємства розраховано показники рентабельності інвестицій в капітал підприємства, які для наочності представлено на (рис. 2.10)

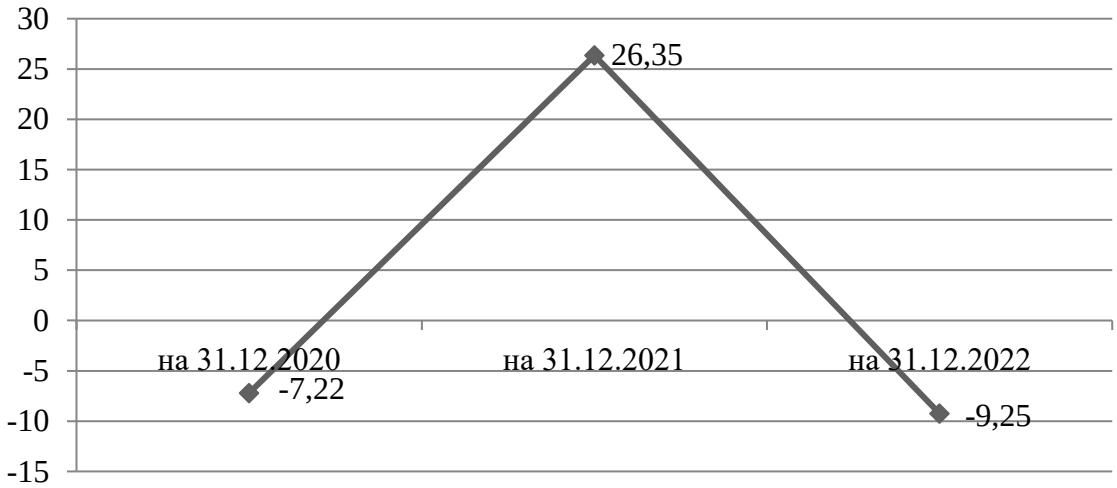

Рисунок 2.10 – Динаміка показників рентабельності інвестицій в капітал ПАТ «Запоріжсталь» у 2020–2022 рр.

Рентабельність сукупного капіталу (ROA) складає у 2021 р. 26,35%. У наступному році показник має від'ємне значення. Зниження прибутку до

оподаткування призвели до зниження рентабельності сукупного капіталу підприємства, тобто кошти, вкладені в майно підприємства не мали віддачу у 2021–2022 рр.

Рентабельність власного капіталу (ROE) знижується, у 2020 р. та 2022 р. має від'ємне значення, що обумовлено зниженням чистого прибутку та отримання чистого збитку за аналізований період. Цей показник має інтерес для інвесторів, за яким судять про ефективність управління коштами, вкладеними у власний капітал та окупність цих засобів.

За даними звітності підприємства розраховано показники рентабельності активів – основних засобів, необоротних та оборотних активів підприємства, які для наочності представлено на (рис. 2.11).

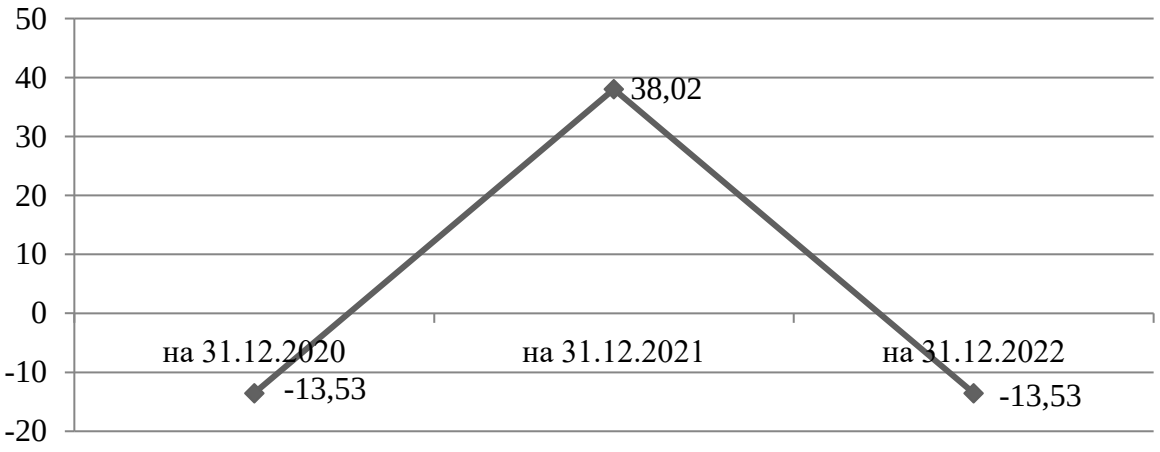

Рисунок 2.11 – Динаміка показників рентабельності інвестицій в капітал ПАТ «Запоріжсталь» у 2020–2022 рр.

Рентабельність основних засобів за роками, що аналізуються, підвищилась у 2021 році і склала 99,04%; за підсумками 2022 року показник знизився до 0,55%, що обумовлено зменшенням величини валового прибутку з одночасним зростання вартості основних засобів, що свідчить про зниження ефективності використання основних засобів 2022 році.

Рентабельність необоротних активів у 2020 р. мала від'ємне значення (–13,89%), у 2021 р. зросла до 66,7% та знизилась у 2022 р. у зв'язку із отриманням підприємством збитку у 2022 році.

Рентабельність оборотних активів у 2021 році зросла до 42,34% та скоротилась до 8,97%. Кошти, вкладені в оборотні активи, мали рентабельність за рахунок отримання доданого фінансового результату від операційної діяльності. Проте показник має тенденцію до зниження.

Рентабельність за показниками продажу, виробництва, інвестицій у капітал та активи підприємства ПАТ «Запоріжсталь» знижується за всіма показниками через зниження фінансових результатів, що обумовлено зменшенням чистого доходу від реалізації, тобто скорочення прибутку від основної діяльності підприємства.

На наступному етапі проведено аналіз ділової активності підприємства ПАТ «Запоріжсталь» за 2020–2022 роки. Для аналізу використано показники оборотності запасів, дебіторської заборгованості та кредиторської заборгованості. За отриманими показниками буде розраховано тривалість операційного циклу та тривалість фінансового циклу (табл. 2.11).

Таблиця 2.11 – Аналіз ділової активності підприємства ПАТ «Запоріжсталь» за 2020–2022 рр., дні

Показник	Роки			Абсол. відх. 2022 від 2020
	2020	2021	2022	
Коефіцієнт обертання запасів, раз на рік	10,44	14,01	10,01	–0,43
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості, раз на рік	1,55	2,43	1,60	0,04
Коефіцієнт обертання кредиторської заборгованості, раз на рік	1,89	2,46	1,14	–0,75
Період обертання запасів, дні	34,96	26,06	36,47	2
Період погашення дебіторської заборгованості, дні	235	150	229	–6
Період погашення кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги, дні	193	148	320	127
Тривалість операційного циклу, дні	270	176	265	–5
Тривалість фінансового циклу, дні	77	28	–55	–132

За даними (табл. 2.11) запаси підприємства скорочують кількість разів свого обертання до 7 разів на рік, замість 10 у 2021 році. Дебіторська заборгованість обертається менше 1 разу на рік, а кредиторська – 1 раз на рік.

Скорочення обертів цих оборотних активів є слідством зростання кількості днів обертання цих активів. Так, період обертання запасів, дебіторської та кредиторської заборгованості зростає.

Збільшення періоду обертання запасів протягом періоду дослідження на 13 днів є негативною тенденцією. Воно говорить про те, що більше коштів знаходиться у формування запасів. Період погашення дебіторської заборгованості збільшився на 184 дні. Складно зробити однозначний висновок про вплив дебіторської заборгованості на фінансовий стан компанії. З одного боку, дебітори відволікають фінансові ресурси підприємства. Це може привести до збільшення фінансових витрат у зв'язку з необхідністю додаткового залучення кредитних коштів. Однак з іншого боку, збільшення товарного кредитування покупців дозволяє підвищити рівень збуту, адже в багатьох сферах можливість отримати товар і оплатити його пізніше є важливою.

Період погашення кредиторської заборгованості збільшився на 63 дні. Значення коефіцієнта вказує на період, протягом якого підприємство використовує кошти своїх постачальників і підрядників. Цей термін є коротшим, ніж той, на який підприємство кредитує своїх покупців та замовників, тому у даному випадку у підприємства є необхідність у додаткових коштах в господарському обороті.

Негативним є збільшення тривалості операційного циклу на 196 днів, це означає, що збільшився період часу, протягом якого підприємство придбаває сировину і матеріали, виготовляє готову продукцію, зберігає її на складі до моменту реалізації та отримання коштів за відвантажену продукцію. Звичайно, чим менше тривалість операційного циклу, тим ефективніше діяльність підприємства, тим вище його ділова активність.

Негативним є збільшення тривалості фінансового циклу на 133 днів. Чим вище значення фінансового циклу, тим вище у підприємства потреба у грошових коштах для придбання оборотних засобів. Оптимальне значення даного показника рівне нулю або від'ємне значення, що свідчить про наявність у підприємства грошових засобів для фінансування поточної діяльності.

Відсутність необхідної кількості грошових засобів спонукає до необхідності залучення позикових грошових коштів у вигляді банківських кредитів, що зумовлює виникнення додаткових витрат у вигляді процентних платежів.

Основними факторами, які впливають на тривалість фінансового циклу є зростання періоду обороту запасів, дебіторської заборгованості та кредиторської заборгованості. Узагальненими індикаторами, які свідчать про небажану тривалість фінансового циклу може бути низька рентабельність, що було виявлено під час аналізу. Для покращення фінансового стану необхідно розробити напрями прискорення обертання запасів та дебіторської заборгованості.

На останньому етапі проведено оцінку ймовірності банкрутства із використанням моделі А. Матвійчука та моделі О. Терещенка. Оцінка за моделлю О. Терещенка наведена в (табл. 2.12).

Таблиця 2.12 – Прогнозування банкрутства ПАТ «Запоріжсталь» за моделлю О. Терещенка у 2020–2022 рр.

Окремі показники	Алгоритм розрахунку	2020	2021	2022
X1	Чистий грошовий потік операційної та інвестиційної діяльності / Позиковий капітал	1,44	3,04	1,70
X2	Валюта балансу / Позиковий капітал	1,77	2,36	2,35
X3	Чистий прибуток (збиток) / Валюта балансу	–0,06	0,22	–0,08
X4	Чистий прибуток (збиток) / Виручка від реалізації	–0,08	0,19	–0,11
X5	Виробничі запаси / Виручка від реалізації	0,11	0,09	0,09
X6	Виручка від реалізації / Власний капітал	1,68	1,97	1,18
Z	Z = X1*1.5 + X2*0.08 + X3*10 + X4*5 + X5*0.3 + X6*0.1	1,50	8,13	1,52

Отримані результати після обрахунків можна інтерпретувати так:

– Z>2 – підприємство вважається фінансово стійким і йому не загрожує банкрутство;

– 1<Z<2 – фінансова рівновага порушена, але за умови переходу підприємства на антикризове управління банкрутство йому не загрожує;

– 0<Z<1 – підприємству загрожує банкрутство, якщо воно не здійснить санаційних заходів;

– Z<0 – підприємство є напівбанкрутом.

Отримані результати представлено на (рис. 2.13).

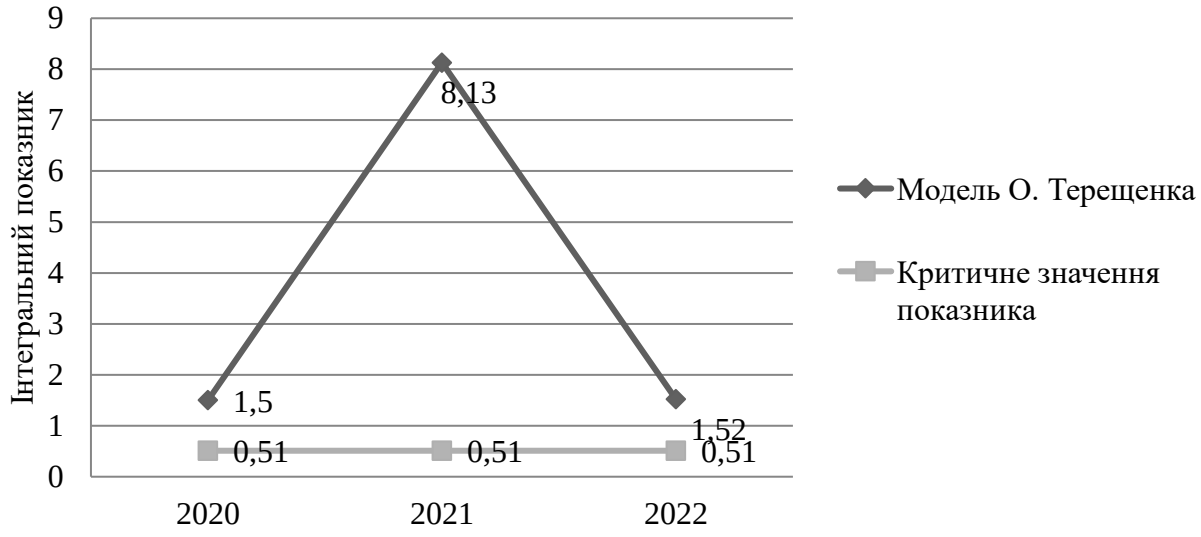

Рисунок 2.13 – Значення інтегрального показника ймовірності банкрутства ПАТ «Запоріжсталь» за моделлю О. Терещенка у 2020–2022 рр.

За результатами оцінки видно, що за моделлю О. Терещенка у 2020 р. та 2022 р. підприємству не загрожує банкрутство, проте фінансову рівновагу порушено; у 2022 р. підприємство є фінансово стійким і йому не загрожує банкрутство.

Здійснено оцінку ймовірності банкрутства підприємства за методикою А. Матвійчука (табл. 2.13).

Таблиця 2.13 – Прогнозування банкрутства ПАТ «Запоріжсталь» за моделлю А. Матвійчука у 2020–2022 рр.

Окремі показники	Алгоритм розрахунку	2020	2021	2022
1	2	3	4	5
X1	Оборотні активи / Необоротні активи	1,35	2,04	1,35
X2	Чистий дохід від реалізації / Поточні зобов'язання	1,44	3,04	1,70
X3	Чистий дохід від реалізації / Власний капітал	1,68	1,97	1,18
X4	Баланс / Чистий дохід	1,37	0,88	1,48
X5	Оборотні активи–поточні зобов'язання / Оборотні активи	0,11	–0,44	0,23
X6	Довгострокові зобов'язання + поточні зобов'язання / Баланс	0,56	0,42	0,47
X7	Власний капітал	0,77	1,36	1,35
	Забезпеченість наступних витрат і платежів + довгострокові зобов'язання + поточні зобов'язання	1,50	8,13	1,52
Z	Z = X1*0,033 + X2*0,0268 + X3*0,045 – X4*0,018 – X5*0,004 – X6*0,015 + X7*0,702	1,08	1,95	1,53

Отримані результати за моделлю А. Матвійчука після розрахунків можна інтерпретувати так:

– $Z_M > 1{,}104$ свідчить про задовільний фінансовий стан і низьку ймовірність банкрутства (чим вище значення ZM, тим стійкіше становище компанії);

– $Z_M < 1{,}104$, виникає загроза фінансової кризи (зі зменшенням показника Z_M збільшується загроза банкрутства).

За розрахунками визначено, що підприємство має загрозу банкрутства за підсумками 2020 року, коли інтегроване значення менше 1,104 та складає 1,08.

У наступні періоди підприємству банкрутство не загрожує. Модель А. Матвійчука найбільш адекватно характеризує існуючий фінансово–економічний стан підприємства, оскільки вона була розроблена саме для українських

підприємств із урахуванням специфіки економіки перехідного періоду та функціонування економічних суб'єктів у таких умовах. Висновки багатьох вчених і фахівців також свідчать, що коефіцієнти подібних дискримінантних моделей різко змінюються і залежать від періоду, що аналізується, та країни функціонування економічного суб'єкту.

Діагностика ймовірності банкрутства та фінансово–економічного стану досліджуваного підприємства за представленими методиками має суперечливі узагальнені результати. Загалом розрахунки засвідчили, що загроза фінансової кризи для підприємства існує за підсумками 2022 року.

Протягом досліджуваного періоду підприємство ПАТ «Запоріжсталь» має достатній обсяг власних оборотних засобів. Зростання власного оборотного капіталу підприємства сприймається як позитивне явище, що свідчить зростання її фінансової стійкості.

Аналіз фінансового стану ПАТ «Запоріжсталь» показав, що за 2022 р. підприємство порівняно до 2020 року покращило результати своєї діяльності: зросла сума грошових коштів, зросла сума власного капіталу. Проте підприємство має збитки з, що в свою чергу вплинуло на зниження показників прибутковості, фінансової стійкості та ліквідності підприємства. Показники імовірності банкрутства вказують на його не високу можливість.

2.3 Оцінка фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»

Служба безпеки ПАТ «Запоріжсталь» в умовах невизначеності є однією з найважливіших структурних одиниць на будь–якому сучасному підприємстві, яка відповідає за безпеку проведення виробничих та інших внутрішніх процесів від несанкціонованих посягань.

На підприємстві ПАТ «Запоріжсталь» фінансово–економічна безпека забезпечується Дирекцією з безпеки. Основною метою Дирекцією з безпеки ПАТ «Запоріжсталь» є запобігання загрозам та їх ліквідація за допомогою ефективних заходів та інструментів. Склад Дирекції з безпеки представлено на (рис. 2.14).

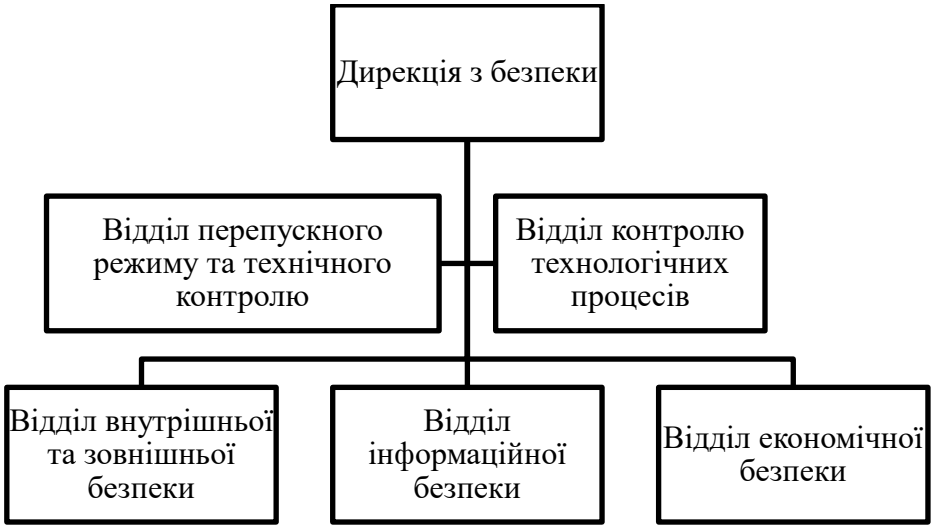

Рисунок 2.14 – Склад Дирекції з безпеки ПАТ «Запоріжсталь»

У межах цієї мети визначено наступні задачі для досягнення фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»:

– виявлення існуючих загроз та прогнозування потенційних небезпек фірми;

– розгляд способів аналізу та ліквідації загроз;

– формування необхідних ресурсів для вирішення проблем економічної безпеки;

– співпраця з державними органами;

– зниження рівня травмонебезпечності виробництва;

– раціональна організація безпеки персоналу підприємства, його ресурсів, а також комерційних інтересів;

– розробка та реалізація заходів щодо захисту фінансових та інших операцій;

– збирання, обробка, зберігання та аналіз офіційної та конфіденційної інформації щодо партнерів;

– організація та проведення заходів щодо забезпечення безпеки персоналу;

– проведення робіт із захисту інформації;

– запровадження нормативних актів щодо організації охорони приміщень співпраці з охоронним агентством;

– проведення технічної політики;

– контроль, виконання вимог підрозділами;

– проведення інструктажу та навчання працівників різним аспектам економічної безпеки;

– планування та здійснення заходів щодо забезпечення захисту фінансових, матеріальних, інформаційних та кадрових ресурсів Товариства, у тому числі:

– забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки підрозділів підприємства і Товариства в цілому в ході його поточної повсякденної виробничо–господарської діяльності і в екстремальних ситуаціях, захисту від комерційного й промислового проникнення;

– забезпечення розробки та реалізації заходів з запобігання витоку інформації з обмеженим доступом (комерційної таємниці та конфіденційної інформації) з застосуванням організаційних, інженерно–технічних та автоматизованих засобів захисту інформації;

– здійснення контрольно–ревізійної роботи шляхом проведення комплексних перевірок, документальних ревізій господарсько–фінансової діяльності структурних підрозділів і Товариства в цілому;

– здійснення контролю та моніторингу товарно–матеріальних цінностей, що надійшли на підприємство та використовуються у виробничих процесах та відвантажених з підприємства, здійснення відеоспостереження на значних об’єктах та етапах виробничого процесу.

Дирекцією з безпеки ПАТ «Запоріжсталь» визначено критерії та показники безпеки підприємства:

– чистий прибуток;

– рентабельність капіталу та виробництва;

– поточна ліквідність;

– рівень позикових коштів;

– співвідношення кількісних вигод від реалізації заходів з економічної безпеки та кількісних витрат на формування заходів щодо запобігання чи ліквідації загроз економічній безпеці фірми;

– фондовіддача;

– плинність кадрів у %.

У службі фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь» задіяно 10 осіб, професіонали з досвідом роботи у сфері економічної безпеки організацій.

Основні функції цих працівників такі:

– організація та здійснення заходів щодо захисту інформації фінансової, кадрової та інших аспектів діяльності;

– перевірка відомостей, а також даних про спроби шантажу, провокацій та інших непристойних акцій щодо персоналу, які мають на меті отримання конфіденційної інформації про діяльність ПАТ «Запоріжсталь»;

– взаємодія з правоохоронними органами, проведення заходів щодо виявлення та попередження різноманітних фінансових зловживань;

– організація збору, накопичення, аналізу та автоматизованого обліку інформації з питань безпеки;

– проведення перевірок у підрозділах та надання їм практичної допомоги з питань безпеки їхньої діяльності;

– взаємодія з іншими підрозділами під час здійснення ними діяльності, пов'язаної з іноземними фахівцями;

– запровадження положення про комерційну таємницю;

– навчання працівників практичним навичкам щодо забезпечення економічної, інформаційної та фізичної безпеки;

– надання сприяння відділу кадрів по роботі з персоналом у питаннях підбору, розстановки, пересування та навчання персоналу;

– збирання, обробка, зберігання, аналіз інформації про клієнтів з метою запобігання угодам з несумлінними партнерами;

– виконання доручень керівництва, що входять до компетенції служби.

У рамках контролю реалізації заходів визначається період, наприклад, один місяць, по закінченню якого відбувається зіставлення поточних та планових показників. Також, зіставляються заплановані та фактичні показники діяльності Дирекції з безпеки ПАТ «Запоріжсталь» за результатами річної діяльності.

Працівники Дирекції з безпеки ПАТ «Запоріжсталь» формують та встановлюють документи для управління безпекою підприємства, посадові інструкції, регламенти, нормативні та правові основи діяльності цього підрозділу:

– накази або розпорядження щодо діяльності підприємства;

– регламент його роботи та функції;

– вимоги в частині відповідальності за виконання роботи;

– інструкції з дій структурного підрозділу чи груп виконавців за умов пожежі, повені тощо.

У результаті організації заходів з фінансово–економічної безпеки налагоджується схема потоків даних, регламентованих за складом і за способом їх надання службі, що використовуються визначення рівня фінансово–економічної безпеки. Джерелами інформації є виробничі, функціональні та допоміжні підрозділи ПАТ «Запоріжсталь», які з установленою періодичністю надають дані про свою роботу.

Фахівці служби фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь» на основі отриманих знань про роботу всієї структури починають відстеження та коригування актуальності складу, подання, інформації, необхідної для оцінки рівня фінансово–економічної безпеки.

Представлено стислу схему інформаційних потоків служби фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь» з іншими відділами (рис. 2.15).

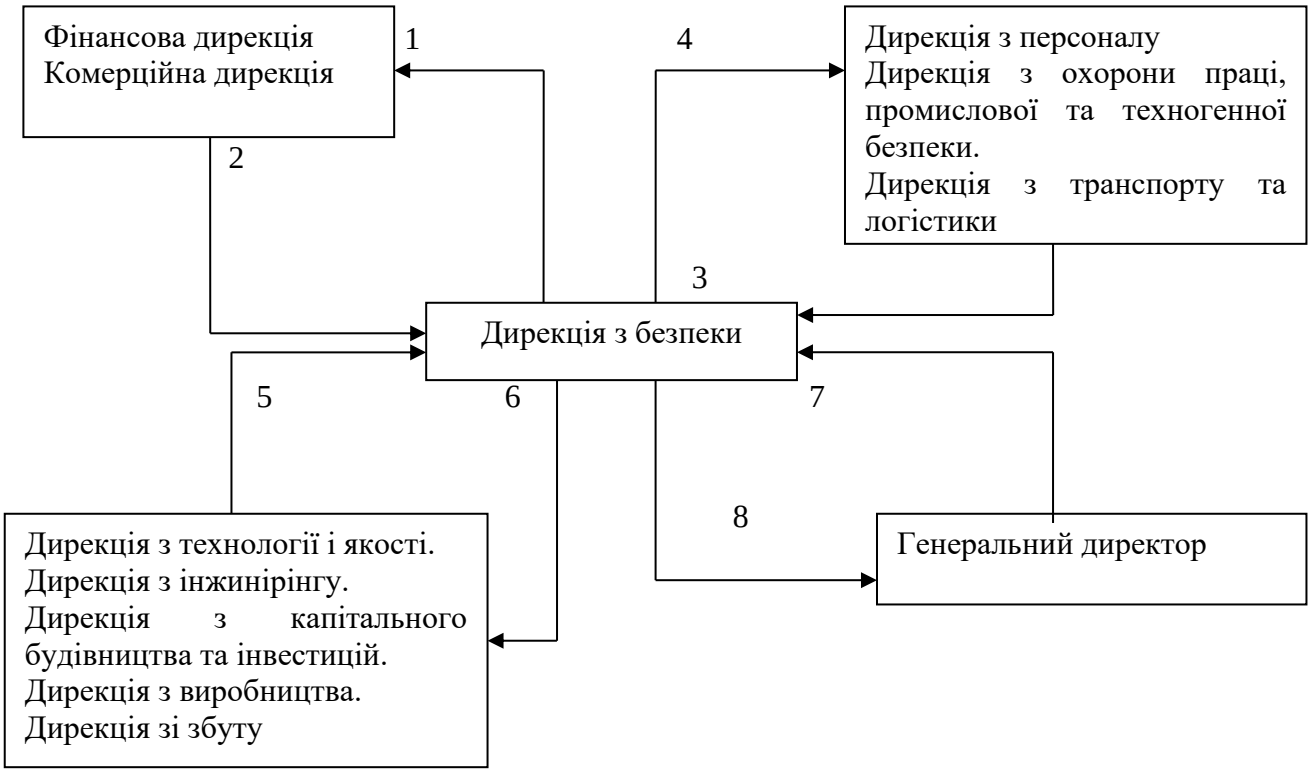

Рисунок 2.15 – Схема інформаційних потоків між відділами підприємства та службою фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»

За наведено схемою охарактеризовано зміст інформаційних потоків:

– інформація про фінансові документи та права доступу до них;

– пропозиції щодо підвищення рівня економічної безпеки;

– документи з характеристиками працівників та їх якістю роботи;

– список недовірених осіб;

– список недостач за періодами;

– рекомендації щодо зниження рівня недостач у відділі виробництва;

– запит Генерального директора із запланованих заходів економічної безпеки;

– пропозиція заходів щодо покращення рівня безпеки.

На зображеній схемі видно, що Дирекція з безпеки бере активну участь у документообігу щодо формування заходів щодо покращення рівня економічної безпеки на фірмі. У схеми має бути промислове застосування, для чого потрібне

організаційне забезпечення механізму безпеки та елементів системи, як у своєму ядрі, так і в інфраструктурі [6]. Інтерес представляє процес взаємодії людей, які здійснюють управління фінансово–економічною безпекою.

Розрахунки системи показників фінансової безпеки проведемо на матеріалах різних періодів діяльності, за 2020–2021 роки. У табл. 2.14 подано розрахунок показників, що визначають фінансово–економічну безпеку підприємства

Таблиця 2.14 – Розрахунок основних показників фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь» за 2020–2022 рр.

Найменування показника	Розрахункові значення		
	2020	2021	2022
1. Показники майнового стану			
Коефіцієнт сталості активу	0,97	0,57	0,66
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,10	0	0
Частка дебіторської заборгованості у майні 0,2	0,01	0,47	0,42
Коефіцієнт мобільності активів	1,35	2,04	1,35
2. Показники ліквідності			
Коефіцієнт поточної ліквідності чи коефіцієнт загальної	1,13	1,79	1,55
Коефіцієнт швидкої (проміжної, уточненої) ліквідності	0,93	1,47	1,45
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,55	0,86	0,79
3. Показники фінансової незалежності			
Коефіцієнт концентрації власного капіталу	0,58	0,58	0,64
Коефіцієнт фінансової стабільності	0,77	1,36	1,35
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,49	0,63	0,67
4. Показники ділової активності			
Оборотність коштів у розрахунках (у днях)	1,54	2,07	1,58
Оборотність запасів (у днях)	34,96	26,06	36,47
Оборотність кредиторської заборгованості (у днях)	192,88	148,21	319,98
Оборотність власного капіталу (в оборотах)	1,68	1,97	1,18
Оборотність мобільних активів (в оборотах)	1,27	1,69	1,31
Оборотність сукупного капіталу (в оборотах)	0,73	1,13	0,68
5. Показники ефективності діяльності			
Рентабельність сукупного капіталу (ROA)	–7,22	26,35	–9,25
Рентабельність власного капіталу (ROE)	–13,53	38,02	–13,53
Рентабельність основних засобів	1,89	3,84	1,94
Валова рентабельність реалізованої продукції	–7,02	25,79	0,25
Чиста рентабельність реалізованої продукції	–8,06	19,33	–11,49
Рентабельність власного капіталу (ROE)	–13,53	38,02	–13,53
Рентабельність основних засобів	1,89	3,84	1,94
Валова рентабельність реалізованої продукції	–7,02	25,79	0,25
Чиста рентабельність реалізованої продукції	–8,06	19,33	–11,49

Для аналізу інтегральної оцінки фінансової безпеки підприємства ПАТ «Запоріжсталь» за 2020–2022 рр. розраховано ступінь відхилення показників за аналізований період діяльності підприємства від нормативу.

Розрахунок ступеня відхилення показників (відношення фактичного значення кожного показника до нормативного) представлений у (табл. 2.15).

Таблиця 2.15 – Розрахунок відхилень показників від нормативу, що впливають на рівень фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь» за 2020–2022 рр.

Найменування показника	Норматив – не значення	Розрахункові значення		
		2020	2021	2022
1. Показники майнового стану				
Коефіцієнт сталості активу	0,5	1,95	1,14	1,33
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,5	0,19	0,00	0,00
Частка дебіторської заборгованості у майні 0,2	0,2	0,05	2,33	2,12
Коефіцієнт мобільності активів	1	1,35	2,04	1,35
2. Показники ліквідності				
Коефіцієнт поточної ліквідності чи коефіцієнт загальної	1,25	0,90	1,44	1,24
Коефіцієнт швидкої (проміжної, уточненої) ліквідності	0,75	1,25	1,96	1,94
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,275	2,00	3,14	2,86
3. Показники фінансової незалежності				
Коефіцієнт концентрації власного капіталу	0,5	1,15	1,15	1,28
Коефіцієнт фінансової стабільності	1	0,77	1,36	1,35
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,85	0,58	0,74	0,79
4. Показники ділової активності				
Оборотність коштів у розрахунках (у днях)	30	0,05	0,07	0,05
Оборотність запасів (у днях)	15	2,33	1,74	2,43
Оборотність кредиторської заборгованості (у днях)	30	6,43	4,94	10,67
Оборотність власного капіталу (в оборотах)	1,5	1,12	1,31	0,78
Оборотність мобільних активів (в оборотах)	1,5	0,85	1,13	0,87
Оборотність сукупного капіталу (в оборотах)	1	0,73	1,13	0,68
5. Показники ефективності діяльності				
Рентабельність сукупного капіталу (ROA)	2,5	–2,89	10,54	–3,70
Рентабельність власного капіталу (ROE)	5	–2,71	7,60	–2,71
Рентабельність основних засобів	6	0,32	0,64	0,32
Валова рентабельність реалізованої продукції	20	–0,35	1,29	0,01
Чиста рентабельність реалізованої продукції	5	–1,61	3,87	–2,30

При аналізі показників слід звернути увагу на дві групи показників. За 2021–2022 роки у підприємства спостерігається значне погіршення показників ліквідності та показників ефективності діяльності. Так як дані показники рівнозначні між собою, то негативна динаміка показників саме цих двох груп впливатиме на формування рівня фінансової безпеки підприємства.

Розрахунок інтегральної оцінки рівня фінансової безпеки підприємства представлений у (табл. 2.16).

Таблиця 2.16 – Розрахунок інтегральної оцінки фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь» за 2020–2022 рр.

Найменування показника	Розрахункові значення		
	2020	2021	2022
Інтегральний показник майнового стану	3,54	5,51	4,80
Інтегральний показник ліквідності	4,15	6,53	6,03
Інтегральний показник фінансової незалежності	2,50	3,25	3,42
Інтегральний показник ділової активності	11,51	10,32	15,48
Інтегральний показник ефективності діяльності	–7,24	23,94	–8,37
Сукупна інтегральна оцінка рівня фінансової безпеки	14,46	49,56	21,36

У інтегрального показника майнового стану спостерігаються значні коливання. До складу цієї групи включено 4 показники, отже мінімально необхідний рівень фінансової безпеки по цій групі дорівнює 4. З аналізу цієї групи видно, що всі отримані значення перевищують норматив, що є позитивним для підприємства.

Аналіз інтегрального показника ліквідності також дав позитивний результат за рівнем фінансової безпеки підприємства, оскільки до складу цієї групи входить 3 показники (отже, мінімально необхідний рівень фінансової безпеки ліквідності дорівнює 3).

Негативним моментом є зменшення інтегрального показника ліквідності.

Це пов’язано з погіршенням структури оборотних активів і поточних зобов’язань підприємства.

Інтегральний показник фінансової незалежності зростає в динаміці протягом аналізованого періоду. Зважаючи на цю динаміку показників фінансової незалежності, слід зазначити, що у всі періоди інтегральний показник

фінансової незалежності, як складовий сукупної оцінки рівня фінансової безпеки, перевищує нормативний рівень, оскільки до цієї групи входить три показника. Слід зазначити незначні коливання інтегрального показника ділової активності. Причому слід зазначити, що цей інтегральний показник перевищував свій нормативний рівень. Інтегральний показник ділової активності був вищим від необхідного значення, яке дорівнює 6 (6 показників у групі).

Значний вплив на рівень фінансової безпеки найбільше надає інтегральний показник ефективності діяльності. У 2021 році спостерігається значне зростання цього показника; причому він перевищує норматив (5). У 2022 році воно має від'ємну величину. Це говорить про те, що в 2020 та 2022 роках був отриманий збиток. У останній рік підприємство зазнало великих збитків, що призвело до значного зниження інтегрального показника ефективності діяльності.

Загалом можна сказати, що у 20210 рівень фінансової безпеки підприємства перевищує граничне значення. У 2022 р. відбулося зниження сукупного інтегрального показника рівня фінансової безпеки, що зумовлене отриманням підприємством внаслідок своєї діяльності значних збитків. На його формування вплинула фінансова криза. У 2022 році спостерігається значне послаблення рівня фінансової безпеки, підприємство протягом 2021–2022 рр. залишається під загрозою, оскільки порогового значення рівня фінансової безпеки підприємство не досягло.

Для посилення фінансової безпеки підприємству передусім необхідно переглянути свою структуру доходів та витрат, а саме зменшити свою витратну частину. Отримання прибутку дозволить підприємству збільшити рівень фінансової безпеки.

Висновки до розділу 2

В ході дослідження організаційно–економічної характеристики підприємства було зроблені 4 основних висновки:

1. ПАТ «Запоріжсталь» є самостійним суб'єктом господарювання заснованим на праві господарського відання. Досліджено основні показники підприємства та встановлено погіршення показників у 2020 р. та 2022 р. В ці роки підприємство отримало збиток, причиною якого стали збитковість гірничо–металургійної групи «Метінвест», до якої належить досліджуване підприємство, внаслідок повномасштабного вторгнення в Україну; висока собівартість виробництва реалізованої продукції; збиткові операційної діяльності через високі адміністративні витрати та витрати на збут; збитковість іншої діяльності підприємства. У зв'язку із скорочення виробництва та реалізації скоротилась продувність праці на 1 працівника. Річний фонд оплати праці зменшується у 2022 році на 22,18%. Підприємство під час війни виконувало всі зобов'язання перед найманими персоналом та учасниками підприємства. За оцінкою основних показників ПАТ «Запоріжсталь» встановлено, що через військову агресію та повномасштабне вторгнення у підприємства погіршилась фінансово–господарська діяльність.

2. Протягом досліджуваного періоду підприємство ПАТ «Запоріжсталь» має стабільне фінансове положення, достатній обсяг власних оборотних засобів. Зростання власного оборотного капіталу підприємства сприймається як позитивне явище, що свідчить зростання її фінансової стійкості. Аналіз фінансового стану ПАТ «Запоріжсталь» показав, що за 2022 р. підприємство порівняно до 2020 року покращило результати своєї діяльності: зросла сума грошових коштів, зросла сума власного капіталу. Проте підприємство має збитки з, що в свою чергу вплинуло на зниження показників прибутковості, фінансової стійкості та ліквідності підприємства. Показники імовірності банкрутства вказують на його не високу можливість. Діагностика ймовірності банкрутства та фінансово–економічного стану досліджуваного підприємства має суперечливі узагальнені результати. Загалом розрахунки засвідчили, що загроза фінансової кризи для підприємства існує за підсумками 2022 року.

3. Для оцінки рівня фінансово–економічної безпеки прийнятним є індикаторний підхід, який полягає у порівнянні фактичних значень показників

фінансової безпеки з граничними значеннями індикаторів її рівня. Визначення рівня фінансової безпеки здійснювалося через розрахунок сукупного інтегрального показника, до складу якого входить 6 груп показників. За даними груп було визначено інтегральний показник конкретної групи (інтегральний показник майнового стану, інтегральний показник ліквідності, інтегральний показник фінансової незалежності, інтегральний показник ділової активності, інтегральний показник ефективності діяльності. Для аналізу було обрано 21 показник, відповідно граничне значення рівня фінансової безпеки дорівнює 21.

4. Аналіз фінансово–економічної безпеки підприємства показав, що у 2020 році інтегральний показник підприємства був на достатньому рівні. Внаслідок фінансової кризи інтегральний показник фінансово–економічної безпеки у 2021–2022 роках зменшився. Коливання інтегрального показника свідчить про недостатній рівень фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь», що вимагає ухвалення відповідних управлінських рішень.

3 ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО–ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПАТ «ЗАПОРІЖСТАЛЬ»

3.1 Формування системи забезпечення фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»

За сучасних умов господарювання та у період війни ПАТ «Запоріжсталь» працює в стабільному режимі, не враховуючи ситуацію в країні підприємство має змогу удосконалити систему забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства.

Функціонування підприємств України здійснюється в умовах нестаціонарного зовнішнього середовища, нестійких та низьких обсягів інвестиційних вкладень, нестійкого стану ринку тощо. Підприємства найчастіше працюють у полі впливу безлічі реальних та потенційних загроз, що суттєво знижує їхній рівень життєздатності. Ця ситуація, ускладнена наслідками воєнних дій, що актуалізує питання економічної безпеки.

Процес забезпечення економічної безпеки підприємства під час опису у часі може бути представлений як процес захисту від загроз, який починається з виявлення чи прогнозування загрози. Цей порядок відповідає визначенням економічної безпеки як захищеності від загроз [73, с. 180]. Справді, логічно уявляти собі процес саме так: виявили загрозу – будуємо захист. Однак виникають такі проблеми:

– загрози економічній безпеці підприємства як існували так і існуватимуть.

Це пов’язано, перш за все, з індивідуальним цілепокладанням та конфліктом інтересів суб’єктів господарювання у всіх без винятку сферах фінансово–господарської діяльності підприємств.

– реалізація концепції перманентної побудови захисту від загроз, що виникають, пов’язана з непереборними ризиками, що визначаються певним відставанням системи розробки захисту від системи виявлення загроз.

Якщо це відставання є суттєвим, ефективність системи забезпечення економічної безпеки знижується. Крім того, багатий апарат економіко–математичних методів та моделей у наукових дослідженнях широко застосовується лише до питань оцінки рівня економічної безпеки підприємства та до окремих розрізнених завдань забезпечення економічної безпеки підприємств. На практиці результати наукових досліджень майже не застосовуються через відсутність ясних та чітких алгоритмів їх застосування, що суттєво знижує ефективність управлінських рішень [73, с. 181].

Для вирішення перелічених вище проблем, з яким стикаються сучасні українські підприємством, не є і винятком ПАТ «Запоріжсталь», необхідно удосконалити процес забезпечення економічної безпеки підприємства за рахунок використання економіко–математичних методів та моделей, урахування факторів неповноти та невизначеності інформації. У сучасних умовах функціонування підприємства, що мають повну фінансову і господарську самостійність, зіткнулися з гострою необхідністю в забезпеченні своєї фінансово–економічної безпеки. Це пов’язано в першу чергу зі складними умовами в зовнішньому середовищі, яка характеризується нестабільністю і постійною динамікою. Дані умови змушують менеджерів підприємства швидко адаптуватися до нових мінливих умов функціонування, що вимагає необхідних знань економічних законів розвитку та пошуку шляхів виживання в нестійкому та невизначеному економічному середовищі господарювання.

Однією з найважливіших умов забезпечення сталого зростання підприємства і формування позитивних результатів його фінансово–економічної складової діяльності є існування ефективної системи фінансової безпеки, яка забезпечить захист підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз.

До системи забезпечення фінансово–економічної безпеки слід включити наступні складові (рис. 3.1).

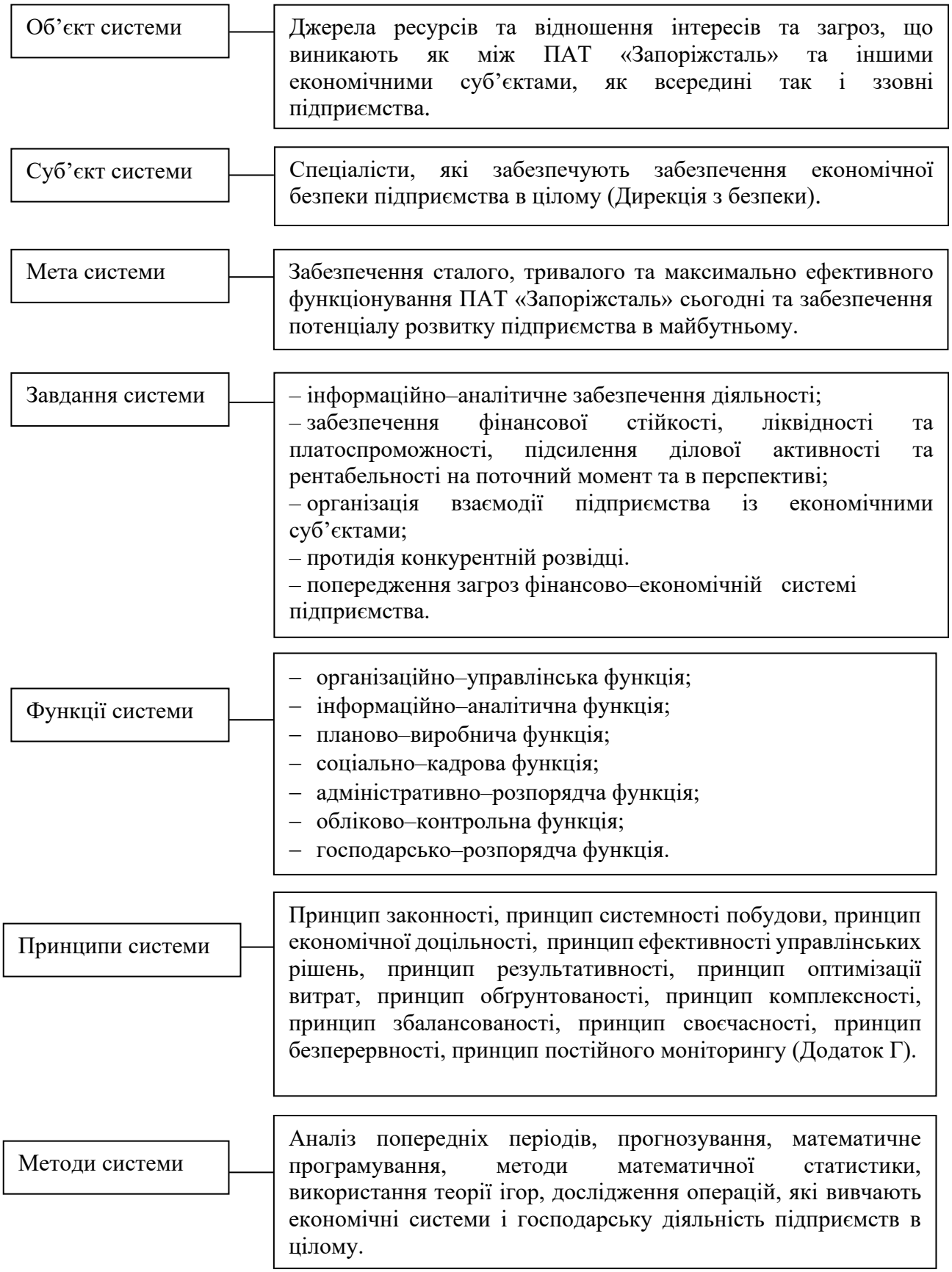

Рисунок 3.1 – Елементи системи забезпечення фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»

Розроблено за [63; 70; 75]

Новостворена система забезпечення економічної безпеки підприємства ПАТ «Запоріжсталь» має бути спрямована на створення такого середовища, яке мотивуватиме досягнення поставлених підприємством завдань. Система забезпечення економічної безпеки має включати одинадцять етапів, що дозволяють забезпечити захист фінансово–економічних інтересів підприємства, відображених на (рис. 3.2).

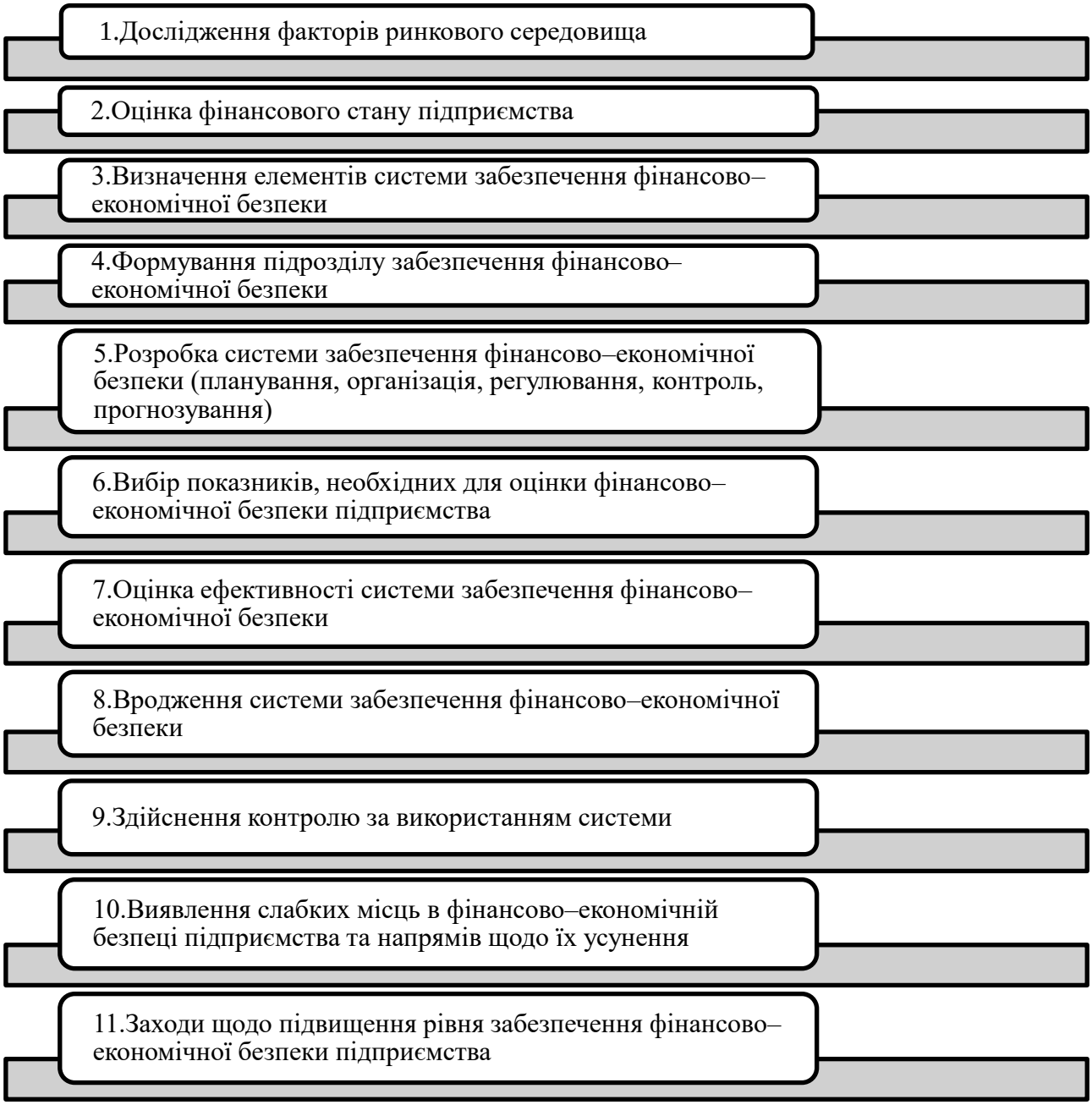

Рисунок 3.2 – Етапи формування системи забезпечення фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»

Розроблено автором за [63; 70; 75]

На першому етапі слід визначити основних конкурентів, яке положення вони мають на ринку, які показники їхньої діяльності кращі за показники досліджуваного підприємства.

Це необхідно для того, щоб покращити показники фінансово–економічної безпеки підприємства порівняно до найближчих конкурентів, щоб витримати конкурентну боротьбу в майбутньому.

На другому етапі визначається міра забезпеченості необхідними фінансовими ресурсами для здійснення ефективної діяльності та своєчасного проведення грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями.

На третьому етапі визначаються показники, які характеризують фінансово–економічну безпеку підприємства. Визначаються індикатори оцінки фінансово–економічної безпеки підприємства.

На четвертому етапі зумовлюється формування необхідних елементів і загальної схеми організації економічної безпеки.

На п’ятому етапі планування, організація, мотивація, контроль, координація, облік і аналіз є обов'язковими для всіх підприємств. Разом з тим планування, як функція управління забезпечує основу для інших функцій і вважається головною, а функції організації, регулювання, мотивації, контролю і обліку орієнтовані на виконання тактичних і стратегічних планів.

На шостому етапі розробка методів оцінки фінансової безпеки підприємства має важливе методологічне значення, що пояснюється необхідністю майже щоденного моніторингу фінансового стану підприємства і завдяки цьому – підтримці в ринкових конкурентних умовах його належного рівня.

На сьомому етапі забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємств потребує відповідної оцінки, оскільки кожне підприємство функціонує як динамічна система та взаємопов’язане з партнерами, клієнтами, суспільством, які очікують ефективної співпраці та безпечних умов для функціонування та розвитку власного бізнесу.

На восьмому етапі процес забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства базується на відповідному механізмі її управління, під яким розглядають сукупність станів та процесів, з яких складається управління щодо протидії небезпекам, загрозам та ризикам.

На дев'ятому етапі моніторинг та контроль стану і рівня фінансово–економічної безпеки передбачає можливість постійно здійснювати діагностику фінансового стану підприємства, що дозволить на ранній стадії виявити ознаки кризового розвитку, визначити його масштаби, дослідити основні фактори його прояву, розробити заходи по запобіганню кризи і попередженню банкрутства, здійснювати контроль за реалізацією цих заходів.

На десятому етапі визначаються ризики, які погіршують рівень фінансово–економічної безпеки підприємства та становлять загрозу розвитку підприємства. Розробляються напрями та заходи уникнення ризиків та забезпечення фінансово–економічної. Розробляються управлінські рішення по виявленню та усуненню ризиків та загроз фінансово–економічній безпеці підприємства з урахування дій конкурентів.

На одинадцятому етапі виробляються заходи для покращення фінансово–економічної безпеки підприємства у порівнянні з конкурентами. Заходи доцільно розробляти на стратегічному, оперативному та тактичному рівнях. Робиться прогностична оцінка покращення окремих індикаторів фінансово–економічної безпеки підприємства.

Зовнішнє середовище – це сукупність факторів, які не є частиною бізнесу, але мають на нього певний вплив. Цей вплив може бути як позитивним, так і негативним. Загальною особливістю факторів зовнішнього середовища є те, що вони не залежать від діяльності підприємства і не можуть бути повністю контрольовані або піддані впливу з боку підприємства.

Тенденції у зовнішньому середовищі також слід враховувати при діагностиці внутрішнього середовища організації.

Аналіз внутрішнього середовища підприємства має такі цілі:

- з'ясування стратегічної ситуації всередині підприємства;
- правильне використання різних ресурсів;
- поточний стан бізнесу.

Зміни у внутрішньому середовищі організації мають велике значення не тільки для самої організації, але й для її оточення, оскільки призводять до розширення або звуження ринку і впливають на інтенсивність конкуренції.

Забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства визначає створення необхідних елементів та загальної схеми організації економічної безпеки. Таким чином, процес управління фінансовою безпекою підприємств можна розділити на декілька етапів, а саме:

– розробка системи фінансових інтересів підприємства, які мають бути захищені в процесі управління підприємством;

– виявлення, аналіз та прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз фінансовій безпеці підприємства та реалізації його фінансових інтересів;

– оцінка рівня фінансової безпеки підприємства; забезпечення ефективної нейтралізації загроз фінансовій безпеці підприємства;

– реалізація запланованих заходів під час здійснення господарської діяльності;

– механізми забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємств є невід'ємною частиною системи економічної безпеки, що базується на певних завданнях, функціях і принципах, реалізація яких вимагає застосування системного комплексу методів, інструментів і спеціальних заходів, які повинні використовуватися не окремо, а комплексно і в поєднанні.

Система фінансово–економічної безпеки підприємства має бути спрямована на досягнення ефективних параметрів функціонування, зберігати виробничий та кадровий потенціал, створювати необхідні умови для надійної роботи ПАТ «Запоріжсталь» в даний час і в майбутньому.

Процес забезпечення економічної безпеки розглядатимемо як шість взаємопов’язаних під процесів:

– аналіз;

– вироблення керуючих впливів;

– протидії загрозам;

– реалізації рішень;

– вироблення стратегії;

– контролю.

На (рис. 3.3) запропоновано схему процесу аналізу загроз та ризиків в системі фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь».

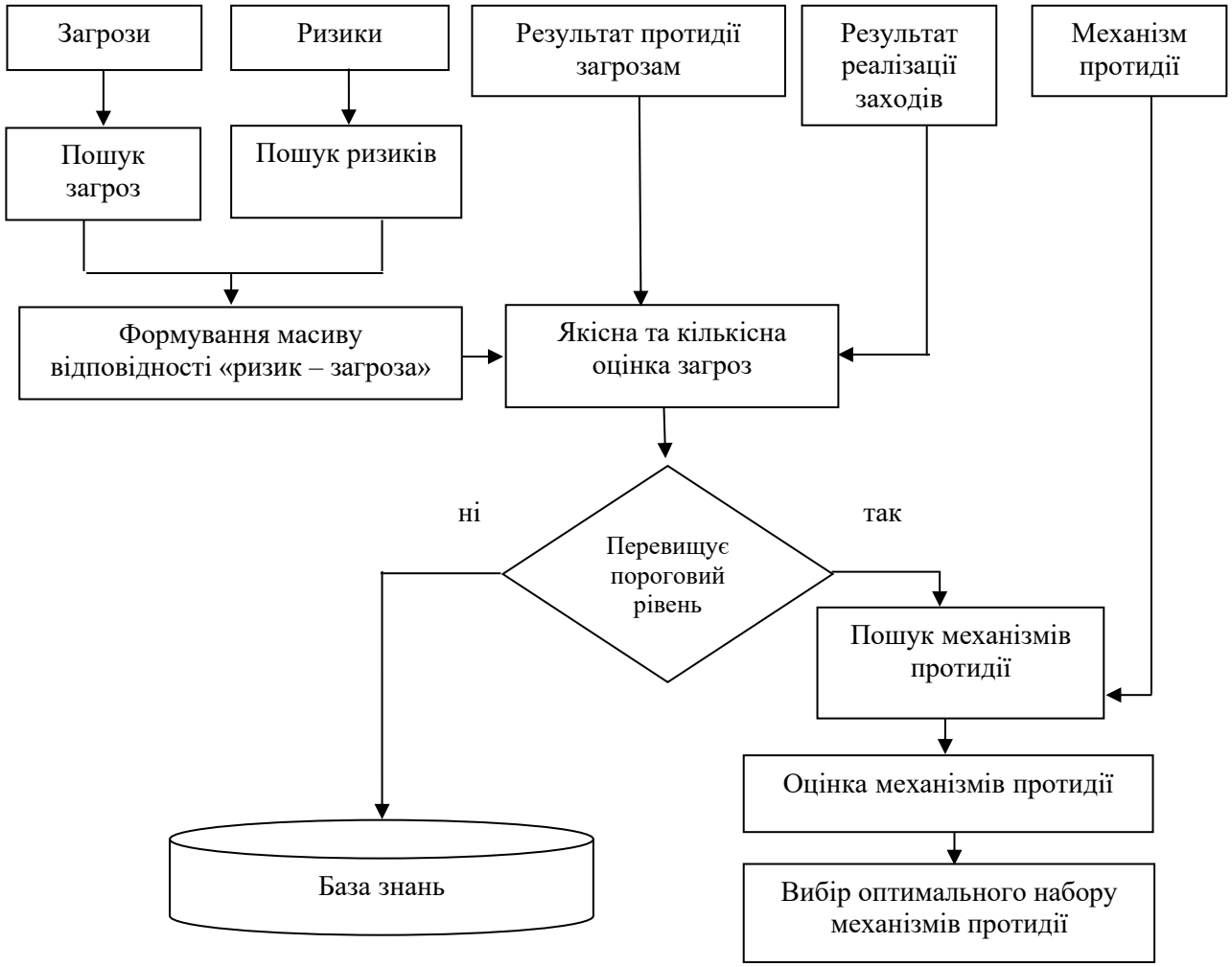

Рисунок 3.3 – Схема процесу аналізу загроз та ризиків в системі забезпечення фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»

Розроблено автором за [63; 70; 75]

Необхідність виділення процесу аналізу (рис. 3.3) пов’язана з тим, що його реалізація дозволяє накопичувати знання про підприємство, як про систему, в умовах його функціонування, що безперервно змінюються, а також використовувати накопичені факти для ідентифікації закономірностей розвитку внутрішнього і зовнішнього середовища.

На етапі аналізу відбувається сканування простору загроз та ризиків підприємства ПАТ «Запоріжсталь», у результаті формується масив відповідності «ризик – загроза». Далі за результатами пошуку загроз проводиться їх якісна та кількісна оцінка, яка коригується з урахуванням розроблених заходів щодо запобігання загрозам та результатам їх впровадження. Після цього масив якісно–кількісної оцінки загроз ранжується за рівнем потенційної шкоди.

Якщо рівень шкоди перевищує деяке граничне значення, відбувається пошук механізмів протидії виділеним раніше загрозам, інакше відомості про загрози і ризиків заносяться у основу знань. Після виділення масиву загроз ПАТ «Запоріжсталь», збитки яких перевищує пороговий рівень, відбувається пошук механізмів протидії з наступною якісної оцінкою, і інформацію про механізми протидії заносяться у основу знань.

Наступним процесом, що виділяється у системі забезпечення фінансово – економічної безпеки, є вироблення управлінських рішень на підприємстві ПАТ «Запоріжсталь» (рис. 3.4). Цей процес здійснюється на основі даних поточного стану підприємства та рівня фінансово–економічної безпеки підприємства.

Якщо наявні технічні засоби на даному рівні розвитку науково–технічного прогресу дозволяють усунути ризики (змінити бізнес–процес, удосконалити технологію, диверсифікувати джерела ресурсів тощо), проводиться аналіз наявних коштів підприємства та оцінка ефективності планованого проекту.

У випадку, якщо у підприємства недостатньо ресурсів для реалізації проєкту або проєкт є неефективним, то виробляються організаційні заходи щодо протидії загрозам для мінімізації шкоди, можливої через даний ризик, інакше проєкт реалізується.

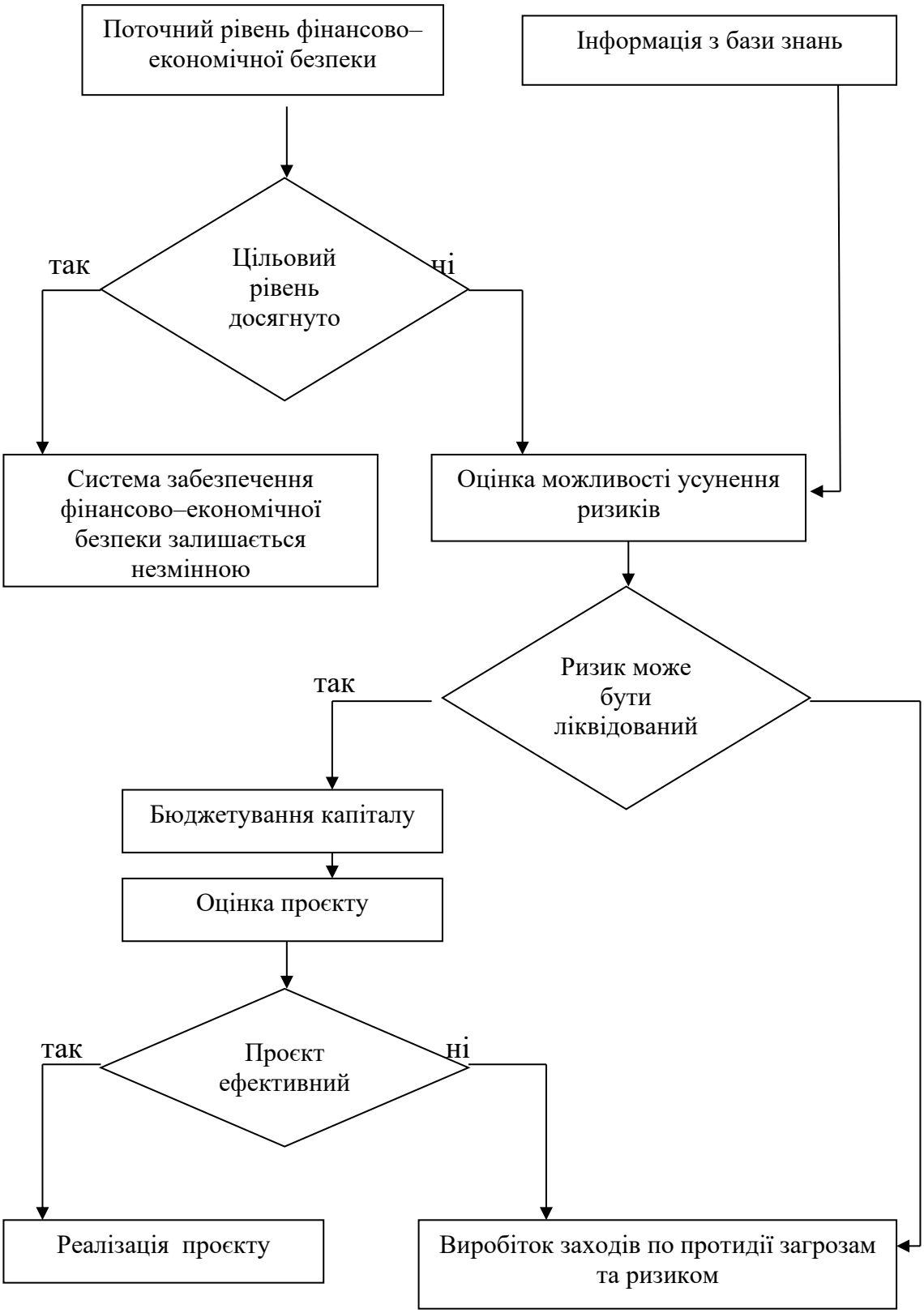

Рисунок 3.4 – Схема процесу вироблення управлінські рішення в системі забезпечення фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»

Розроблено автором за [44; 51; 57]

У процесі протидії загрозам відбувається моніторинг загроз та ризиків, можливість реалізації яких неможливо повністю виключити доступним нам набором механізмів запобігання, тому проводяться суцільні або вибіркові перевірки. У разі виявлення порушення встановлюються відповідальні особи та організаційно–нормативні акти, в рамках яких здійснюється діяльність відповідальних осіб, потім відбувається оцінка величини виявленої шкоди та визначення міри впливу на відповідальну особу. На заключному етапі відбувається формування звіту про порушення, що передається для аналізу.

На (рис. 3.5) показано схему ліквідації ризиків на підприємстві ПАТ «Запоріжсталь» з метою забезпечення фінансово–економічної безпеки.

Рисунок 3.5 – Схема процесу ліквідації ризиків в системі забезпечення фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»

Розроблено автором за [26; 30; 39]

Процес ліквідації ризиків (рис. 3.5) передбачає виконання наступних завдань:

– формулювання проблеми та постановка задачі;

– визначення типу заходу: організаційне або технічне;

– реалізація заходу щодо ліквідації ризиків та аналіз результатів його впровадження.

Якщо захід організаційний, проводиться аналіз існуючих технологічних та бізнес–процесів, нормативних документів, після внесення змін до регламентуючих документів відбувається перевірка результату, що передається для аналізу. Якщо захід технічний, розробляються технічне завдання та технічні умови, а після впровадження проєкту відбувається перевірка результату, що передається для аналізу.

У процесі контролю здійснюється оцінка ефективності реалізованих заходів щодо протидії загрозам та ліквідації ризиків, моніторинг загального стану фінансово–економічної безпеки та за функціональними напрямками. Результати контролю застосовують у процесі вироблення управлінських впливів.

Виділення процесу вироблення стратегії необхідне для забезпечення можливості узгодження стратегічних цілей підприємства та вимог щодо забезпечення фінансово–економічної безпеки. В результаті визначаються можливі стратегічні альтернативи розвитку підприємства з урахуванням вимог фінансово–економічної безпеки та встановлюється цільовий рівень фінансово–економічної безпеки, що є вхідними даними для процесу вироблення управлінських впливів у системі забезпечення фінансово–економічної безпеки.

Інструменти моделювання процесів забезпечення фінансово–економічної безпеки в умовах дії факторів, що дестабілізують, та загроз фінансово–економічної безпеки повинні забезпечувати можливості подання, обробки та інтерпретації різних видів невизначеностей.

Оскільки підготовка ефективного рішення визначається адекватністю опису досліджуваного економічного явища чи процесу, а практично кожен із них

характеризується невизначеністю, необхідно застосовувати інструменти моделювання, які дозволять:

– ідентифікувати невизначеність;

– виявляти природу невизначеності з метою її зменшення;

– враховувати невизначеність під час моделювання;

– оперувати невизначеністю.

Як інструмент представлення, обробки та інтерпретації невизначеностей у моделях забезпечення фінансово–економічної безпеки пропонується використовувати теорію нечітких множин, як ефективний підхід до моделювання невизначеностей, пов’язаних із суб’єктивністю вихідної інформації, лінгвістичними оцінками, складністю інформації, конфліктуючими твердженнями тощо. Таким чином, описані основні процеси системи забезпечення фінансово–економічної безпеки. Проте зазначимо, що ефективне управління великим промисловим підприємством передбачає виділення рівнів управління. З точки зору розподілу управлінських завдань та функцій, пов’язаних з реалізацією виділених процесів, а також ідентифікації задач та інструментів моделювання, на концептуальному рівні передбачається розрізняти такі рівні управління фінансово–економічною безпекою (рис. 3.6).

Рисунок 3.6 – Рівні управління фінансово–економічної безпекою

Розробка автора

Основними результатами процесів забезпечення фінансово–економічної безпеки на стратегічному рівні є визначення цільового рівня фінансово–економічної безпеки та формування стратегічних альтернатив, що дозволяють досягти максимальної ефективності виробництва за заданого рівня фінансово–економічної безпеки [76]. Ця інформація, як мета передається на тактичний рівень забезпечення фінансово–економічної безпеки. Інструментально реалізація процесів, що відбуваються на даному рівні, забезпечується за рахунок моделей оптимальної протидії загрозам та оцінки поточного рівня фінансово–економічної безпеки [77].

Вибрані моделі реалізуються на оперативному рівні. Розроблена концепція передбачає, що забезпечення фінансово–економічної безпеки розглядається як процес захисту від загроз, а й як процес надання підприємству таких якостей, включаючи внутрішню структуру і порядок функціонування, у яких досягаються поставлені мети. Для цього на концептуальному рівні передбачено виділення процесів стратегічного, тактичного та оперативного управління, які вирішують питання встановлення цільового рівня фінансово–економічної безпеки, вибору механізмів протидії загрозам, безпосереднього захисту від загроз.

Сформовано подання процесів системи забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства, що дозволяє підвищити ефективність процесів забезпечення фінансово–економічної безпеки за рахунок урахування невизначеності на етапах ідентифікації та аналізу загроз, вироблення запобіжних впливів щодо їх локалізації, розробки, впровадження та супроводу проектів із забезпечення економічної безпеки.

Розроблено концепцію моделювання, що дозволяє за рахунок використання комплексу моделей для різних рівнів управління фінансово–економічною безпекою підвищити своєчасність та обґрунтованість управлінських рішень.

3.2 Удосконалення підходу до оцінки фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»

В магістерській роботі поставлено завдання удосконалити науково–методичний підхід до оцінки фінансово–економічної безпеки підприємства в системі забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства та з метою визначення подальших заходів із забезпечення фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь».

Оцінка фінансово–економічної безпеки є складовою її управління.

Управління стійкістю розвитку первинної ланки економіки – підприємства – є основою стратегії сталого розвитку економіки. Саме підприємства мають першочерговий вплив на всі елементи сталого розвитку країни і заслуговують на найбільшу увагу при вивченні цієї проблеми. У зв’язку з цим удосконалення теорії та практики управління стійкістю фінансово–економічної безпеки промислових підприємств має у цей час як теоретичне, так і найважливіше практичне значення.

Закономірністю нашого часу стало наростання темпів змін в економіці, що призводить до виникнення величезної кількості складних ризиків, які істотно впливають на стійкість розвитку підприємства. Під натиском ризикових чинників виробничі одиниці приречені на пошуки методів і засобів підвищення ефективності управління стійкістю та забезпечення фінансово–економічної безпеки. У зв’язку з цим дуже актуальним є удосконалення підходу до оцінки фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь».

Глибокі та широкомасштабні зміни в промисловості, викликані як науково–технічним прогресом, так і системними перетвореннями, що здійснюються в процесі виходу з фінансової кризи та економічної нестабільності, ставлять перед підприємством безліч завдань, найважливішою є перебудова системи управління. У цьому сенсі виникає необхідність аналізу та оцінки фінансово–економічної безпеки промислового підприємства, що

дозволить визначити вплив внутрішніх факторів розвитку організації на її становище у зовнішньому середовищі (конкурентоспроможність), а також ухвалити рішення щодо своєчасної переорієнтації механізму управління підприємством. Під стійкістю розвитку промислового підприємства пропонуємо розуміти такий спосіб його функціонування, який забезпечується перетвореннями внутрішнього середовища підприємства з метою самозбереження та відтворення соціально–економічних процесів шляхом гармонізації взаємин із зовнішнім середовищем.

У процесі дослідження, використовуючи як фундамент концепцію сталого розвитку, встановлені 3 важливих принципи побудови механізму оцінки фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»:

1. Принцип обліку взаємообумовленості розвитку підсистем підприємства (фінансової, ринкової, організаційної, виробничої, техніко–технологічної, інвестиційної, соціальної, екологічної). Цей принцип спирається на важливість дотримання балансу розвитку по всіх підсистем підприємства і означає, що інтегральна оцінка фінансово–економічної безпеки має охоплювати всі сфери діяльності промислового підприємства.

2. Принцип досягнення стійкості динаміки розвитку промислового підприємства з урахуванням економічної ефективності, соціальної стабільності, ризик захищеності та екологічної безпеки. Принцип полягає у визначенні рівня стійкості розвитку промислового підприємства з урахуванням значень інтегрованих показників стійкості розвитку його підсистем.

3. Принцип пріоритетності кінцевої мети, що полягає у виявленні ресурсів сталості розвитку підприємства. Відповідно до цього принципу інтегральна оцінка стійкості розвитку промислового підприємства має дати достовірну інформацію про значення економічних, соціальних, ризикових та екологічних показників, а на їх основі – про вплив управління на рівень стійкості розвитку підприємства. В результаті виявляється необхідність розробки управлінських рекомендацій, вкладених у підвищення стійкості промислового розвитку.

В описах стійкості розвитку промислового підприємства доцільно використовувати категорію стійкості розвитку щодо поставлених цілей.

Стійкість поставленої мети може бути кількісно інтерпретована, ніж стійкість у класичному значенні (рис. 3.7).

Рисунок 3.7 – Дерево цілей фінансово–економічної безпеки підприємства

Розробка автора

Дерево цілей надає шляхи досягнення поставленої генеральної мети «Забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства» через підцілі.

Вочевидь, що безпека підприємства не може бути досягнутою, якщо не досягнуто хоча б одну підціль. При цьому слід встановити критерії та індикатори фінансово–економічної безпеки промислового підприємства:

– удосконалення у межах існуючого рівня;

– відмова від надлишкових елементів чи систем;

– підйом на якісно вищий рівень (перетворення у структурі та функціях).

Фінансова безпека досягається за рахунок підвищення ефективності управління структурою капіталу, прибутковістю, розподілу прибутку, платоспроможністю та складом активів.

Економічна безпека досягається за рахунок підвищення рентабельності фінансово–господарської діяльності підприємства, зростання ділової активності, збереження платоспроможності та кредитоспроможності, зростання інвестиційної активності. У межах економічної безпеки домінантними чинниками є: фінансова, виробнича, ринкова, організаційно–управлінська, інвестиційна, кадрово–соціальна, техніко–технологічна безпека. Екологічна безпека проявляється у взаємозв'язку економіки підприємства з її екологічною безпекою, мінімізація шкідливого впливу виробничо–господарської діяльності підприємства на довкілля.

Оскільки досягнення генеральної цілі передбачає досягнення багатьох цілей другого та третього порядку, в рамках оцінки фінансово–економічної безпеки підприємства визначено наступні індикатори (табл. 3.1).

Індикатори фінансово–економічної безпеки підприємства є статистичними показники розвитку підприємства за певний проміжок часу, які найбільш повно характеризують явища і тенденції , та розраховані на підставі річної звітності підприємства. Індикатори виконують важливу інформаційну функцію, розкриваючи рівень фінансово–економічної безпеки промислового підприємства за певний період.

Таблиця 3.1 – Індикатори оцінки фінансово–економічної безпеки підприємства

Елемент безпеки	Індикатор
1. Ринкова безпека ($Б_Р$)	Зміна обсягу продаж. Частка ринку. Маркетингові витрати. Оборотність товарних запасів.
2. Виробнича безпека ($Б_В$)	Виробничий потенціал. Фондовіддача. Рентабельність виробництва.
3. Фінансова безпека ($Б_Ф$)	Поточна ліквідність. Фінансова залежність. Фінансова автономія. Фінансовий важіль. Маневреність власного капіталу. Постійність активів. Мультиплікатор власного капіталу. Забезпеченість власними оборотними засобами.
4. Організаційно–управлінська безпека ($Б_{ОУ}$)	Ефективність управління. Економічність організаційної структури підприємства. Чистий прибуток на 1 працівника.
5. Техніко–технологічна безпека ($Б_{ТТ}$)	Придатність основних засобів. Оновлення основних засобів. Приріст основних засобів.
6. Інвестиційна безпека ($Б_I$)	Інвестиційна активність. Інвестиції в основний капітал. Інвестиції в НДДКР. Фінансові інвестиції.
7. Кадрово–соціальна безпека ($Б_{КС}$)	Стабільність персоналу. Відношення середньої заробітної плати підприємства до середньої заробітної плати по галузі. Забезпечення нормальних умов праці.
8. Екологічна безпека ($Б_Е$)	Ресурсозберігаючі технології. Природоохоронні заходи. Природоємність.

Розробка автора за даними [56; 59; 68; 74]

В процесі дослідження було розроблено методику оцінки стійкості розвитку промислового підприємства за узагальненим показником ($Y_{ФЕБ}$) з урахуванням інтегральних показників ($Б_Р$, $Б_В$, $Б_Ф$, $Б_{ОУ}$, $Б_{ТТ}$, $Б_I$, $Б_{КС}$, $Б_Е$), яка дає можливість використання як кількісних, так і якісних показників.

В основі методики лежить система показників, заснована на ув'язуванні чотирьох компонентів:

– акціонери (власники);

– споживачі (клієнти);

– бізнес–процеси;

– працівники.

Кожна компонента включає показники, що відображають значущі аспекти стійкості розвитку: економічні, фінансові, організаційні, кадрові, соціальні, екологічні.

Інтегральний показник фінансово–економічної безпеки пропонується розраховувати за наступною формулою:

$$Y_{ФЕБ} = \sum_{i=1}^{8} a_n \cdot Y_n , \quad (3.1)$$

де $Y_{ФЕБ}$ – інтегральний показник фінансово–економічної безпеки підприємства;

a_n – вага n–го узагальнюючого показника безпеки, визначена методом експертних оцінок;

Y_n – n–й узагальнюючий показник фінансової, виробничої, ринкової, організаційно–управлінської, інвестиційної, кадрово–соціальної, техніко–технологічної та екологічної безпеки;

n – кількість узагальнюючих показників.

Інтегральний показник розраховується як сума зважених узагальнюючих показників складових фінансово–економічної безпеки підприємства [57]:

$$Y_{ФЕБ} = 0{,}1 \cdot Б_р + 0{,}1 \cdot Б_в + 0{,}19 \cdot Б_ф + 0{,}04 \cdot Б_{ОУ} + \\ +0{,}18 \cdot Б_{ТТ} + 0{,}14 \cdot Б_I + 0{,}15 \cdot Б_{КС} + 0{,}1 \cdot Б_E, \quad (3.2)$$

де $Б_Р$ – інтегральний показник ринкової безпеки;

$Б_В$ – інтегральний показник виробничої безпеки;

$Б_Ф$ – інтегральний показник фінансової безпеки;

$Б_{ОУ}$ – інтегральний показник організаційно–управлінської безпеки;

$Б_{ТТ}$ – інтегральний показник техніко–технологічної безпеки;

$Б_{І}$ – інтегральний показник інвестиційної безпеки;

$Б_{КС}$ – інтегральний показник кадрово–соціальної безпеки;

$Б_{Е}$ – інтегральний показник екологічної безпеки.

Узагальнюючий показник ринкової безпеки розраховується за формулою [57]:

$$Б_{Р} = \sqrt[4]{К_{о.п.} \cdot Ч_{р} \cdot К_{м.в.} \cdot К_{о.з.}}, \quad (3.3)$$

де $Б_{Р}$ – інтегральний показник ринкової безпеки;

Ко.п. – коефіцієнт зміни обсягу продажу;

Чр – коефіцієнт частки ринку;

Км.в. – коефіцієнт рекламних витрат;

Ко.з. – коефіцієнт кількості оборотів товарних запасів.

Узагальнюючий показник виробничої безпеки розраховується за формулою [57]:

$$Б_{В} = \sqrt[3]{К_{в.п.} \cdot Ф_{в} \cdot К_{м.в.}}, \quad (3.4)$$

де $Б_{В}$ – інтегральний показник виробничої безпеки;

Кв.п. – коефіцієнт виробничого потенціалу;

Фв – коефіцієнт фондовіддачі;

Кр.в. – коефіцієнт рентабельності виробництва.

Узагальнюючий показник фінансової безпеки розраховується за формулою [57]:

$$Б_{Ф} = \sqrt[8]{К_{п.л.} \cdot К_{ф.з.} \cdot К_{ф.а.} \cdot К_{ф.в.} \cdot К_{м.в.к.} \cdot К_{п.а.} \cdot М_{с.к.} \cdot К_{воз.}}, \quad (3.5)$$

де $Б_Р$ – інтегральний показник ринкової безпеки;

Кп.л. – коефіцієнт поточної ліквідності;

Кф.з. – коефіцієнт фінансової залежності;

Кф.а. – коефіцієнт фінансової автономії;

Кф.в. – коефіцієнт фінансового важеля;

Км.в.к. – коефіцієнт маневреності власного капіталу;

Кп.а. – коефіцієнт постійності активів;

Мс.к. – мультиплікатор власного капіталу;

Квоз. – коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами.

Узагальнюючий показник організаційно–управлінської безпеки розраховується за формулою [57]:

$$Б_{ОУ} = \sqrt[3]{К_{е.у.} \cdot К_{е.о.} \cdot К_{ч.п.}}, \quad (3.6)$$

де $Б_{ОУ}$ – інтегральний показник організаційно–управлінської безпеки;

Ке.у. – коефіцієнт ефективності управління;

Ке.о. – коефіцієнт організаційної структури підприємства;

Кч.п. – коефіцієнт чистого прибутку на 1 працівника.

Узагальнюючий показник техніко–технологічної безпеки розраховується за формулою [57]:

$$Б_{ТТ} = \sqrt[3]{К_{п.оз.} \cdot К_{о.оз} \cdot К_{пр.оз.}}, \quad (3.7)$$

де $Б_{ТТ}$ – інтегральний показник техніко–технологічної безпеки;

Кп.оз. – коефіцієнт придатності основних засобів;

Ко.оз. – коефіцієнт оновлення основних засобів;

Кпр.оз. – коефіцієнт приросту основних засобів;

Узагальнюючий показник інвестиційної безпеки розраховується за формулою [57]:

$$Б_I = \sqrt[4]{К_{і.а.} \cdot К_{і.ок} \cdot К_{і.нддкр.} \cdot К_{ф.і}}, \quad (3.8)$$

де $Б_I$ – інтегральний показник інвестиційної безпеки;

Кі.а. – коефіцієнт інвестиційної активності;

Кі.ок. – коефіцієнт інвестицій в основних капітал;

Кф.нддкр. – коефіцієнт інвестицій в НДДКР;

Кф.і. – коефіцієнт фінансових інвестицій.

Узагальнюючий показник кадрово–соціальної безпеки розраховується за формулою [57]:

$$Б_{КС} = \sqrt[3]{К_{с.к.} \cdot К_{с.зп} \cdot К_{з.ум.}}, \quad (3.9)$$

де $Б_{КС}$ – інтегральний показник кадрово–соціальної безпеки;

Кс.к. – коефіцієнт стабільності кадрів;

Кс.зп – коефіцієнт відношення середньої заробітної плати підприємства до середньої заробітної плати по галузі;

Кз.ум. – коефіцієнт забезпечення нормальних умов праці.

Узагальнюючий показник екологічно безпеки розраховується за формулою [57]:

$$Б_E = \sqrt[3]{К_{р.т.} \cdot К_{п.з} \cdot К_{з.ум.}}, \quad (3.10)$$

де $Б_E$ – інтегральний показник екологічної безпеки;

Кр.т. – коефіцієнт ресурсозберігаючих технологій;

Кп.з – коефіцієнт природоохоронних заходів;

Кп.з – коефіцієнт природоємності.

Алгоритм розрахунку коефіцієнтів інтегральних показників фінансово–економічної безпеки підприємства, які наведено у формулах (3.3) – (3.10) представлено в Додатку В.

Інтерпретацію узагальненого інтегрального показника фінансово–економічної безпеки та характеристику його стану пропонується здійснювати з використанням в (табл. 3.2)

Таблиця 3.2 – Опис фінансово–економічної безпеки підприємства

Клас безпеки	Значення показника	Опис
Абсолютна безпека	$0,9 < Y_{ФЕБ} \leq 1$	Економічний стан високоефективний. Персонал забезпечений заробітною платою, створені оптимальні умови праці. підприємство технологічно та інвестиційно розвивається.
Висока безпека	$0,8 < Y_{ФЕБ} \leq 0,9$	Підприємство характеризується зростанням техніко–технологічних та економічних показників. Рівень соціальної безпеки підприємства високих з перспективою розвитку.
Нормальна безпека	$0,6 < Y_{ФЕБ} \leq 0,8$	Рівномірний позитивний тренд фінансово–економічних показників. Соціальна та матеріальна складова задовольняють персонал. Характеризується розміром оплат за забруднення середовища в межах встановлених лімітів.
Слабостійкий стан безпека	$0,4 < Y_{ФЕБ} \leq 0,6$	Фінансово–економічний стан описується суттєвими стрибками в характеризуючих його показниках. Рівень екологічний відходів великий, підприємство сплачує штрафи.
Критичний стан безпеки	$Y_{ФЕБ} \leq 0,4$	Характеризується збоями у виробничо–господарській діяльності, випуск продукції ведеться не регулярно, збут слабкий. Значне скорочення персоналу. Екологічна складова не забезпечується

Розробка автора за даними [56; 59; 68; 74]

Визначення узагальненого показника стійкості розвитку промислових підприємств дозволить провести коректну порівняльну характеристику підприємств у просторово–тимчасовому аспекті; визначити клас фінансово–економічної безпеки підприємства на рівні галузі, а також створити основу для надання потенційним інвесторам інформації про існуючій стан фінансово–економічної безпеки підприємства.

За наведеною методикою зроблено розрахунки інтегрального показника для підприємства ПАТ «Запоріжсталь», які представлено в (табл. 3.3)

Таблиця 3.3 – Розрахунок інтегрального показника підприємства ПАТ «Запоріжсталь» за 2021–2022 рр.

Елемент безпеки	Показники	на 31.12.2021	на 31.12.2022	Зміни
1	2	3	4	5
1) ринкової безпеки	Ко.п. – коефіцієнт зміни обсягу продажу	1,91	0,54	–1,37
	Чр – коефіцієнт частки ринку	0,8	0,80	0
	Км.в. – коефіцієнт рекламних витрат	0,05	0,05	0
	Ко.з. – коефіцієнт кількості оборотів товарних запасів	14,01	10,01	–4
Бр Інтегральний показник ринкової безпеки (формула (3.3)		0,99	0,67	–0,34
2) виробничої безпеки	Кв.п. – коефіцієнт виробничого потенціалу;	0,30	0,30	0
	Фв – коефіцієнт фондовіддачі;	3,84	2,23	–1,61
	Кр.в. – коефіцієнт рентабельності виробництва.	0,23	–0,08	–0,31
Бв Інтегральний показник виробничої безпеки (формула (3.4)		0,64	–0,38	–1,01
3) фінансової безпеки	Кп.л. – коефіцієнт поточної ліквідності;	1,44	1,69	0,25
	Кф.з. – коефіцієнт фінансової залежності;	0,53	0,43	–0,10
	Кф.а. – коефіцієнт фінансової автономії;	0,72	0,57	–0,15
	Кф.в. – коефіцієнт фінансового важеля;	0,73	0,74	0,01
	Км.в.к. – коефіцієнт маневреності власного капіталу;	0,54	0,43	–0,11
	Кп.а. – коефіцієнт постійності активів;	0,46	0,57	0,11
	Мс.к. – мультиплікатор власного капіталу;	0,66	1,00	0,34
	Квоз. – коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами.	0,58	0,37	–0,21
Бф Інтегральний показник фінансової безпеки (формула (3.5)		0,66	0,64	–0,02
4) організаційно–управлінської безпеки	Ке.у. – коефіцієнт ефективності управління;	0,01	0,01	0
	Ке.о. – коефіцієнт ефективності організаційної структури підприємства;	29,65	20,65	–9
	Кч.п. – коефіцієнт чистого прибутку на 1 працівника.	1535,5	–515,76	–2051,27
Боу Інтегральний показник організаційно–управлінської безпеки (формула (3.6)		7,8	–4,81	–12,61
5) техніко–технологічної безпеки	Кп.оз. – коефіцієнт придатності основних засобів	0,9	0,82	–0,08
	Ко.оз. – коефіцієнт оновлення основних засобів	0,07	0,02	–0,04
	Кпр.оз. – коефіцієнт приросту основних засобів	1,07	0,93	–0,14
Бтт Інтегральний показник техніко–технологічної безпеки (формула (3.7)		0,4	0,26	–0,14

Продовження таблиці 3.3

1	2	3	4	5
6) інвестиційної безпеки	Кі.а. – коефіцієнт інвестиційної активності;	0,01	0,02	0,01
	Кі.ок. – коефіцієнт інвестицій в основних капітал;	0,02	0,01	–0,01
	Кф.нддкр. – коефіцієнт інвестицій в НДДКР;	0,02	0,01	–0,01
	Кф.і. – коефіцієнт фінансових інвестицій.	0,04	0,01	–0,03
Бі Інтегральний показник інвестиційної безпеки (формула (3.8)		0,02	0,01	–0,01
7) кадрово–соціальної безпеки	Кс.к. – коефіцієнт стабільності кадрів;	0,9	0,9	0
	Кс.зп – коефіцієнт відношення середньої заробітної плати підприємства до середньої заробітної плати по галузі;	1,89	1,42	–0,47
	Кз.ум. – коефіцієнт забезпечення нормальних умов праці.	0,9	0,90	0
Бкс Інтегральний показник кадрово–соціальної безпеки (формула (3.9)		1,15	1,05	–0,1
8) екологічної безпеки	Кр.т. – коефіцієнт ресурсозберігаючих технологій;	0,5	0,5	0
	Кп.з – коефіцієнт природоохоронних заходів;	0,25	0,25	0
	Кп.з – коефіцієнт природоємності.	0,75	0,75	0
Бе Інтегральний показник екологічної безпеки (формула (3.10)		0,45	0,45	0
Үфеб Інтегральний показник фінансово–економічної безпеки (формула (3.2)		2,02	1,25	–0,78

Інтегральний показник фінансової безпеки у 2021 р. 2,02, а у 2022 р. –1,25. Зниження показника складає (–0,78).

Порівняно до 2021 р. у 2022 р. погіршились інтегральними показники за наступними елементами фінансово–економічної безпеки:

– інтегральний показник ринкової безпеки знизився на 0,34;

– інтегральний показник виробничої безпеки знизився на 1,01;

– інтегральний показник фінансової безпеки знизився на 0,02;

– інтегральний показник організаційно–управлінської безпеки знизився на 12,61;

– інтегральний показник техніко–технологічної безпеки знизився на 0,14;

– інтегральний показник інвестиційної безпеки знизився на 0,01;

– інтегральний показник кадрово–соціальної безпеки знизився на 0,1.

За даними (табл. 3.2) встановлено, що за розрахованими інтегральними показниками у 2021–2022 рр. підприємство ПАТ «Запоріжсталь» має абсолютну безпеку, яка обумовлена ринковою безпекою, фінансовою, техніко–технологічною, інвестиційною, кадрово–соціальною та екологічною безпекою.

Незадовільним є величина інтегрального показника виробничої безпеки та організаційно–управлінської безпеки.

Механізм інтегральної оцінки фінансово–економічної безпеки є цілеспрямованим процесом оптимального вибору методів безперервного контролю, що дозволяють промисловому підприємству ефективно функціонувати та стійко розвиватися протягом тривалого періоду часу. Цей процес включає збирання даних, що відстежують динаміку зміни стану підприємства та виявлення тенденцій його розвитку.

Механізм інтегральної оцінки фінансово–економічної безпеки призначений до виконання аналітичної функції. У ньому аналізується і систематизується надходить інформація про зовнішнє і внутрішнє середовище підприємства міста і на цій основі дається комплексна оцінка потенційної можливості компанії реалізації програми розвитку, зокрема перехід на більш високий клас стійкості розвитку.

За результатами аналізу та оцінки фінансово–економічної безпеки виявляється необхідність та проводиться розробка основ для управлінських рішень, коригування цілей, функцій, принципів та методів управління фінансово–економічної безпекою, на підставі чого вище керівництво формулює мету розвитку та завдання, спрямовані на підвищення безпеки промислового підприємства.

Таким чином, для оцінки фінансово–економічної безпеки промислового підприємства автором розроблено механізм інтегральної оцінки (цілеспрямований процес оптимального вибору методів безперервного контролю), що дозволяє підприємству ефективно функціонувати та стійко розвиватися протягом тривалого періоду.

Фінансово–економічна безпека ПАТ «Запоріжсталь» відповідає високому рівню, проте характеризує необхідність впровадження розробки напрямів підвищення рівня виробничої та організаційно–управлінської безпеки підприємства.

3.3 Напрямки забезпечення фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»

Визначення напрямів забезпечення фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь» передбачає формування заходів із забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства на перспективу та потребує встановлення проблемних питань, що погрожують безпеці підприємству у короткостроковому та середньостроковому періоді.

У сучасних умовах нестабільності світової економіки суб’єкти господарювання змушені адаптуватися до умов політичної та соціально–економічної нестабільності та вести пошук адекватних рішень найскладніших проблем та шляхів зниження загроз своєму функціонуванню. Високе моральне і фізичне зношування основних виробничих фондів, брак фінансових ресурсів, розрив коопераційних зв’язків унаслідок воєнного стану ставлять у складне фінансове становище більшість підприємств реального сектора економіки. В результаті виникає проблема створення та реалізації певних заходів щодо забезпечення фінансового–економічної безпеки, здатних створити умови для зниження рівня загроз діяльності підприємств, що стає одним з найважливіших завдань науки і практики.

Стан захищеності підприємства ПАТ «Запоріжсталь» має динамічний характер; внутрішні загрози безпеці підприємства не менш небезпечні, ніж зовнішні, а система економічної безпеки підприємства тісно пов’язана із системою забезпечення економічної безпеки держави [1].

Виділено проблеми, які загрожують фінансово–економічній безпеці підприємства ПАТ «Запоріжсталь» (рис. 3.8)

Слід відзначити, що внутрішні проблеми та чинники можуть як посилювати, і послаблювати дію зовнішніх загроз, і навпаки.

Рисунок 3.8 – Загрози фінансово–економічній безпеці ПАТ «Запоріжсталь»

Розробка автора

Загрози можуть мати опосередкований характер, діяти за певних додаткових умов і виявлятися безпосередньо, прямо викликаючи негативні

зміни. Загрози фінансово–економічної безпеки підприємства залежно від джерела виникнення ділять на об'єктивні та суб'єктивні.

Об'єктивні виникають без участі та без волі підприємства або його співробітників і не залежать від прийнятих управлінських рішень. До об'єктивних загроз відносять стан фінансової кон'юнктури, наукові відкриття, форс–мажорні обставини тощо. Суб'єктивні загрози породжені навмисними чи ненавмисними діями людей, різних органів прокуратури та організацій, зокрема державних та міжнародних підприємств конкурентів. Саме тому їхнє запобігання багато в чому пов'язане з впливом на суб’єкти економічних відносин.

Рівень фінансово–економічної безпеки підприємства залежить від того, наскільки ефективно його керівництво здатне запобігти появі внутрішніх та зовнішніх загроз та ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього та внутрішнього середовища.

Основна мета управління фінансово–економічною безпекою підприємства ПАТ «Запоріжсталь» – забезпечення його сталого та ефективного функціонування в поточних умовах, створення потенціалу розвитку та зростання у майбутньому.

До основних функціональних цілей управління фінансово–економічною безпекою підприємства віднесено:

− формування необхідних корпоративних ресурсів (капітал, персонал, права, інформація, технології);

− стратегічне та тактичне планування фінансово–господарської діяльності підприємства;

− тактичне планування економічної безпеки щодо її функціональних складових;

− здійснення функціонального аналізу рівня фінансово–економічної безпеки.

Виконання кожної з перерахованих вище цілей фінансово–економічної безпеки підприємства істотно для досягнення її головної мети. Крім того, кожна

з функціональних цілей фінансово–економічної безпеки має власну структуру підцілей, що обумовлюється функціональною доцільністю та характером роботи підприємства.

Основні заходи забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства представлено на (рис. 3.9).

Рисунок 3.9 – Заходи забезпечення фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»

Розробка автора

З урахуванням перелічених завдань, умов конкурентної боротьби, специфіки діяльності підприємства будується його система фінансово–економічної безпеки. Слід зазначити, що, попри загальні риси, система фінансово–економічної безпеки кожного підприємства індивідуальна. Її повнота і ефективність багато в чому залежать від законодавчої бази, що є в державі, матеріально–технічних і фінансових ресурсів, що виділяються керівником підприємства, розуміння кожним із співробітників підприємства важливості забезпечення його економічної безпеки, а також від рішень, що приймаються керівництвом при побудові системи фінансово–економічної безпеки.

Відповідно до сформульованих функціональних цілей та завдань фінансово–економічної безпеки підприємства доцільно виділити її функціональні складові. Функціональні складові фінансово–економічної безпеки підприємства – це сукупність основних її напрямів, які істотно відрізняються один від одного за своїм змістом. Виділяють такі функціональні складові економічної безпеки підприємства:

− фінансову (ефективне використання корпоративних ресурсів);

− інтелектуальну (збереження та розвиток інтелектуального потенціалу підприємства);

− кадрову (ефективне управління персоналом);

− техніко–технологічну (ступінь відповідності застосовуваних на підприємстві технологій сучасним світовим аналогам у розрізі оптимізації витрат ресурсів);

− нормативно–правову (правове забезпечення діяльності підприємства);

− екологічну (дотримання діючих екологічних норм, мінімізація втрат від забруднення довкілля);

− інформаційну (ефективне інформаційно–аналітичне забезпечення господарської діяльності підприємства);

− ринковий (ступінь відповідності внутрішніх можливостей розвитку підприємства зовнішнім можливостям, що складаються у ринковому середовищі);

− силову (забезпечення фізичної безпеки працівників підприємства та збереження його майна) [77].

Результати аналізу та оцінки функціональних складових економічної безпеки повинні бути покладені в основу розробки комплексу заходів, спрямованих на протидію загрозам та підвищення рівня економічної безпеки підприємства та, відповідно, розширення його адаптаційних можливостей до змін умов господарської діяльності, створення умов стабільного функціонування та розвитку.

Основні напрями створення фінансово–економічної безпеки підприємства показані на (рис. 3.10).

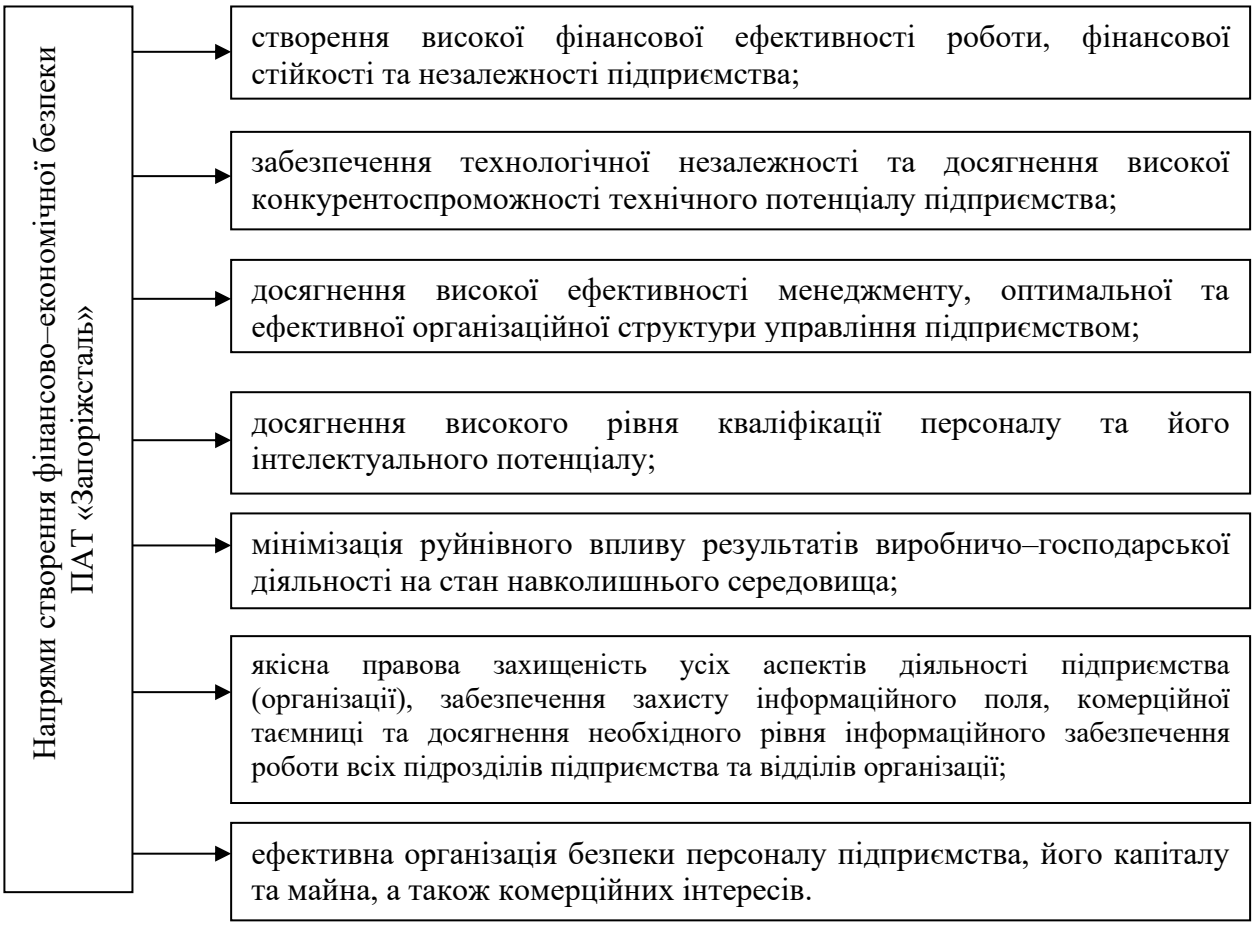

Рисунок 3.10 – Напрями створення фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»

Розробка автора

Реалізація зазначених заходів та напрямів створення фінансово–економічної безпеки підприємства створює умови як стабільності його функціонування, а й підвищення ефективності його фінансово–господарську діяльність, і навіть сприяє підвищенню економічного потенціалу галузей економіки та економіки країни загалом.

Висновки до розділу 3

У процесі дослідження та вивчення шляхів удосконалення формування системи забезпечення фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь» було встановлено 4 основних висновки:

1. Сформовано подання процесів системи забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства, що дозволяє підвищити ефективність процесів забезпечення фінансово–економічної безпеки за рахунок урахування невизначеності на етапах ідентифікації та аналізу загроз, вироблення запобіжних впливів щодо їх локалізації, розробки, впровадження та супроводу проектів із забезпечення економічної безпеки. Розроблено концепцію моделювання, що дозволяє за рахунок використання комплексу моделей для різних рівнів управління фінансово–економічною безпекою підвищити своєчасність та обґрунтованість управлінських рішень.

2. Для оцінки фінансово–економічної безпеки промислового підприємства ПАТ «Запоріжсталь» автором розроблено механізм інтегральної оцінки (цілеспрямований процес оптимального вибору методів безперервного контролю), що дозволяє підприємству ефективно функціонувати та стійко розвиватися протягом тривалого періоду. За розробленою методикою розраховано інтегральний показник та встановлено, що фінансово–економічна безпека ПАТ «Запоріжсталь» відповідає високому рівню та проте характеризує необхідність впровадження розробки напрямів підвищення рівня виробничої та організаційно–управлінської безпеки підприємства.

3. Визначено проблеми досягнення фінансово–економічної безпеки підприємства ПАТ «Запоріжсталь» та встановлено заходи та напрями щодо забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства на майбутнє.

4. Встановлено, що розробка та реалізація комплексної системи забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства ПАТ «Запоріжсталь», що дозволяє прогнозувати загрози фінансово–економічній безпеці та оперативно регулювати обсяги та структуру витрат на забезпечення фінансово–економічної безпеки, дозволить якісно впливати на загальний фінансовий стан конкретного підприємства, що, зрештою, позитивно позначиться не тільки на діяльності самого підприємства, а й вплине на оздоровлення економіки країни в цілому, адже металургійне виробництво є однією з найперспективніших галузей української економіки.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження у магістерській кваліфікаційній роботі зроблено наступні 10 основних висновків теоретичного та прикладного характеру:

1. Встановлено економічну сутність фінансово–економічної безпеки підприємства, яка полягає у такому стані суб'єкта господарювання, що характеризується його можливістю протистояти існуючим та таким, що з'являються, загрозам, який підтримується безперервним моніторингом та діагностикою небезпек, а також формуванням комплексу превентивних та контрольних заходів. Рівень фінансово–економічної безпеки підприємства залежить від здатності керівництва запобігти можливим загрозам та ліквідувати негативні наслідки окремих складових зовнішнього та внутрішнього середовища.

Завдання та функції фінансово–економічної безпеки підприємства полягають у діагностиці зовнішніх та внутрішніх загроз та нейтралізація цих загроз, захисті підприємства в умовах кризи, захисті інформації та збереження комерційної таємниці, пошуку ефективних методів найму, контролю діяльності та звільнення персоналу, створенні системи управління та мінімізації фінансово–економічних ризиків, перевірці благонадійності компанії–контрагента тощо.

2. Визначено, що складовими елементами системи забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства є інформаційна система, система контрольованих параметрів діяльності підприємства, кадри, нормативно–правове забезпечення, аналітична складова, планування, контроль, організаційно–методичне забезпечення, технічне забезпечення. Механізм забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства сукупністю методів, принципів, форм, способів, важелів, заходів, пов'язаних з процесом їх взаємодії, які мають реалізовуватись через певні управлінські функції.

Принципами фінансово–економічної безпеки підприємства є цілепокладання, об'єктивність, економія ентропії, найменшої дії, раціональне використання часу та ситуаційний підхід, принцип обмеженої раціональності та зворотний зв'язок.

3. Запропоновано та досліджено різні методичні підходи до оцінки фінансово–економічної безпеки підприємства. Оцінку рівня фінансово–економічної безпеки доцільно провести за індикаторним підходом, який полягає у порівнянні фактичних значень показників фінансової безпеки з граничними значеннями індикаторів її рівня. Визначення рівня фінансово–економічної безпеки доцільно здійснити через розрахунок сукупного інтегрального показника, до складу якого входить певна група показників, за даними яких визначається інтегральний показник конкретної групи, зокрема інтегральний показник майнового стану, інтегральний показник ліквідності, інтегральний показник фінансової незалежності, інтегральний показник ділової активності, інтегральний показник ефективності діяльності.

4. Досліджено основні показники підприємства та встановлено погіршення показників у 2020 р. та 2022 р. В ці роки підприємство отримало збиток, причиною якого стали збитковість гірничо–металургійної групи «Метінвест», до якої належить досліджуване підприємство, внаслідок повномасштабного вторгнення в Україну; висока собівартість виробництва реалізованої продукції; збиткові операційної діяльності через високі адміністративні витрати та витрати на збут; збитковість іншої діяльності підприємства.

У зв’язку із скорочення виробництва та реалізації скоротилась продувність праці на 1 працівника. Річний фонд оплати праці зменшується у 2022 році на 22,18%. Підприємство під час війни виконувало всі зобов’язання перед найманими персоналом та учасниками підприємства. За оцінкою основних показників ПАТ «Запоріжсталь» встановлено, що через військову агресію та повномасштабне вторгнення у підприємства погіршилась фінансово–господарська діяльність.

5. Визначено, що протягом досліджуваного періоду підприємство ПАТ «Запоріжсталь» має стабільне фінансове положення, достатній обсяг власних оборотних засобів. Зростання власного оборотного капіталу підприємства сприймається як позитивне явище, що свідчить зростання її фінансової стійкості.

Аналіз фінансового стану ПАТ «Запоріжсталь» показав, що за 2022 р. підприємство порівняно до 2020 року покращило результати своєї діяльності: зросла сума грошових коштів, зросла сума власного капіталу. Проте підприємство має збитки, що в свою чергу вплинуло на зниження показників прибутковості, фінансової стійкості та ліквідності підприємства. Показники ймовірності банкрутства вказують на його не високу можливість. Діагностика ймовірності банкрутства та фінансово–економічного стану досліджуваного підприємства має суперечливі узагальнені результати. Загалом розрахунки засвідчили, що загроза фінансової кризи для підприємства існує за підсумками 2022 року.

6. Доведено, що для оцінки рівня фінансово–економічної безпеки прийнятним є індикаторний підхід, який полягає у порівнянні фактичних значень показників фінансової безпеки з граничними значеннями індикаторів її рівня.

Визначення рівня фінансової безпеки здійснювалося через розрахунок сукупного інтегрального показника, до складу якого входить 6 груп показників. За даними груп було визначено інтегральний показник конкретної групи (інтегральний показник майнового стану, інтегральний показник ліквідності, інтегральний показник фінансової незалежності, інтегральний показник ділової активності, інтегральний показник ефективності діяльності). Для аналізу було обрано 21 показник, відповідно граничне значення рівня фінансової безпеки дорівнює 21.

Аналіз фінансово–економічної безпеки підприємства показав, що у 2020 році інтегральний показник підприємства був на достатньому рівні. Внаслідок фінансової кризи інтегральний показник фінансово–економічної безпеки у 2021–2022 роках зменшився.

Коливання інтегрального показника свідчить про недостатній рівень фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь», що вимагає ухвалення відповідних управлінських рішень.

В магістерській роботі було запропоновано автором складові системи забезпечення, етапи та схеми, а саме:

– елементи системи забезпечення фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»

– етапи формування системи забезпечення фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»

– схема процесу аналізу загроз та ризиків в системі забезпечення фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»

– схема процесу вироблення управлінські рішення в системі забезпечення фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»

– схема процесу ліквідації ризиків в системі забезпечення фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»

7. Сформовано шляхи покращення стану економічної безпеки підприємства, що дозволяє підвищити ефективність процесів забезпечення фінансово–економічної безпеки за рахунок урахування невизначеності на етапах ідентифікації та аналізу загроз, вироблення запобіжних впливів щодо їх локалізації, розробки, впровадження та супроводу проектів із забезпечення економічної безпеки. Розроблено концепцію моделювання, що дозволяє за рахунок використання комплексу моделей для різних рівнів управління фінансово–економічною безпекою підвищити своєчасність та обґрунтованість управлінських рішень.

8. Удосконалено науково–методичний підхід до оцінки фінансово–економічної безпеки підприємства шляхом розробки механізму інтегральної оцінки промислового підприємства ПАТ «Запоріжсталь», що дозволяє підприємству ефективно функціонувати та стійко розвиватися протягом тривалого періоду. За розробленою методикою розраховано інтегральний показник та встановлено, що фінансово–економічна безпека ПАТ

«Запоріжсталь» відповідає високому рівню та характеризує необхідність впровадження розробки напрямів підвищення рівня виробничої та організаційно–управлінської безпеки підприємства.

9. Визначено проблеми досягнення фінансово–економічної безпеки підприємства ПАТ «Запоріжсталь» та встановлено заходи та напрями щодо забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства на майбутнє.

10. Встановлено, що розробка та реалізація системи забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємства ПАТ «Запоріжсталь» дозволяє прогнозувати загрози фінансово–економічній безпеці та оперативно регулювати обсяги та структуру витрат на забезпечення фінансово–економічної безпеки, дозволить якісно впливати на загальний фінансовий стан конкретного підприємства, що позитивно позначиться не тільки на діяльності самого підприємства, а й вплине на оздоровлення економіки країни в цілому, адже металургійне виробництво є однією з найперспективніших галузей української економіки.

Зробивши такі висновки з формування системи забезпечення фінансово-економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь, можна вважати, що підприємство працює у звичайному режимі та має стабільне фінансове положення. Я вважаю, що за рахування цих заходів це допоможе підприємству визначити найефективніші інструменти для забезпечення економічної безпеки та удосконалення законодавчої бази, розробка постійних заходів щодо запобігання загрозам, реалізація ефективної кадрової політики та використання технологічних інновацій у всіх сферах господарської діяльності компанії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корецька О. В. Моделювання рівнів фінансово–економічної безпеки підприємств портової діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2019. Вип. 23. Ч. 1. С. 140−143.

2. Боровік Л.В. Методологічні аспекти побудови системи економічної безпеки формування інвестиційного потенціалу аграрного підприємства. *Фінансовий простір*, 2020. № 3 (39), с. 94–100.

3. Ширяєва Л.В., Чиж Л.П., Хотєєва Н.В. Фінансові аспекти діагностики економічної безпеки підприємств портової сфери : монографія / за ред. Л.В. Ширяєвої. Одеса : ІНТЕРПРІНТ, 2015. 174 с.

4. Білоусов Є.М. Сутнісні характеристики та співвідношення понять «економічна безпека держави», «економічна безпека регіону», «економічна безпека підприємства». URL: https://ndipzir.org.ua/wp–content/uploads/2014/07/Bilousov.pdf (дата звернення 15.07.2023)

5. Сорокіна В. Теоретико–правові засади економічної безпеки. *Державне будівництво та місцеве самоврядування.* 2016. Вип. 31. С. 205–217.

6. Дячков Д.В., Потапюк І.П., Капран І.В. Економічна безпека в системі стратегічного управління підприємством. *Економіка та суспільство.* 2021. № 24. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal /article/view/173. (дата звернення 12.07.2023)

7. Солодовнік О. О. Основні підходи до оцінювання економічної та фінансової безпеки: сутність і напрями вдосконалення. *Бізнес Інформ.* 2021. № 2. С. 6–12.

8. Song M., Zhang H., Heng J. Creating sustainable innovativeness through big data and big data analytics capability: From the perspective of the information processing theory. Sustainability (Switzerland). 2020. Vol. 12 (5). Article 12051984.

9. Ковальчук А. М. Економічна діагностика інноваційного розвитку авіапідприємств. Адаптивне управління підприємствами в умовах

неотехнологічного відтворення: Монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2020. С. 68–76.

10. Штангрет І.А. Теоретичні засади формування системи економічної безпеки підприємства. ефективна економіка. 2022. № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2022/152.pdf (дата звернення 17.07.2023).

11. Сотник А.А. Діагностика бізнес–потенціалу підприємства. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. №4(102). С. 77–83.

12. Merton R.K. Social Theory and Social Structure.Enlarged edition. N. Y.: The FreePress; L. : Collier Macmillan Limited, 1968. 666 p.

13. Манцуров І. Г., Нусінова О. В. Побудова ієрархічної структури складових економічної безпеки підприємства. URL: http://economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=680 (дата звернення 12.07.2023).

14. Користін О.Є., Барановський О.І., Герасименко Л.В. Економічна безпека: навч. посіб. Київ: вид–во КНТ, 2009. 400 с.

15. Войнаренко М.П. Економічна безпека підприємства в конкурентному середовищі: монографія. Хмельницький : ХНУ, 2008. 382 с.

16. Іванова Н.С. Технологія прогнозування рівня регіональної економічної безпеки. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки.* 2017. № 36 (3). С.134–138.

17. Лук’яненко І., Віт Д., Прімєрова О., Семко Р та ін. Системний аналіз формування державної політики в умовах макроекономічної дестабілізації / за ред. д–ра екон. наук, проф. І. Г. Лук’яненко. Київ: НаУКМА, 2017. 464 с.

18. Дикань В.Л., Токмакова І.В., Овчиннікова В.О. Економічна діагностика : підручник. Харків : УкрДУЗТ, 2022. 285 с.

19. Гринюк Н., Докієнко Л. Фінансова безпека підприємств України. *Вісник Київського національного торговельно–економічного університету*. 2021. № 2. С. 79–93.

20. Ілляшенко О.В. Механізми системи економічної безпеки підприємства: монографія. Харків: Мачулін, 2016. 504 с.

21. Майстро Р., Назаренко Д. Управлінські інновації як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємств. *Вісник НТУ "ХПІ". Економічні науки.* 2020. № 1. С. 95–98.

22. Медведєва І.Б., Погосова М.Ю. Діагностування безпеки промислового підприємства у трирівневій системі фінансових відносин : монографія. Харків : ХНЕУ, 2011. 264 с.

23. Ткаченко А. М., Пожуєва Т. О. Діагностика як інструмент розробки стратегії розвитку бізнесу. *Економічний вісник ДВНЗ УДХТУ.* 2020. № 2(12). С. 95–103.

24. Головко О. Г., Губарев О. О., Кривонос А. А. Моделювання рівня фінансової безпеки підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 16. Ч. 4. С. 148−151.

25. Варналій З. С. Економічна та фінансова безпека України в умовах глобалізації: монографія; Київ. нац. ун–т ім. Тараса Шевченка. Київ : Знання України, 2020. 423 с.

26. Біляк Ю.В. Систематизація наукових поглядів на сутність фінансової безпеки. *Економіка та держава*. 2020. No 8. С. 78–82.

27. Заросило В.О. Загрози фінансовій безпеці та їх класифікація. *Наукові праці МАУП.* 2017. Вип. 52 (1). С. 17–22.

28. Шаркаді М.М. Маляр М.М., Мазютинець Г.В. Нечітке моделювання показників фінансової безпеки підприємства. *Науковий вісник Ужгородського університету : серія Математика і Інформатика* Ужгород: Говерла, 2020. Вип. 2 (37). С. 178–183.

29. Кривов'язюк І. Управлінські інновації в системі рішень сучасного бізнесу. Економічний форум. 2022. № 1(1). С. 127–134.

30. Лавров Ю.В. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства. Економічна безпека. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 29. С. 127–134.

31. Зєніна–Біліченко А. С. Методичні аспекти інноваційного та креативного проектування управлінської діяльності. *Вісник ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. Економічні науки.* 2019. № 1. С. 189–201.

32. Єпіфанова І., Джеджула В., Розводюк О., Шевчук Д. Теоретичні аспекти управління фінансовою безпекою вітчизняних підприємств. *Innovation and Sustainability*. 2023 № 1. С. 8–14.

33. Дідківський А.О. Обґрунтування необхідності діагностики потенціалу розвитку підприємства. *Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення* : Міжнародна наукова інтернет–конференція. Тернопіль, 2022. С. 71–72.

34. Скриньковський Р. М., Павловські Г., Костюк Н. Р., Коропецький О. О. Діагностика факторів інноваційного розвитку підприємства. *Проблеми економіки.* 2017. № 1. С. 250–257.

35. Карачарова К.А. Методи прогнозування фінансової неспроможності підприємства. *Економічний аналіз : збірник наукових праць*. 2015. Т. 21, № 1. С. 292–297.

36. Марусяк Н.Л., Бак Н.А. Фінансова безпека підприємства та загрози її втрати в сучасному економічному середовищі. Економіка і держава. Економіка та держава. 2022. № 2. С. 109–113.

37. Біленький О.Ю. Аналіз методів ідентифікації стратегічних факторів ділової репутації транснаціональних корпорацій. *Вісник соціально–економічних досліджень*. 2015. Вип. 3. С. 25–30.

38. Веретенникова Г.Б. Методи діагностики та прогнозування розвитку підприємства : навчальний посібник. Харків : ХНЕУ ім. С.Кузнеця, 2017. 190 с.

39. Мельник С. І. Адаптивне управління фінансовою безпекою підприємства. *Ефективна економіка*. 2022. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10271 (дата звернення: 24.07.2023).

40. Чеберяко О.В., Кривовяз М.А. Структурні елементи системи забезпечення фінансової безпеки підприємства. URL:

http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2015/17.pdf (дата звернення 10.07.2023).

41. Некрасенко Л.А., Рибалка Ю.М. Складові управління фінансовою безпекою підприємств. Наукові праці ПДАА, Вип. 3. Т2. Економічні науки. Полтава: ПДАА. 2011. С.162–167.

42. Тітенко З. Теоретичні основи фінансової безпеки підприємства. *Економіка та суспільство*. 2022. №44. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1848/1782 (дата звернення 20.07.2023).

43. Сіменко І.В., Косова Т.Д. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 384 с.

44. Галицький О. М. Теоретико–методичні аспекти адаптивних моделей управління. *Агросвіт.* 2017. № 1–2. С. 39–43.

45. Ковальчук Т.М., Вергун А.І. Принципи діалектичної логіки в методології аналітичного обґрунтування сучасних управлінських рішень. *Економічний аналіз : зб. наук. пр*. 2014. Т. 16, № 2. С. 82–89.

46. Барна М. Ю. Сучасні тенденції інноваційного розвитку підприємств торгівлі. *Регіональна економіка*. 2016. № 4. С. 170–171.

47. Витвицька У.Я., Шим Ю.В. Рейтингова оцінка фінансового потенціалу підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки*. 2018. Вип. 30 (4). – С. 70–74.

48. Свидрук І. І. Новітні управлінські підходи до креативної мотивації працівників. *Вісник ХДУ. Економічні науки*. 2020. № 38. С. 42–45.

49. Сусіденко О. В. Фінансова безпека підприємства: теорія, методи, практика: монографія. Київ: ЦУЛ, 2015. 128 с.

50. Цвайг Х.І., Галайко Н.В. Загрози фінансовій безпеці підприємства та шляхи їх усунення. *Причорноморські економічні студії.* 2016. Вип. 11. С. 181–185.

51. Лиса О.В. Фінансова безпека суб'єктів господарювання в сучасних умовах. *Економічний аналіз: збір. наук. праць.* Тернопіль: Видавничо–поліграфічний центр ТНЕУ Економічна думка, 2016. Т. 26. № 1. С. 58—64.

52. Краснокутська Н.С., Коптєва Г.М. Дефініція поняття «фінансова безпека підприємства»: основні підходи та особливості. *Бізнес Інформ.* 2019. №7. С. 14–19.

53. Котковський В.С., Дробчак А.Л., Лескова–Годлевська Ю.К. Оцінювання рівня фінансової безпеки України в умовах фінансової глобалізації. *Підприємництво та інновації*. 2020. Вип. 11–1. С. 94–101.

54. Кривов'язюк І. В. Економічна діагностика. 2–ге вид. текст: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 456 с.

55. Кучеренко О. О. Управління економічною безпекою підприємств залізничного транспортного машинобудування: автореф. дис. … канд. екон. наук: 08.00.04/Укр. держ. акад. залізн. трансп. Харків, 2010. 21 с.

56. Самков В. В. Математична модель оцінки фінансової безпеки підприємства : пояснювальна записка до атестаційної роботи здобувача вищої освіти на другому (магістерському) рівні, спеціальність 051 Економіка / В. В. Самков ; М–во освіти і науки України, Харків. нац. ун–т радіоелектроніки. – Харків, 2020. 77 с.

57. Савонік В. Моделювання оцінювання рівня фінансово–економічної безпеки підприємства. Матеріали наук. конфер. «Інноваційний розвиток та безпека підприємств в умовах неоіндустріального суспільства». 2020. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/19296/1/706–707.pdf (дата звернення 05.08.2023)

58. Потапюк І.П., Годловський А.Т. Теоретичні аспекти управління економічною безпекою підприємства. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва.* Харків : ХНАДУ, 2016. № 2 (13), т. 1. С. 25–30.

59. Сновидович І. Інноваційні рішення в системі управління персоналом у час війни. Збірник тез доповідей ІІ Міжнар. наук.–практ. конференції

«Розвиток соціально–економічних систем в геоекономічному просторі» (м. Тернопіль, 15–16 грудня 2022 р.). Тернопіль: ФОП Паляниця, 2022. С. 149–151.

60. Смоквіна Г.А., Лубеле Ш.М. Аналіз показників і методи оцінки економічної безпеки будівельного підприємства. *Матеріали V Міжнародної науково–практ. інтернет–конференція «Проблеми ринку та розвитку регіонів України в XXI столітті»,* м. Одеса, 10–12 грудня 2014 р. С. 96–100. URL: http://dspace.opu.ua/jspui/bitstream/123456789/4571/1/96.pdf (дата звернення 12.08.2023)

61. Сотник А.А. Організаційно–методичне забезпечення бізнес–діагностики виробничо–комерційної діяльності промислового підприємства. *Економічний аналіз : зб. наук. пр.* 2021. Т. 31, № 4. С. 65– 74.

62. Потапюк І.П. Теоретико–методологічні засади формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємства. Економічний форум. Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2020. № 4. С. 125–130.

63. Al–Mamary Y. H. S., Alraja M. M. Understanding entrepreneurship intention and behavior in the light of TPB model from the digital entrepreneurship perspective. International Journal of Information Management Data Insights. 2022. Vol. 2, Is.

64. Bousdekis A., Lepenioti K., Apostolou D., Mentzas G. A review of data–driven decision–making methods for industry 4.0 maintenance applications. Electronics (Switzerland). 2021. Vol. 10 (7). P. 828.

65. Чеберяко О.В., Кривовяз М.А. Структурні елементи системи забезпечення фінансової безпеки підприємства. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2015/17.pdf (дата звернення 10.07.2023).

66. Сукрушева Г.О., Коляда К.В. Теоретична сутність фінансової безпеки суб'єкта господарювання. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Економічні науки*. 2018. Вип. 23. С. 560–562.

67. Потапюк І.П., Мазіленко С.С., Прусова М.О. Фінансово–економічна безпека як основа безпеки підприємства. *Цифрова економіка та економічна безпека.* 2022. № 2. С. 156–160.

68. Правдивець О. Економічна безпека, як найвища функція держави. *Вчені записки Університету «КРОК».* 2022. № 2(66). С. 40–43.

69. Присяжнюк О., Безименний С. Інноваційні рішення в управлінні інвестиційними проєктами. *Економіка та суспільство*. 2021. № 29. С. 19–24.

70. Орєхова, К. В., Головко , О. Г., Христофорова, О. М., & Єфименко, М. О. Особливості забезпечення фінансової безпеки підприємства в умовах пандемії Covid–19. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна серія «Економічна»*. 2022. № 102. С 14–22.

71. Плескач В.Л., Кулик А.В. Методологічні засади державного регулювання фінансово–економічного розвитку. *Фінанси України*. 2019. № 10. С. 27.

72. Полінкевич О.М., Шостак Л.В. Потенціал і розвиток бізнесу: навч. посіб. Луцьк : Вежа–Друк, 2019. 592 с.

73. Мельник С. І. Адаптивне управління фінансовою безпекою підприємства. *Ефективна економіка*. 2022. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10271 (дата звернення: 24.07.2023).

74. Нартова І.В., Кіріченко Я.О. Сутність дефініції «фінансова безпека» та суміжних категорій і понять. URL: http://www.rusnauka.com/6_PNI_2012/Economics/3_102433.doc.htm (дата звернення 26.07.2023)

75. Ларченко О.В. Використання імітаційного моделювання під час розв’язання задач економічної оптимізації. *Таврійський науковий вісник. Сер. : Економіка*. 2021. Вип. 10. С. 149–156.

76. Кривов’язюк І. В. Економічна діагностика. 2–ге вид. текст: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 456 с.

77. Козлова В. Економічна діагностика в системі інформаційного забезпечення прийняття управлінського рішення. *Економічні науки. Вісник Хмельницького національного університету.* 2022. № 6. Том 2. С. 196–201.

78. Жувагіна І.О., Когутенко К.С. Загальнонаукові підходи до формування економічного потенціалу підприємств торгівлі. Ефективна економіка : електрон. журн. 2018. № 5. С. 1–6.

79. Заверуха Д.А., Копитко М.І. Характеристика основних елементів сутності економічної безпеки. *Вчені записки Університету «КРОК».* 2022. №1 (65). С. 19–24.

80. Дідух В.В. Організація реінжинірингу бізнес–процесів на основі оцінки бізнес–потенціалу виробничої системи. *Економічний вісник НТУУ «КПІ» : збірник наукових праць*. 2014. Вип. 11. С. 262–270.

81. Донець Л.І., Ващенко Н.В. Економічна безпека підприємства. Київ : Центр учб. літ., 2018. 160 с.

82. Державна служба статистики України: офіційний веб–ресурс. 2023. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html.

83. Dumitriu D., Popescu M. A.–M. Enterprise Architecture Framework Design in IT Management. Procedia Manufacturing. 2020. Vol. 46. P. 932–940.

84. Evans N., Price J. Development of a holistic model for the management of an enterprise’s information assets. International Journal of Information Management. 2020. Vol. 54. Article 102193.

85. Fayol H. General and industrial management. London : Sir Isaac Pitman & Sons, Ltd. 1949. 148 p.

86. Garbellano S., Da Veiga M. R. Dynamic capabilities in Italian leading SMEs adopting industry 4.0. Measuring Business Excellence. 2019. Vol. 23 (4). P. 472–483

87. Merton R.K. Social Theory and Social Structure.Enlarged edition. N. Y.: The FreePress; L. : Collier Macmillan Limited, 1968. 666 p.

88. Perdana A., Lee H. H., Koh S. K. , Arisandi D. Data analytics in small and mid–size enterprises: Enablers and inhibitors for business value and firm performance, International Journal of Accounting Information Systems. 2022. Vol. 44. Article 100547.

ДОДАТОК А

Таблиця А.1 – Елементи зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на стан фінансово–економічної безпеки підприємства

Фактори	Елементи факторів	Зміст
1	2	3
Зовнішні	Стан економіки країни	обсяги валового національного продукту, валового внутрішнього продукту (ВВП), національного доходу на душу населення; фаза економічного циклу; рівень зайнятості ресурсів, безробіття; рівень інфляції; участь у зовнішньоекономічній діяльності; рівень тінізації національної економіки; стан сукупного попиту та ін
	Політико–правові відносини	економічна система; форми власності, розподілу та перерозподілу ВВП; політична система; законодавча база, ефективність законів та підзаконних актів у галузі економіки; рівень лібералізації економічного життя; політична стабільність тощо
	Ефективність державного регулювання економіки	вміле поєднання механізмів ринкового саморегулювання економіки та важелів її державного регулювання; фіскальна політика держави, податкова система, стан державного бюджету, державного боргу; монетарна (грошово–кредитна) політика держави, регулювання грошової маси в обігу банківською системою, доступність кредитів, резерви та процентні ставки банків, обмінні курси, платіжний баланс країни, антиінфляційна політика, антициклічна політика, зовнішньоекономічна політика держави, контроль за дотриманням законів, ефективне обмежене застосування адміністративних регуляторів економіки (дозволів, заборон, обмежень, норм
	Науково–технічний прогрес	розвиток освіти та науки; рівень інновацій; технологічний рівень; технічний рівень економіки
	Соціальний розвиток	рівень доходів населення, поляризації населення у доходах; соціальний захист уразливих верств суспільства
	Розвиток культури, ціннісні орієнтації у суспільстві	рівень освіченості та професійної підготовки населення; розвиток усіх складових культури; традиції, менталітет
	Природні умови, екологія	запаси та використання природних ресурсів: водних, вугілля, нафти, газу, руди, лісів тощо; клімат та ґрунти; екологічні вимоги щодо захисту повітря, ґрунту та води від забруднення внаслідок економічної діяльності

Продовження ДОДАТКУ А

Продовження таблиці. А.1

1	2	3
Зовнішні	демографія	чисельність та склад населення; розподіл населення по території; рівень народжуваності, смертності та природний приріст, середня тривалість життя та середній вік працюючих; співвідношення чоловіків та жінок; демографічне навантаження; механічний рух населення, міграції
	міжнародне становище	наявність військових конфліктів, рівень діяльності міжнародних організацій щодо врегулювання міжнародних політичних та економічних відносин; ефективність роботи зовнішньоекономічних відомств та вищих органів влади країни щодо врегулювання зовнішньоекономічної діяльності
	форс–мажорні обставини	природні або техногенні катаклізми, надзвичайні ситуації, які можуть призвести до аварій, повеней, пожеж, зледеніння тощо
Внутрішні	Конкурентне середовище (галузь, конкуренти)	Забезпечення фінансової безпеки, ефективних конкурентних стратегій, високої конкурентоспроможності та конкурентостійкості підприємства пов'язане з правильною оцінкою його конкурентів та їх інтересів, а також галузі, в якій воно здійснює господарсько–ділову діяльність
	Вплив покупців та замовників	визначити попит на продукцію в даний час та в перспективі, оскільки задовольняючи потреби, споживач пред'являє попит на продукцію підприємства і тим самим забезпечує відшкодування його витрат та отримання прибутку
	Вплив партнерів	важливо прогнозувати пов'язані з ними зміни та потенційні загрози, шукати шляхи максимального задоволення їх різнопланових інтересів з урахуванням їхньої мотивації
	Вплив постачальників та підрядників	Від них підприємство залежить значною мірою, оскільки на собівартості його продукції, а отже, на прибутки та конкурентоспроможності, позначаються ціна, якість продукції постачальників, умови та дисципліна поставок, експлуатаційні витрати

Складено за опрацюванням [71–72]

ДОДАТОК Б

		КОДИ		
	Дата (рік, місяць, число)	2021	01	01
Підприємство __Публічне акціонерне товариство Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь»_____	за ЄДРПОУ	00191230		
Територія __Заводський_____	за КАТОТТГ[-1]	2310136600		
Організаційно–правова форма господарювання акціонерне товариство_____	за КОПФГ	230		
Вид економічної діяльності __Виробництво чавуну, сталі та феросплавів___	за КВЕД	24.10		

Середня кількість працівників _10947_____

Адреса, телефон _Північне шосе, 72, м. Запоріжжя_____

Одиниця виміру: тис.грн. без десяткового знака

Складено (зробити позначку «v» у відповідній клітинці):

за національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку	
за міжнародними стандартами фінансової звітності	v

БАЛАНС
(Звіт про фінансовий стан)
на 31 грудня 2020 року

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи	1000	39438	42508
первісна вартість	1001	39438	42508
накопичена амортизація	1002	0	0
Незавершені капітальні інвестиції	1005	1118934	1262847
Основні засоби	1010	24605308	24129630
первісна вартість	1011	24605308	24129630
знос	1012	0	0
Інвестиційна нерухомість	1015	6741	6741
Довгострокові біологічні активи	1020	6741	6741
інші фінансові інвестиції	1035	1038362	1038382
Усього за розділом I	**1095**	**26810587**	**26481978**
II. Оборотні активи			
Запаси	1100	4539175	4814500
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	8536090	8603858
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	1130	1291376	982826
з бюджетом	1135	1018390	1164853
Дебіторська заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів	1136	872	42680

Продовження ДОДАТКУ Б

1	2	3	4
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	18375974	18757533
Гроші та їх еквіваленти	1165	110580	157594
Витрати майбутніх періодів	1170	452495	526780
Інші оборотні активи	1190	253509	767542
Усього за розділом II	**1195**	**34578461**	**35818166**
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	**1200**	**265**	**265**
Баланс	**1300**	**61389313**	

Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	660920	660920
Капітал у дооцінках	1405	12993190	12941174
Додатковий капітал	1410		
Резервний капітал	1415	506200	506200
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	15784394	13073182
Усього за розділом I	**1495**	**29944704**	**27181476**
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	1053644	432875
Довгострокові кредити банків	1510	473235	363470
Інші довгострокові зобов'язання	1515	4505	28328
Довгострокові забезпечення	1520	2189785	2504142
Цільове фінансування	1525	343	309
Усього за розділом II	**1595**	**3721512**	**3329124**
III. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Короткострокові кредити банків	1600	2632465	3482251
Поточна кредиторська заборгованість за: довгостроковими зобов'язаннями	1610	13516	4505
товари, роботи, послуги	1615	24014755	27106196
розрахунками з бюджетом	1620	86666	90038
розрахунками зі страхування	1625	18552	19136
розрахунками з оплати праці	1630	103862	89340
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	1635	28448	9264
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з учасниками	1640	13974	13974
Поточні забезпечення	1660	199365	269189
Доходи майбутніх періодів	1665	432	410
Інші поточні зобов'язання	1690	611062	705506
Усього за розділом III	**1695**	**27723097**	**31789809**

Продовження ДОДАТКУ Б

1	2	3	4
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	**1700**	**0**	**0**
Баланс	**1900**	**61389313**	**62300409**

Продовження ДОДАТКУ Б

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)
за 2020 рік

Форма № 2

І. Фінансові результати

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	45630637	46493395
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	43852136	48834211
Валовий: прибуток	2090	1778501	
збиток	2095		2340816
Інші операційні доходи	2120	175239	1684511
Адміністративні витрати	2130	539729	790656
Витрати на збут	2150	2536941	2590652
Інші операційні витрати	2180	2341241	397398
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток	2190		
збиток	2195	3464171	4435011
Інші фінансові доходи	2220	23633	802670
Інші доходи	2240	253618	30
Фінансові витрати	2250	1312700	2590652
Втрати від участі в капіталі	2255		
Інші витрати	2270	46	716186
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	2290		
збиток	2295	4499666	4946047
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300	821590	613245
Чистий фінансовий результат: прибуток	2350		
збиток	2355	**3678076**	**4332802**

Продовження ДОДАТКУ Б

III. Елементи операційних витрат

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Матеріальні затрати	2500	37837325	42859987
Витрати на оплату праці	2505	2919914	2924753
Відрахування на соціальні заходи	2510	619249	608862
Амортизація	2515	2494572	2015890
Інші операційні витрати	2520	5398987	4203425
Разом	**2550**	**49270047**	**52612917**

IV. Розрахунок показників прибутковості акцій

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Середньорічна кількість простих акцій	2600	2643681779	2643681779
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	2605	2643681779	2643681779
Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2610	(1,84)	(1,64)
Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2615	(1,84)	(1,64)
Дивіденди на одну просту акцію	2650	0	0

Керівник
Головний бухгалтер

Продовження ДОДАТКУ Б

		КОДИ		
	Дата (рік, місяць, число)	2022	01	01
Підприємство __Публічне акціонерне товариство Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь»_____	за ЄДРПОУ	00191230		
Територія __Заводський_____	за КАТОТТГ[-1]	2310136600		
Організаційно–правова форма господарювання акціонерне товариство_____	за КОПФГ	230		
Вид економічної діяльності __Виробництво чавуну, сталі та феросплавів___	за КВЕД	24.10		

Середня кількість працівників _10947_____

Адреса, телефон _Північне шосе, 72, м. Запоріжжя_____

Одиниця виміру: тис.грн. без десяткового знака

Складено (зробити позначку «v» у відповідній клітинці):

за національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку	
за міжнародними стандартами фінансової звітності	v

БАЛАНС
(Звіт про фінансовий стан)
на 31 грудня 2021 року

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи	1000	42508	28761
первісна вартість	1001	42508	75144
накопичена амортизація	1002	0	46383
Незавершені капітальні інвестиції	1005	1262847	1475494
Основні засоби	1010	24129630	22649742
первісна вартість	1011	24129630	25242586
знос	1012	0	2592844
Інвестиційна нерухомість	1015	6741	6741
Довгострокові біологічні активи	1020	6741	6741
інші фінансові інвестиції	1035	1038382	1038362
Усього за розділом I	**1095**	**26481978**	**25201278**
II. Оборотні активи			
Запаси	1100	4814500	7688087
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	8603858	19508885
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	1130	982826	957321
з бюджетом	1135	1164853	1728573

Продовження ДОДАТКУ Б

1	2	3	4
Дебіторська заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів	1140	42680	2301581
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	18757533	17476930
Гроші та їх еквіваленти	1165	157594	129290
Витрати майбутніх періодів	1170	526780	576521
Інші оборотні активи	1190	767542	1058233
Усього за розділом II	**1195**	**35818166**	**51425691**
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	**1200**	**265**	**265**
Баланс	**1300**	**62300409**	**76627234**

Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	660920	660920
Капітал у дооцінках	1405	12941174	11776656
Додатковий капітал	1410		
Резервний капітал	1415	506200	506200
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	13073182	31271239
Усього за розділом I	**1495**	**27181476**	**44215015**
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	432875	1383298
Довгострокові кредити банків	1510	363470	
Інші довгострокові зобов'язання	1515	28328	16101
Довгострокові забезпечення	1520	2504142	2362859
Цільове фінансування	1525	309	275
Усього за розділом II	**1595**	**3329124**	**3762533**
III. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Короткострокові кредити банків	1600	3482251	2673291
Поточна кредиторська заборгованість за: довгостроковими зобов'язаннями	1610	4505	
товари, роботи, послуги	1615	27106196	24525234
розрахунками з бюджетом	1620	90038	422935
розрахунками зі страхування	1625	19136	18232
розрахунками з оплати праці	1630	89340	91958
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	1635	9264	6317
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з учасниками	1640	13974	13974
Поточні забезпечення	1660	269189	215732
Доходи майбутніх періодів	1665	410	454
Інші поточні зобов'язання	1690	705506	681559
Усього за розділом III	**1695**	**31789809**	**28649686**
Баланс	**1900**	**62300409**	**76627234**

Продовження ДОДАТКУ Б

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)
за 2021 рік

Форма № 2

І. Фінансові результати

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	86968733	45630637
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	64536759	43852136
Валовий: прибуток	2090	22431974	1778501
збиток	2095		
Інші операційні доходи	2120	2977967	175239
Адміністративні витрати	2130	563713	539729
Витрати на збут	2150	2804593	2536941
Інші операційні витрати	2180	269447	2341241
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток	2190	21772188	
збиток	2195		3464171
Інші фінансові доходи	2220	154120	23633
Інші доходи	2240	14510	253618
Фінансові витрати	2250	558953	1312700
Втрати від участі в капіталі	2255		
Інші витрати	2270	1190423	46
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	2290	20191442	
збиток	2295		4499666
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300	–3382284	821590
Чистий фінансовий результат: прибуток	2350	**16809158**	
збиток	2355		**3678076**

Продовження ДОДАТКУ Б

III. Елементи операційних витрат

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Матеріальні затрати	2500	58245951	37837325
Витрати на оплату праці	2505	2933056	2919914
Відрахування на соціальні заходи	2510	629506	619249
Амортизація	2515	2624404	2494572
Інші операційні витрати	2520	3741595	5398987
Разом	**2550**	**68174512**	**49270047**

IV. Розрахунок показників прибутковості акцій

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Середньорічна кількість простих акцій	2600	2643681779	2643681779
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	2605	2643681779	2643681779
Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2610	6,36	(1,84)
Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2615	6,36	(1,84)
Дивіденди на одну просту акцію	2650	0	0

Керівник
Головний бухгалтер

Продовження ДОДАТКУ Б

		КОДИ		
	Дата (рік, місяць, число)	2023	01	01
Підприємство __Публічне акціонерне товариство Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь»_____	за ЄДРПОУ	00191230		
Територія __Заводський_____	за КАТОТТГ[-1]	2310136600		
Організаційно–правова форма господарювання акціонерне товариство_____	за КОПФГ	230		
Вид економічної діяльності __Виробництво чавуну, сталі та феросплавів___	за КВЕД	24.10		

Середня кількість працівників _10947_____

Адреса, телефон _Північне шосе, 72, м. Запоріжжя_____

Одиниця виміру: тис.грн. без десяткового знака

Складено (зробити позначку «v» у відповідній клітинці):

за національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку	
за міжнародними стандартами фінансової звітності	v

БАЛАНС
(Звіт про фінансовий стан)
на 31 грудня 2022 року

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи	1000	28761	3671
первісна вартість	1001	75144	76086
накопичена амортизація	1002	46383	72415
Незавершені капітальні інвестиції	1005	1475494	1196159
Основні засоби	1010	22649742	21042229
первісна вартість	1011	25242586	25713975
знос	1012	2592844	4671746
Інвестиційна нерухомість	1015	6741	6741
Довгострокові біологічні активи	1020	6741	6741
інші фінансові інвестиції	1035	1038362	350788
Усього за розділом I	**1095**	**25201278**	**22600343**
II. Оборотні активи			
Запаси	1100	7688087	4193781
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	19508885	19642455
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	1130	957321	59696
з бюджетом	1135	1728573	1397199

Продовження ДОДАТКУ Б

1	2	3	4
Дебіторська заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів	1140	2301581	1725044
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	17476930	17258933
Гроші та їх еквіваленти	1165	129290	121209
Витрати майбутніх періодів	1170	576521	531324
Інші оборотні активи	1190	1058233	1867102
Усього за розділом II	**1195**	**51425691**	**46796743**
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	**1200**	**265**	**267**
Баланс	**1300**	**76627234**	**69397353**

Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	660920	660920
Капітал у дооцінках	1405	11776656	10732785
Додатковий капітал	1410		
Резервний капітал	1415	506200	506200
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	31271239	27945795
Усього за розділом I	**1495**	**44215015**	**39845700**
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	1383298	579966
Довгострокові кредити банків	1510		
Інші довгострокові зобов'язання	1515	16101	
Довгострокові забезпечення	1520	2362859	1294887
Цільове фінансування	1525	275	242
Усього за розділом II	**1595**	**3762533**	**1575095**
III. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Короткострокові кредити банків	1600	2673291	1959213
Поточна кредиторська заборгованість за: довгостроковими зобов'язаннями	1610		
товари, роботи, послуги	1615	24525234	24627846
розрахунками з бюджетом	1620	422935	123799
розрахунками зі страхування	1625	18232	10002
розрахунками з оплати праці	1630	91958	58755
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	1635	6317	5955
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з учасниками	1640	13974	13974
Поточні забезпечення	1660	215732	239392
Доходи майбутніх періодів	1665	454	
Інші поточні зобов'язання	1690	681559	637612
Усього за розділом III	**1695**	**28649686**	**27676548**
Баланс	**1900**	**76627234**	**69397353**

Продовження ДОДАТКУ Б

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)
за 2022 рік

Форма № 2

І. Фінансові результати

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	46916321	86968733
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	46801073	64536759
Валовий: прибуток	2090	115248	22431974
збиток	2095		
Інші операційні доходи	2120	1351564	2977967
Адміністративні витрати	2130	489567	563713
Витрати на збут	2150	2160225	2804593
Інші операційні витрати	2180	3014969	269447
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток	2190		21772188
збиток	2195	4197949	
Інші фінансові доходи	2220	16681	154120
Інші доходи	2240	2914	14510
Фінансові витрати	2250	1526205	558953
Втрати від участі в капіталі	2255		
Інші витрати	2270	713767	1190423
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	2290		20191442
збиток	2295	6418326	
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300	1027554	–3382284
Чистий фінансовий результат: прибуток	2350		**16809158**
збиток	2355	**5390772**	

Продовження ДОДАТКУ Б

III. Елементи операційних витрат

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Матеріальні затрати	2500	39290187	58245951
Витрати на оплату праці	2505	2272345	2933056
Відрахування на соціальні заходи	2510	487912	629506
Амортизація	2515	2493559	2624404
Інші операційні витрати	2520	5256462	3741595
Разом	**2550**	**49800465**	**68174512**

IV. Розрахунок показників прибутковості акцій

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Середньорічна кількість простих акцій	2600	2643681779	2643681779
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	2605	2643681779	2643681779
Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2610	–2,04	(1,84)
Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2615	–2,04	(1,84)
Дивіденди на одну просту акцію	2650	0	0

Керівник
Головний бухгалтер

ДОДАТОК В

Таблиця В.1 – Алгоритм розрахунку коефіцієнтів інтегральних показників фінансово–економічної безпеки підприємства

Інтегральний показник	Назва коефіцієнта	Алгоритм розрахунку
1	2	3
ринкової безпеки	Ко.п. – коефіцієнт зміни обсягу продажу	Чистий дохід звітного року / Чистий дохід попереднього року
	Чр – коефіцієнт частки ринку	Частка ринку підприємства (десятковий дріб)
	Км.в. – коефіцієнт рекламних витрат	Співвідношення операційних витрат і доходів
	Ко.з. – коефіцієнт кількості оборотів товарних запасів	Собівартість реалізованої продукції / Середньорічна величина товарних запасів
виробничої безпеки	Кв.п. – коефіцієнт виробничого потенціалу;	Питома вага основних засобів у загальній вартості майна (десятковий дріб)
	Фв – коефіцієнт фондовіддачі;	Чистий дохід / Середньорічна величина основних засобів
	Кр.в. – коефіцієнт рентабельності виробництва.	Чистий прибуток / (Середньорічна величина основних засобів + Середньорічна величина оборотних активів)
фінансової безпеки	Кп.л. – коефіцієнт поточної ліквідності;	Оборотні активи / Поточні зобов’язання
	Кф.з. – коефіцієнт фінансової залежності;	Позиковий капітал / Активи
	Кф.а. – коефіцієнт фінансової автономії;	Власний капітал / Активи
	Кф.в. – коефіцієнт фінансового важеля;	Позиковий капітал / Власний капітал
	Км.в.к. – коефіцієнт маневреності власного капіталу;	Власний оборотний капітал / Власний капітал
	Кп.а. – коефіцієнт постійності активів;	Необоротні активи / Власний капітал
	Мс.к. – мультиплікатор власного капіталу;	(Активи – Зобов’язання) / Власний капітал
	Квоз. – коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами.	(Власний капітал – Необоротні активи) / Оборотні активи
організаційно–управлінської безпеки	Ке.у. – коефіцієнт ефективності управління;	Витрати на управління / Чистий дохід від реалізації
	Ке.о. – коефіцієнт ефективності організаційної структури підприємства;	Чистий дохід від реалізації / Витрати на оплату праці
	Кч.п. – коефіцієнт чистого прибутку на 1 працівника.	Чистий прибуток / Чисельність працівників

Продовження ДОДАТКУ В

Продовження таблиці. В.1

1	2	3
техніко–технологічної безпеки	Кп.оз. – коефіцієнт придатності основних засобів	Залишкова вартість ОЗ / Первісна вартість ОЗ
	Ко.оз. – коефіцієнт оновлення основних засобів	Вартість нових ОЗ / Залишкова вартість ОЗ
	Кпр.оз. – коефіцієнт приросту основних засобів	Залишкова вартість на кінець періоду / залишкова вартість на початок періоду
інвестиційної безпеки	Кі.а. – коефіцієнт інвестиційної активності;	Інвестиції в цінні папери / Активи
	Кі.ок. – коефіцієнт інвестицій в основних капітал;	Частка витрат на основний капітал в загальних витратах (десятковий дріб)
	Кф.нддкр. – коефіцієнт інвестицій в НДДКР;	Частка витрат на в НДДКР в загальних витратах (десятковий дріб)
	Кф.і. – коефіцієнт фінансових інвестицій.	Фінансові інвестиції / Активи
кадрово–соціальної безпеки	Кс.к. – коефіцієнт стабільності кадрів;	(Кількість працівників з терміном служби один рік і більше/кількість працівників, найнятих рік тому)
	Кс.зп – коефіцієнт відношення середньої заробітної плати підприємства до середньої заробітної плати по галузі;	Відношення середньої заробітної плати підприємства до середньої заробітної плати по галузі
	Кз.ум. – коефіцієнт забезпечення нормальних умов праці.	Частка персоналу, забезпечених нормальними умовами праці / Загальна чисельність персоналу
екологічної безпеки	Кр.т. – коефіцієнт ресурсозберігаючих технологій;	Частка ресурсозберігаючих технологій в загальному виробничому процесі підприємства
	Кп.з – коефіцієнт природоохоронних заходів;	Частка природоохоронних заходів в загальних заходах підприємства
	Кп.з – коефіцієнт природоємності.	Кінцева продукція підприємства / обсяг використання природного ресурсу

ДОДАТОК Д

Принципи системи фінансово–економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»

Принцип	Зміст
Принцип законності	Направлений на розробку системи безпеки на основі та відповідно до чинного законодавства України та нормативних актів з безпеки підприємства; прийняття управлінських рішень, що не суперечать чинному законодавству
Принцип системності побудови	Направлений на взаємозв'язок та узгодженість усіх елементів системи управління фінансово–економічною безпекою підприємства
Принцип економічної доцільності	Ефективність роботи системи безпеки повинна бути вищою за її вартість.
Принцип ефективності управлінських рішень	Витрати на заходи щодо ліквідації, нейтралізації або мінімізації загроз фінансово–економічним інтересам підприємства повинні бути меншими, ніж можливі збитки від їх реалізації.
Принцип результативності	Забезпечення розвитку підприємства за своєчасного попередження та/або ефективному подоланні негативного впливу загроз
Принцип оптимізації витрат	Контроль за доцільністю рівня та обсягу витрат на попередження та/або подолання загроз
Принцип обґрунтованості	Направлений на контроль використання сучасних досягнень науки та техніки, надання надійного захисту на певних рівнях безпеки, при забезпеченні економічної безпеки підприємства
Принцип комплексності	Вирішення питань при створенні економічної безпеки підприємства з залученням усіх суб'єктів та активів підприємства
Принцип збалансованості	Забезпечення збалансованості фінансових інтересів підприємства, окремих його підрозділів, персоналу
Принцип своєчасності	Направлений на розробку та вжиття заходів щодо нейтралізації загроз фінансовій безпеці та фінансовим інтересам підприємства, згідно з термінами, визначеними політикою підприємства
Принцип безперервності	Безперервність проходження процесу управління фінансово–економічною безпекою підприємства
Принцип постійного моніторингу	Направлений на регулярний системний моніторинг підрозділами економічної безпеки даних та відомостей про фінансово–економічний стан підприємств, проведення аналізу з метою недопущення та запобігання загроз діяльності підприємства; моніторинг довкілля з метою своєчасного виявлення та ідентифікації загроз фінансово–економічним інтересам підприємства та ін.

Розроблено автором за [9; 20]

Декларація академічної доброчесності
здобувача вищої освіти ЗНУ

Я, Зайцев Євген Антонович, студент 2 курсу, денної форми навчання, економічного факультету, спеціальності 073 «Менеджмент», освітньої програми «управління фінансово-економічною безпекою», адреса електронної пошти: zhenyazaytcev1997@gmail.com,

підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему Формування системи забезпечення фінансово-економічної безпеки на ПАТ «Запоріжсталь» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування роботи в базі даних цієї системи.

Дата_____ Підпис_____ Зайцев Є.А.

ПІБ (студента)

Дата_____ Підпис_____ Огренич Ю.О.

ПІБ (наукового керівника)